

**Бібліотека
як складова культурного,
наукового та національного
розвитку держави:
до 190-річчя
Одеської національної
наукової бібліотеки**

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції
(Одеса, 25-26 вересня 2019 р.)

Міністерство культури та інформаційної політики України
Одеська національна наукова бібліотека

**БІБЛІОТЕКА
ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРНОГО,
НАУКОВОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ:
ДО 190-РІЧЧЯ
ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ
БІБЛІОТЕКИ**

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції

(Одеса, 25-26 вересня 2019 р.)

Бібліотека як складова культурного, наукового та національного розвитку держави: до 190-річчя Одес. нац. наук. б-ки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25–26 вересня 2019 р.) / М-во культури та інформ. політики України, Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. С.Г. Сердюк ; авт. вступ. ст. І.О. Бірюкова ; ред.: Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. – Одеса, 2020. – 100 с.

До збірника матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Бібліотека як складова культурного, наукового та національного розвитку держави», яку було проведено з нагоди 190-річчя Одеської національної наукової бібліотеки, включено доповіді, тематика яких висвітлює актуальні проблеми функціонування та розвитку сучасних бібліотек, а також визначення їх ролі у новому соціокультурному середовищі. Учасники конференції працювали у трьох секціях: Інноваційно-проектна діяльність бібліотек на сучасному етапі; Пам'ятки писемності та культури у фондах бібліотек; Нові орієнтири в сучасній бібліографічній діяльності. Гостям було презентовано проект «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки» за сприяння Українського культурного фонду.

Упорядник С.Г. Сердюк

Редактори:

Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович

© Одеська національна наукова бібліотека, 2020

© С.Г. Сердюк, упорядкування, 2020

© І.О. Бірюкова, автор вступної статті, 2020

© Автори статей, 2020

*Ірина Олександрівна БІРЮКОВА,
генеральний директор
Одеської національної наукової бібліотеки*

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА – СКАРБНИЦЯ КУЛЬТУРИ, ОСВІТИ, НАУКИ

25 вересня 2019 р. першій на теренах України публічній книгозбірні виповнилося 190 років. Сьогодні бібліотека, розташована у будівлі, що є пам'яткою архітектури державного значення, приваблює численних туристів з України та зарубіжжя не лише як скарбниця унікальних книжкових раритетів, а й як окраса історичного центру міста.

Одеська національна наукова бібліотека є однією з провідних бібліотечних установ країни, культурним і науково-інформаційним центром, що здобув світове визнання. Щороку тут понад 250 тисяч користувачів – науковців, дослідників, студентів – отримують доступ до надбань національної та світової культури, науки та освіти. Як потужний соціокультурний центр бібліотека реалізує понад 200 культурно-просвітницьких, науково-дослідних, видавничих проєктів, спрямованих на реалізацію державної гуманітарної політики, популяризацію книги й читання у суспільстві, репрезентацію України у світовому інформаційно-культурному просторі. Активне впровадження новітніх бібліотечних послуг і сервісів, оцифрування документів, втілення сучасних культурно-просвітницьких проєктів за участі закордонних партнерів сприяють тому, що ОННБ стає лідером інновацій у бібліотечній галузі України.

Відзначення такої вагомості дати, як 190-річчя, мобілізує весь колектив бібліотеки, спонукає до поглибленого дослідження її історії, осмислення досягнень, а також сприяє проведенню масштабних заходів у діловій і, водночас, піднесеній атмосфері.

Ювілейну дату бібліотека відзначила низкою важливих подій: урочисте засідання вченої ради ОННБ, міжнародна науково-практична

конференція «Бібліотека як складова культурного, наукового та національного розвитку держави: до 190-річчя Одеської національної наукової бібліотеки», книжково-ілюстративна виставка «Формула успіху: до 190-річчя Одеської національної наукової бібліотеки», фотовиставка «Скарбниці культури, освіти, науки – Одеська національна наукова бібліотека (1829–2019)», презентація проекту «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки», оновлена екскурсійна програма та ін.

Центральною подією святкування ювілею стало проведення міжнародної конференції «Бібліотека як складова культурного, наукового та національного розвитку держави: до 190-річчя Одеської національної наукової бібліотеки». Метою заходу є висвітлення пріоритетних напрямів діяльності провідних бібліотек України та зарубіжжя, акумулювання колективних напрацювань за різними напрямками бібліотечної діяльності впродовж останніх років. На конференції обговорювалися питання розвитку бібліотечної галузі, нормативно-правового забезпечення, наукової, інформаційної та культурної діяльності бібліотек, охорони і збереження культурної та історичної спадщини, проектної діяльності, іміджу бібліотек і бібліотекарів. Секційні засідання конференції проходили у таких напрямках:

- Інноваційно-проектна діяльність бібліотек на сучасному етапі;
- Пам'ятки писемності та культури у фондах бібліотек;
- Нові орієнтири в сучасній бібліографічній діяльності.

У рамках заходу було також оголошено переможців VI Регіонального конкурсу на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України, метою якого є впровадження в практику роботи бібліотек кращих наукових розробок з питань методичної діяльності та бібліографії, посилення зв'язків між книгозбірнями Південного регіону.

Під час урочистостей працівникам бібліотеки були вручені відзнаки та нагороди Кабінету Міністрів України, Міністерства культури України, Одеської обласної державної адміністрації, Одеської обласної ради, Одеської міської ради та міського голови Одеси, Одеської єпархії. Лунали слова подяки за вагомий внесок у розвиток гуманітарного простору країни від очільників владних структур, духовенства, ЗМІ, громадських організацій, творчих спілок, колег, науковців, громадських діячів, меценатів, друзів і партнерів бібліотеки. Як зауважив у вітальному адресі Голова Верховної Ради України Дмитро Разумков, багаторічний шлях, що пройшла

бібліотека, свідчить про її плідну й невтомну діяльність у справі збереження культурного надбання та про неоціненний внесок у популяризацію книгочитання в нашій державі, який бібліотека робить як соціокультурний центр загальнодержавного значення.

Історичний шлях, який пройшла книгозбірня, сповнений яскравими подіями та здобутками. Створена у 1829 р. як міська публічна бібліотека, з перших років вона виконувала функції наукового книгосховища, джерельної бази науки, освіти та культури. Завдяки попечителям та меценатам фонди бібліотеки поповнювалися унікальними книгами, цінними колекціями, зокрема мініатюрних і бібліофільських видань. Значний внесок у поповнення унікальної колекції рідкісних і цінних видань зробили міський голова і меценат Григорій Маразлі, громадський і державний діяч Олексій Льовшин, історик-археолог Іван Стемпковський, попечитель бібліотеки граф Михайло Толстой та інші. Славну традицію благодійництва нині продовжують громадський діяч Сергій Гриневецький, Герой України, голова наглядової ради бібліотеки, почесний громадянин Одеси Валентин Симоненко, президент ПАТ «Пласке» Олег Платонов, директор ТОВ «Стікон» Леонід Крючков, голова правління ПАТ «Енні Фудз» Сергій Терзієв, заслужений працівник промисловості України Валентин Стремядін, Одеська єпархія УПЦ, Український клуб Одеси, ПАТ «Одесанафтопродукт», Одеський морський торговельний порт, Ротарі-клуб «Одеса Рішельє» та інші інституції влади, бізнесу, ЗМІ, громадянського суспільства.

У 1922 р. Одеська публічна бібліотека набула статусу державної та розпочала отримувати безплатний (до 1940 р.), а згодом платний обов'язковий примірник усіх видань, що виходили друком у СРСР. Безплатний обов'язковий примірник усіх видань, що побачили світ в Україні, бібліотека одержує згідно з рішенням Кабінету Міністрів України (№ 608 від 10.05.2002). Централізоване планомірне комплектування, що відбувається завдяки систематичному та якісному поповненню фондів вітчизняною літературою з усіх галузей знань, дало змогу бібліотеці належно виконувати покладені на неї функції національної установи.

Інтенсивному поповненню і дослідженню наукових фондів установи сприяла Постанова Ради Міністрів України № 380 від 29.10.1975 про надання їй функцій регіонального депозитарію Півдня України. На виконання цієї постанови бібліотека стала центром науково-методичної та дослідної роботи з питань вивчення й перерозподілу наукових фондів провідних бібліотек України. З метою інформаційного забезпечення науково-технічних,

економічних і гуманітарних програм розвитку Південного регіону країни, провідних науково-дослідних центрів міста спільно з Південним науковим центром Національної академії наук України, Інститутом проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеським національним університетом імені І.І. Мечникова було розроблено довгострокову програму «Формування фонду Одеської державної наукової бібліотеки на основі пріоритетних напрямів науково-технічної діяльності в регіоні» та «Перспективний план комплектування документних ресурсів Одеської національної наукової бібліотеки на 2012–2020 рр.». Бібліотека також плідно співпрацює з Одеським державним екологічним університетом, радою ректорів вищих навчальних закладів Одеського регіону та багатьма іншими провідними науково-дослідними центрами й закладами вищої освіти України та світу.

У стінах бібліотеки працювали Дмитро Менделєєв, Микола Пирогов, Ілля Мечников, Іван Сечєнов, Данило Заболотний, Володимир Філатов, Микола Гамалія, Іван Карпенко-Карий, Володимир Сосюра, Корній Чуковський, Архип Куїнджі та багато інших.

Наразі в ОННБ акумульовано понад п'ятимільйонний фонд вітчизняних і зарубіжних документів. Найцінніша його частина – майже 200 тисяч рідкісних видань і рукописів, поміж яких 52 інкунабули та понад 100 палеотипів. У зібранні бібліотеки зберігаються Хіландарські та Охридські аркуші з Євангелія XI ст., понад 2 тисячі рукописів XII–XIX ст. латиною, грецькою, італійською, слов'янськими та іншими мовами. Гордістю ОННБ є книжкова колекція «Україніка», до складу якої входять перші видання кирилівського шрифту, зокрема й вітчизняного першодрукаря Івана Федорова; архів і бібліотека видатного українського бібліографа та книгознавця Михайла Комарова; видання XIX ст.; література українських письменників, істориків і літературознавців діаспори. У бібліотеці зберігаються рідкісні видання з історії матеріальної культури, декоративно-прикладного мистецтва, живопису, графіки, музики, театру, кіно, фотографії, перші одеські альманахи. Особливе місце у фонді посідає колекція мініатюрних книжок (понад 1,5 тисячі). Значна частина зібрання – періодичні видання, що виходили на теренах України у XVIII–XX ст. Такі колекції є унікальною частиною культурної пам'яті людства, тож організація доступу до них, введення їх у науковий обіг, вивчення та оприлюднення – нагальне завдання діяльності кожної бібліотеки.

Згідно з рішенням колегії Міністерства культури УРСР від 07.02.1964 р. ОННБ є зональним організаційно-методичним,

науково-бібліографічним та інформаційним центром для бібліотек Півдня України (Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська й Херсонська області), координаційним, науково-методичним та інформаційним центром із питань пропаганди природничо-наукових та екологічних знань, а також із питань релігії та атеїзму. Зважаючи на багаторічний досвід роботи з рідкісними і цінними виданнями та на виконання функцій методичного центру, ОННБ проводить семінари «Пам'ятки писемності та культури у фондах бібліотек: проблеми розкриття та доступу».

Сьогодні бібліотека бере активну участь у розбудові української науки, освіти та культури, про що свідчать численні заходи міжнародного й всеукраїнського значення, організовані та проведені в ОННБ, зокрема науково-практичні конференції «Екологічна освіта і виховання як складова формування громадянського суспільства» (2011), «Бібліотека у соціокультурному просторі: інноваційні проекти» (2012), «Бібліотека XXI століття у новому соціокультурному вимірі» (2014), «Міжнародна діяльність бібліотек як складова європейського вибору держави» (2016), семінари «Формування документних ресурсів бібліотек мовами національних меншин» (2010), «Бібліографічна діяльність бібліотек у новому інформаційному середовищі» (2011), «Біографічні та біобібліографічні дослідження» (2013), форум бібліотекарів Півдня України «Бібліотека XXI століття: освітній та практичний вектори» (2015), круглі столи «Соціальне партнерство та інновації у бібліотечній галузі: практика і виклики сьогодення» (2018), «Культурне розмаїття Південної України – вагомий чинник європейської інтеграції», «Інноваційна діяльність бібліотек України: стратегії розвитку в інформаційному суспільстві» (2019) та інші. З 2009 р. ОННБ проводить також Регіональний конкурс на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України.

На виконання державної програми відтворення документальної пам'яті України підготовлено книгознавчі дослідження: каталог «Українська періодична преса у фондах ОДНБ ім. М. Горького», каталог «Українська книга у фондах Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького (1574–1923)» (вип. 1–6). Розроблено та реалізовано довгострокову наукову програму «Рідкісні видання та рукописи як національне надбання України: збереження та організація інформаційного доступу», підтриману Міжнародним фондом «Відродження», й довгострокову програму збереження бібліотечного та архівного фонду ОННБ як складника документних фондів України.

За свою 190-річну діяльність бібліотека видала понад 1500 наукових праць. Засновано серії: «Вчені вузів Одеси», «Літературна Одеса», «Письменники Одеси», «Вчені Одеси», «Проблеми. Гіпотези. Відкриття».

Історія становлення та розвитку Одеської національної наукової бібліотеки відображена у таких виданнях: «К новоселью городской публичной библиотеки в Одессе (1829–1883)» (1883), історичний нарис «Одесская городская публичная библиотека: 1830–1910 г.» (1911), «95 лет жизни и деятельности Одесской государственной публичной библиотеки (1830–1925)» (1925), бібліографічний покажчик «Одеська державна наукова бібліотека імені М. Горького. 1829–1999» (2004), «Скарбниця культури» (1955, 1958, 2004, 2014), біобібліографічний довідник «Творячи літопис “Горьківки”» (2014) та ін.

Високу оцінку фахівців здобули дослідницькі наукові видання ОННБ:

- фундаментальні наукові покажчики «Биология Черного и Азовского морей» (13 вип., 52 661 назва), «Памятники истории и культуры Одесской области» (2116 джерел), «Голодомор в Україні 1932–1933 рр.» у трьох випусках (2001, 2004, 2014), підготовлений спільно з Інститутом історії України НАН України та Фондацією українознавчих студій Австралії (18 944 назви); 4 томи із серії «Невичерпні джерела пам'яті» («Намогильні хрести запорізьких козаків», «Задунайська Січ», «Хаджибей-Одеса та українське козацтво (1415–1797)», «Козацтво на Півдні України»), дослідження колекцій бібліотеки «Старопечатные издания кирилловского шрифта XV – первая половина XVI ст.», «Бібліотека М.Ф. Комарова: каталог колекції Одеської національної наукової бібліотеки імені М. Горького», «Книжные знаки одесских библиофилов» та інші;

- збірники матеріалів «Шляхами пам'яті. Антологія поетичних творів, присвячених пам'яті митців Розстріляного Відродження» (2011), «Александра Николаевна Тютенева» (2012), «С искренней благодарностью...»: автографы мастеров культуры в коллекции отдела искусств Одесской национальной научной библиотеки им. М. Горького» (2014), «Династія де-Рібасів в Одеській публічній (державній науковій) бібліотеці» (2014); збірники матеріалів у серії «Одеса в іменах і документах»: «Закоханій в українське слово. До 170-річчя від дня народження Михайла Комарова» (2016), «Евгений Владимирович Васильковский: правовед, литератор, критик. К 150-летию со дня рождения» (2017), «Соломон Кишиневский. Мои воспоминания» (2019);

• «Корифеї українського театру в одеській пресі» (2011), «У терновім колі. Одеська письменницька організація в 1920–1950 рр.» (2011), «М.В. Гоголь в Одесі. Матеріали до біографії» (2014), «Общество независимых художников в Одессе» (2012–2016), «Екологіческие проблемы Северо-Западного Причерноморья» (2013), «Товарищество южнорусских художников» (2014), «Книги і долі. Нікого час не перекреслив...» (2018) та інші.

Міжнародні професійні зв'язки бібліотеки мають багатоаспектний характер: міжнародний абонемент і міжнародний книгообмін, діяльність у рамках офіційних угод про співпрацю з бібліотеками й іншими просвітницькими організаціями, участь у наукових конференціях, стажуваннях, підготовка спільних бібліографічних праць тощо. ОННБ підтримує постійні зв'язки з 25 країнами світу – бібліотеками Австралії, Білорусі, Болгарії, Греції, Грузії, США, Канади, Молдови, Польщі, Румунії, Франції, Німеччини, Фінляндії; з міжнародними просвітницькими, громадськими організаціями та науковими установами, заснованими представниками української діаспори. Як результат, в ОННБ було започатковано центри міжнародної співпраці: Німецький читальний зал за співпраці з Гете-інститутом і Баварським домом (Одеса), інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку» за підтримки посольства США в Україні, інтернет-центр «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)-III». Бібліотека бере участь у розробці та реалізації міжнародних бібліотечних програм, роботі конференцій, семінарів. Налагоджено активну співпрацю з багатьма національно-культурними товариствами та фондами.

Минулоріч ОННБ підписала Меморандум про співробітництво з Національною парламентською бібліотекою Грузії, а невдовзі меморандум про співпрацю буде підписано з Національною бібліотекою Республіки Молдова (підписаний 31 жовтня 2019 р. *прим.*). У документі зазначено, що «сторони будуть розвивати співробітництво на основі рівноправності, взаємності у межах повноважень, визначених відповідно до законодавства України і Республіки Молдова з урахуванням міжнародних стандартів», наводиться перелік напрямів співробітництва у науковій, культурній сферах. Метою Меморандуму є забезпечення доступу до інформаційних баз даних обох бібліотек; обмін на постійній взаємовигідній основі національними виданнями, в тому числі й електронними; підготовка та внесення пропозицій для реалізації спільних дослідницьких, видавничих та інших ініціатив, обмін досвідом, а також сприяння діяльності національно-культурних товариств і співпраці міст-побратимів Одеси й Кишинева та ін.

Удосконалення організаційної структури управління, оновлення матеріально-технічної бази та ІТ-інфраструктури, актуалізація наукової діяльності, впровадження заходів із професіоналізації кадрового складу, фандрайзингової та проєктної роботи дали змогу впродовж 2013–2019 рр. суттєво поліпшити інформаційно-технічну базу бібліотеки. Нині віддалені абоненти мають можливість використовувати інформацію про склад фондів через довідково-пошуковий апарат електронного каталогу, що доступний у режимі 24/7; отримувати консультаційну допомогу щодо пошуку та відбору джерел інформації, зокрема і через звернення до Віртуальної довідкової служби; користуватися документами з ресурсів відкритого доступу в електронній бібліотеці тощо. Системне впровадження заходів із розвитку веб-сайта ОННБ як основної точки доступу до інтегрованих електронних ресурсів та інформаційних послуг, який щороку відвідують майже 100 тисяч осіб (2,5 млн звернень), дало змогу зробити його потужним засобом обслуговування користувачів, а у 2014 р. ресурс здобув перемогу у всеукраїнському конкурсі бібліотечних сайтів. Високотехнологічними бібліотечними сервісами є інтернет-центр, що надає користувачам доступ до всесвітньої мережі та соціально значущої інформації органів влади, е-урядування тощо, а також передплачених мережевих науково-інформаційних ресурсів; інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку», який пропонує доступ до інформаційних ресурсів США, різноманітних баз даних, аудіоматеріалів, тематичний добір інформації, перегляд документальних і художніх англomовних фільмів, вивчення англійської мови тощо. У 2015 р. відкрито електронну читальну залу, в якій бібліотекарі надають кваліфіковану допомогу щодо використання повнотекстових баз даних «Електронна бібліотека США» (eLibrary USA) та проводять тренінги для науковців, викладачів, студентів. У бібліотеці облаштовано зони вільного WiFi-доступу, де за допомогою власної портативної комп'ютерної техніки відвідувачі мають можливість використовувати віддалені науково-інформаційні мережеві ресурси.

Технічна база ОННБ постійно вдосконалюється, а в основних технологічних процесах активно використовуються новітні інформаційно-комп'ютерні технології. Завдяки перенесенню документів на цифрові носії формується страховий фонд для вилучення з процесів обслуговування оригіналів особливого історико-культурного значення, захисту пам'яток друку й писемності, літератури підвищеного попиту, а також груп документів, фізичний стан яких є незадовільним. З 2012 р. ОННБ бере участь у корпоративному

створенні інтегрованого ресурсу «Електронна бібліотека “Культура України”», до якого надходять цифрові версії видань з історії, теорії та сучасного стану культури України, що зберігаються у фондах бібліотеки. Впродовж 2018–2019 рр. реалізовано інноваційний проєкт «Старовинна гравюра – культурна спадщина України», в межах якого було вперше репрезентовано результати багаторічної копіткої праці бібліотечних фахівців із наукового опрацювання унікальної колекції гравюр майстрів XVI–XIX ст. з Англії, Італії, Нідерландів, Німеччини, України, Франції, які зберігаються у фонді ОННБ. На сайті *odnb.odessa.ua/gravures* до них надано віддалений доступ шанувальникам мистецтва, дослідникам української та світової культури, мистецтвознавцям, історикам, працівникам музеїв, реставраторам, бібліотекарям. Перший проєкт сприяв введенню в науковий обіг гравюр XVI–XIX ст. майстрів з Англії, Італії, Нідерландів, Німеччини, України, Франції, які зберігаються у фонді ОННБ.

Після закінчення оцифрування видань у рамках проєкту і створення однойменного онлайн-ресурсу робота з оцифрування книжкових пам'яток з фонду ОННБ, безумовно, продовжуватиметься. У нас впроваджено довгострокову програму розвитку електронних інформаційних ресурсів, зладжено працюють ланки цього процесу, багато робиться для розширення парку спеціалізованої комп'ютерної техніки і професіоналізації кадрів, тож ми сповнені стриманого оптимізму й наполегливості у досягненні мети – поліпшити умови обслуговування читачів завдяки цифровізації відповідних бібліотечних процесів.

З 2019 р. реалізується проєкт «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки», завдяки якому на сайті *odnb.odessa.ua/rarities* репрезентовано найцінніші рідкісні книжкові пам'ятки з фондів ОННБ, які підлягають внесенню до Державного реєстру національного культурного надбання. Він здобув перемогу в конкурсній програмі «Створюємо інноваційний культурний продукт», що втілюється коштом Українського культурного фонду. Завдяки реалізації цього проєкту ми зробимо доступною частину цифрової колекції документів, особливо цінну для історії, культури, науки України та світу. На першому етапі планується оцифрування документів українською мовою 1801–1922 років, незалежно від місця їх надрукування, та документів будь-якою іншою мовою, що вийшли на території сучасної України впродовж 1801–1860 років. Це вже другий проєкт, який ОННБ втілює під егідою Міністерства культури за сприяння Українського культурного фонду.

Крім формування і збереження фондів, велика увага приділяється розвитку електронних інформаційних ресурсів власної генерації, оптимізації процесів обслуговування користувачів, активізації культурно-просвітницької діяльності, що має на меті як продовження успішних традиційних соціокультурних проєктів (Шевченківські читання, Різдвяні читання, «Бібліотека українського воїна»), так і розвиток нових ініціатив. Так, у 2019 р. Одеська національна наукова бібліотека започаткувала Інтелект-форум, програма якого поєднала Всеукраїнську виставку-форум «Українська книга на Одещині» та «ОдесаБібліоСаміт» – цикл професійних заходів для фахівців бібліотек. Місією Інтелект-форуму є зміцнення культурного, освітнього, інформаційного потенціалу держави і суспільства шляхом створення ефективного соціокомунікаційного простору для поглиблення стратегічного партнерства бібліотек та інших закладів культури, науки, освіти за сприяння представників владних структур, громадських об'єднань, бізнесу тощо. Підсумки першого Інтелект-форуму засвідчили його успіх як відкритого простору обговорення широкого спектру актуальних питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема місця та ролі бібліотек у цьому процесі. Форум відвідало понад 5 тисяч осіб, що свідчить про ефективність заходу, спрямованого на зміцнення культурного, освітнього, інформаційного потенціалу держави і суспільства.

Професійним викликом для колективу ОННБ є подальше впровадження інноваційних форм популяризації книги та читання (воркшопи, промоакції, дискусії, літературно-поетичні студії, літературні діалоги, ярмарки тощо). З ентузіазмом читацька громада поставилася до відкриття літньої читальної зали «Litera», збір коштів на облаштування якої розпочато у 2019 р. за допомогою краудфандингової платформи «Мой Город», до ініціативи організації бібліоночі «Поетика кохання», яка відбулася 14 лютого 2019 р., та «Моя бібліотека: розробка айдентики ОННБ» за підтримки школи дизайну і маркетингу «Projector.Odessa». Невпинно впроваджуючи інновації і дбаючи водночас про збереження професійних традицій, за потужної підтримки суспільства й держави разом наповнюємо життя найстарішої публічної книгозбірні країни неймовірним виром подій, зустрічей, натхнення, рухаємося вперед, єднаючи минуле й майбутнє, будуючи сьогодні.

Дарія Михайлівна ДЕЙЧ,

*завідувач сектора методичного забезпечення
бібліотечної діяльності науково-методичного
відділу ОННБ*

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ: З ДОСВІДУ РОБОТИ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

Сучасна науково-методична діяльність, з одного боку, спрямована на систематичний пошук оптимальних рішень для ефективної реалізації всіх напрямів бібліотечної роботи, а з іншого – на використання та узагальнення кращого досвіду та впровадження в практику науково обґрунтованих результатів досліджень. Сьогодні актуальним залишається питання дослідження історії становлення та функціонування служби науково-методичного забезпечення національних бібліотек як провідних у галузі, а також відповідних відділів та служб, оскільки саме вони вивчають та розв'язують проблеми бібліотечної справи, експериментують, теоретично і методично осмислюють нововведення та перевіряють їх ефективність.

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» національна бібліотека визначається як «провідний культурний, освітній, науково-інформаційний державний заклад, що здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації». В Україні нині 8 бібліотек різного відомчого підпорядкування, які мають статус національної¹:

- Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (1994);

¹ Рік надання статусу зазначено у дужках

- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського (1996);
- Національна бібліотека України для дітей (2003);
- Національна наукова медична бібліотека України (2006);
- Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника (2008);
- Національна історична бібліотека України (2009);
- Одеська національна наукова бібліотека (2009);
- Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (2012).

Методична робота національних бібліотек – це вироблення загальної стратегії розвитку бібліотечної галузі, аналіз діяльності та прогнозування розвитку бібліотек, накопичення та розповсюдження кращого досвіду, розробка і впровадження інноваційних проєктів та технологій, організація безперервної освіти бібліотечних кадрів.

Одеська національна наукова бібліотека є однією з чотирьох національних книгозбірень сфери управління Міністерства культури України і єдиною, що знаходиться поза межами столиці держави. Але віддаленість від наукового, освітнього та культурного центру не відмінняє високих вимог, які висуваються до неї, як до національної бібліотеки.

ОННБ було засновано у 1829 р. як міську публічну бібліотеку. Це була перша публічна бібліотека на території України. Зародки методичної роботи можна побачити вже у 1917 р., коли бібліотекарі міста збиралися на засідання Бібліотечного товариства для обговорення актуальних питань діяльності. З 1919 р. зростає необхідність у кваліфікованих бібліотечних кадрах, тому в Одеській публічній бібліотеці організовується вивчення бібліотечної справи та навчання нових працівників основам професії. У той період методичною роботою (складання планово-звітної документації, листування з владними структурами, культурно-освітніми установами, професійними організаціями, підвищення кваліфікації працівників) займалися адміністрація бібліотеки та провідні фахівці з великим досвідом бібліотечної роботи.

З 1922 р. методична робота в Одеській публічній бібліотеці розширюється: організовується дорадчий орган при директорові — колегія, до якої входили відповідальні співробітники; проводиться Міська конференція бібліотечних фахівців; працівники беруть участь у засіданнях Бібліотечної ради, Бібліотечного об'єднання тощо. У 1924 р. бібліотека була включена до переліку наукових закладів. Активізується листування з книгозбірнями СРСР, Західної Європи та Америки з питань організації бібліотечної справи.

Уже наступного, 1925 року, підвищення кваліфікації працівників виходить на новий рівень: бібліотекарі відвідують семінари знаного бібліотекознавця теоретика і організатора бібліотечної справи Л.Б. Хавкіної, заняття з української мови, професійні засідання; ставиться питання про організацію при Одеській державній публічній бібліотеці школи для підготовки бібліотечних працівників. З 1927 р. при бібліотеці організовується аспірантура для підготовки висококваліфікованих фахівців бібліотечної справи. Навчання бібліотечного персоналу середньої ланки здійснюється шляхом організації гуртків з підвищення кваліфікації.

На початку 1930-х рр. у планово-звітній документації ОДНБ з'являються спроби формування науково-методичної роботи як невід'ємного напрямку бібліотечної діяльності: спочатку у вигляді розділів «науково-дослідча та освітня праця» і «науково-кореспондентська праця», потім – «наукова і видавнича робота» і «науково-учбова робота». Основними формами цієї роботи були: наукова розробка теоретичних, науково-методичних проблем науково-інформаційної, довідково-бібліографічної діяльності, бібліотеко- та книгознавчих проблем, підготовка доповідей та публікацій за результатами цих розробок, організація виставок, складання картотек на актуальні теми бібліотечної справи, наукові відрядження бібліотекарів, листування з бібліотеками та іншими установами з питань організації діяльності.

Хоча до створення окремого методичного підрозділу було ще 25 років, уже з 1931 р. науково-методична робота надійно закріплюється за бібліотекою і зафіксована в її архівних документах. 1932 р. ОДНБ стає установою науково-дослідницького характеру і здійснює наукову роботу в галузі бібліографознавства, бібліотекознавства та книгознавства. У 1934 р. при бібліотеці організовано річні курси підвищення кваліфікації. Того ж року тут почав працювати бібліотечний факультет, а у 1935 р. була створена філія Українського бібліотечного інституту.

У 1938 р. бібліографічний відділ було реорганізовано у відділ бібліографії та бібліотекознавства, який провадив наукову розробку питань бібліографії та бібліотекознавства, готував бібліографічні видання, надавав методичні консультації та мав свій довідковий книжковий фонд.

У 1950-х рр. як бібліотека державного значення ОДНБ відповідала за всесоюзний експеримент із централізації бібліотечної мережі, а також була експериментальною базою впровадження бібліотечно-бібліографічної класифікації. З 1955 р. наказом

Міністерства культури УРСР для надання методичної допомоги бібліотекам до ОДНБ були прикріплені шість областей України: Одеська, Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська, Запорізька та Кримська. У зв'язку з цим ОДНБ проводила семінари, надавала консультації, здійснювала виїзди до бібліотек зазначених областей.

До цього моменту методичну діяльність здійснював, як правило, бібліографічний відділ ОДНБ, але її зміст значно розширився завдяки організації у бібліотеці підрозділу, який став координувати методичну роботу відділів, а також бібліотек зони методичного впливу; вивчав, узагальнював, впроваджував у бібліотечну практику передовий досвід роботи бібліотек. Таким підрозділом став відділ бібліотекознавства, організація якого почалася у лютому 1956 р.

Актуальними стали перевірки бібліотек з метою поліпшення ідеологічної, культурно-просвітницької та інформаційної діяльності. Були впроваджені основні форми методичного впливу: аналіз діяльності бібліотек, напрацювання нових управлінських технологій, підготовка інструктивно-методичних документів, консультаційна діяльність, організація науково-практичних конференцій, семінарів-нарад, практикумів тощо. Однією з найефективніших форм стала підготовка та видання науково-методичних посібників. Традиційно велике значення надавалося підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників.

У 1964 році згідно з постановою Колегії Міністерства культури УРСР «Про роботу наукових бібліотек і визначення напрямку їх діяльності на допомогу бібліотекам республіки» та «Положенням про організацію науково-методичної та бібліографічної роботи наукових бібліотек на допомогу бібліотекам республіки», затвердженого Міністерством культури УРСР, Одеська державна наукова бібліотека стала зональним організаційно-методичним центром для бібліотек Півдня України (Миколаївська, Херсонська, Кіровоградська, Запорізька, Одеська та Кримська області), а також координаційно-методичним центром для бібліотек України з питань природничих наук та атеїзму.

Закріплення за бібліотекою зони методичного впливу сприяло розвитку її науково-методичної діяльності, до організації якої долучилася більшість структурних підрозділів. Допомога бібліотекам зони здійснювалася шляхом забезпечення методичними та бібліографічними матеріалами, консультування, рецензування видавничої продукції, цільових виїздів, організації заходів з підвищення кваліфікації тощо. Задля ефективної організаційно-методичної допомоги обласним бібліотекам було запроваджене шефство (кураторство).

Методичний відділ ОДНБ проводив науково-дослідну роботу в галузі бібліотекознавства та бібліографознавства; організовував підготовку та перепідготовку бібліотечних кадрів; координував методичну роботу в бібліотеках зони; проводив систематичний облік роботи бібліотек, вивчав, узагальнював та впроваджував у практику передовий досвід; розробляв методичні матеріали з основних напрямів бібліотечно-бібліографічної роботи (планування та звітність, обробка фондів, інформаційне забезпечення, обслуговування користувачів та ін.); організовував перевірки діяльності бібліотек.

Пріоритетною сферою діяльності ОДНБ того часу стало методичне забезпечення роботи бібліотек з популяризації природничих наук та атеїзму. Стан справ з пропаганди цієї літератури вивчався під час безпосередніх відвідувань бібліотек, а також за річними звітами, статистичними даними та письмовою інформацією, які одержувала бібліотека. Після прийняття у 1991 р. Закону України «Про свободу совісті і релігійні організації», яким за громадянами було закріплено право отримувати і розповсюджувати релігійну інформацію, бібліотека почала підготовку методико-бібліографічних посібників, організовувала конференції, семінари з питань релігієзнавства, здійснювала виїзди до обласних бібліотек з метою вивчення досвіду роботи з релігійною літературою.

У 1990-х рр. відбувається переорієнтація методичної діяльності ОДНБ, пошук нових форм та методів. На зміну авторитарним принципам управління бібліотечною справою приходять демократичні. Головним стає надання методичної допомоги, впровадження інновацій, підвищення кваліфікації, підтримка ініціативи працівників бібліотек. Більше уваги приділяється внутрішній організації науково-методичної роботи в бібліотеці.

Починаючи з 2009 р., за підтримки Міністерства культури України, бібліотека що два роки проводить Регіональний конкурс на краще методичне та бібліографічне видання публічних бібліотек Півдня України. Метою конкурсу є сприяння розвитку науково-методичної та науково-бібліографічної діяльності, що є важливою складовою наукової роботи бібліотек; популяризація видавничої продукції бібліотек; впровадження в бібліотечну практику кращих наукових розробок з питань методичної роботи та бібліографії; активізація професійних зв'язків між бібліотеками Південного регіону; інформування професійної спільноти щодо інновацій та наукових розробок в бібліотечній справі. Це перший в Україні професійний конкурс, спрямований на популяризацію фахових досягнень

бібліографів та методистів публічних бібліотек Південного регіону. Було ухвалено, що методичні та бібліографічні видання, підготовлені ОДНБ, не братимуть участі в конкурсі, а провідні фахівці бібліотеки мають виступати у ролі авторитетних суддів, які оцінюють творчу майстерність своїх колег з бібліотек Півдня України. Проект здобув популярність серед фахівців бібліотечної справи навіть за межами Південного регіону.

Зважаючи на вагомий внесок у розвиток бібліотечної справи у 2009 р. Указом Президента України Одеській державній науковій бібліотеці імені М. Горького надано статус національної. А у 2015 р. згідно з Наказом Міністерства культури України на виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» бібліотеку було перейменовано на Одеську національну наукову бібліотеку.

Сучасний науково-методичний відділ ОННБ у своїй структурі має три сектори:

- сектор методичного забезпечення бібліотечної діяльності, що бере участь у науковій розробці теоретичних і практичних питань бібліотекознавства та бібліотечної практики в Україні; організовує бібліотечно-бібліографічне обслуговування користувачів; здійснює науково-методичне забезпечення роботи бібліотек України з питань популяризації природничо-наукових знань, а також літератури з питань релігієзнавства; здійснює координацію науково-методичної діяльності; організовує систему підвищення кваліфікації працівників;

- сектор наукової організації праці та управління, що розробляє регламентуючу та планово-звітну документацію ОННБ; сприяє удосконаленню бібліотечних технологій та бібліотечного менеджменту, впровадженню інновацій у бібліотечну роботу;

- сектор науково-дослідної роботи, що організовує та проводить наукові дослідження з актуальних проблем бібліотекознавства, бібліографії, книгознавства; сприяє підвищенню ефективності роботи ОННБ за результатами наукових досліджень, впровадженню нових досягнень бібліотечної теорії і практики в діяльність ОННБ та бібліотек Південного регіону України.

Науково-методичний відділ також надає у користування документи з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства зі свого підсобного фонду. З метою поліпшення інформаційного забезпечення користувачів та розкриття спеціалізованого фонду

відділу на сайті ОННБ що два місяці розміщується «Бюлетень нових надходжень з питань бібліотекознавства та бібліотечної справи».

З метою вдосконалення організації та координації методичної роботи в бібліотеці підвищення її ефективності та якості, вироблення єдиних рішень в ОННБ функціонує науково-методична рада. Вона є дорадчим органом бібліотеки. Окрім науково-методичної ради, в бібліотеці функціонують інші дорадчі органи, які виконують методичні функції за конкретними напрямками (методична рада з формування фондів, організації каталогів, секція з обслуговування користувачів та ін.).

Сьогодні Одеська національна наукова бібліотека є одним з провідних культурних та науково-інформаційних центрів держави. Щороку понад 250 тис. користувачів отримують вільний доступ до інформації і знань, долучаються до цінностей національної та світової культури, науки та освіти. Понад п'ятимільйонний фонд книгозбірні, який містить близько 200 тис. рідкісних та цінних видань, стародруків, гравюр, рукописів, є національним культурним надбанням, невід'ємною складовою культурної спадщини українського народу. Як потужний соціокультурний центр загальнодержавного значення бібліотека щороку реалізує понад 200 культурно-просвітницьких, науково-дослідних, видавничих проєктів, спрямованих на підтримку державної гуманітарної політики, популяризацію книги і читання, на репрезентацію України у світовому інформаційно-культурному просторі. Активне впровадження сучасних інформаційних послуг, цифровізація бібліотечних сервісів, втілення інноваційних проєктів, у тому числі за участі зарубіжних партнерів, поставили ОННБ серед лідерів інновацій у бібліотечній галузі України.

Галина Михайлівна САГАЧ,

доктор педагогічних наук, доктор теології, доктор філософії

(Словацька Республіка),

академік чотирьох Міжнародних академій,

професор кафедри суспільно-гуманітарної освіти

Одеської академії неперервної освіти, м. Одеса.

ОДА МУДРІЙ КНИЗИ

Мудра книга – святиня розуму і серця кожної людини, яка прагне пізнати світ і себе у світі. Вона завжди була дорогоцінним скарбом людини, родини, народу, держави. У культурному просторі особливе місце посідають знакові бібліотеки із найдавніших часів: славнозвісна Олександрійська бібліотека Давнього Єгипту, втрачена бібліотека київського князя Ярослава Мудрого та інші. Творці книг обезсмертили свої імена служінням світлу мудрості, як Іван Федоров, який започаткував книгодрукування в Україні у XVI ст. Він був друкарем-просвітителем, самобутнім художником-гравером, конструктором книг («Апостол» та інших), талановитим письменником, поліглотом, редактором і коректором текстів, автором оригінальних передмов і післямов. Він друкував священні для християнства книги, визначав свою місію: «духовні сімена по вселенній розсівати» [7, с. 312].

Людина розумна і духовна припадає до джерела мудрості книг, що творить людину універсальну, бо знання служать благоденству особистості й людства. Видатні філософи різних країн завжди підкреслюють суспільну користь знання, роль «інтелектуалізації суспільства» (М. Лоський). Філософ М.Бердяєв писав, що книга допомагає людині у «боротьбі зі смертю в ім'я вічного життя» [8, с.578].

Мудра книга – це священна книга: Біблія, Коран, Талмуд, Ригведа, Авеста, Дхаммапада, книги «Дао Де Цзин» (філософа Лао Цзи), «Лунь Юй» (Конфуція) та інші. Вони осягають шлях кожного читача у часі й вічності [2].

Дороговказом у житті кожної освіченої людини є книги із царини науки і філософії: «Історія» Геродота, «Аннали» Тацита, «Діалоги» Платона, «Метафізика» Арістотеля, «Зоряний вісник» Галілея, «Критика чистого розуму» Канта, «Біосфера» Вернадського та інші.

Мудрі книги зарубіжної класики та рідної літератури виховують душу особистості, духовно-моральні цінності: «Іліада» Гомера, «Божественна комедія» Данте, п'єси Шекспіра, «Фауст» Гете та інші, зокрема, великий казкар Данії Андерсен створив кількадесят казок для дітей і став славетним на всі часи [2].

Безцінним скарбом кожного народу є його національна література: душу і розум українського народу виплекали Святе Письмо, «Сад Божественних пісень» Григорія Сковороди, «Кобзар» Тараса Шевченка, «Мойсей» Івана Франка, п'єси Лесі Українки та інших велетів духу і слова. Воїстину, книга – це німий учитель, як говорили у Древньому Римі. Латиною це звучить так: *Liber est mutus magister*.

Український народ нині розблоковує свій дух, свою культуру, виявляє соціальну активність, творить солідарність християнського світу, ми очищаємо небо рідної землі патріотичною енергією державотворення, долаючи системну кризу, розуміючи життя як нестримне сходження на вершину ідеального, мудрого, шукаючи шляхів втілення величних ідеалів братолюб'я, єдиномислія, солідарності, партнерства, істини, добра, краси, віри, надії, любові, софійності.

Початок III тисячоліття в умовах глобалізаційних процесів, культурної та релігійної різноманітності, дегуманізації, расової і національної ненависті, мілітаризації свідомості, інформаційної війни, агресії, тероризму, екологічних катастроф активізував проблему екології природи, людини, культури, життя світу. Національно-етнічна психологія українців – побожність, природоцентризм, кордоцентризм, осердечене мислення, відображення зовнішнього і внутрішнього світів, що виявляється у широкому діапазоні творчості, великому духовно-моральному потенціалі особистості: своє життя, силу, енергію вони свідомо кладуть на олтар збереження миру і життя, екології людини та її серця, розуму й одухотвореного світогляду [4–5].

Інформаційна війна проти наших сердець і національної свідомості, особливо молоді, у XXI ст. набуває все більш жорстоких і агресивних форм, мобілізуючи розум, забираючи або маргіналізуючи цінності, віру, надію, любов у слабких духом, але й активізуючи тих мужніх і мудрих, які мають укріпити віру, надію, любов, мудрість не лише своїх сучасників, але й майбутніх поколінь. Бо так їм велить Господь! Так підказує власне сумління. Людство у

трагічних викликах ХХІ ст. може бути об'єднане на засадах Добра, благоговінням перед буттям, мудрістю, культурним баченням світу, розширенням ціннісно-смыслового потенціалу буття, багатоваріантності онтології культури [3].

У наш час усі зусилля духовно-інтелектуальної еліти суспільства, усіх громадян мають бути спрямовані на досягнення глибин людського духу, на спасіння душі, яка страждає у секулярному постмодерністському середовищі. Людині необхідно увійти у смисл добра і мудрості, відчуті їх необхідність, плекати віру як ціннісно-смысловий універсум буття. Розрив віри і науки став драмою людства, бо релігію і науку знищували разом. Чи думаємо ми про можливу всесвітню катастрофу, чи озброюємося вірою і чи встигнемо побудувати й «увійти в Ковчег»? [6].

Моє творче життя плекали мудрі книги, затишні бібліотеки, доброзичливі бібліотекарі, які допомагали мені збирати нектар знань із нев'янутих квітів серця й розуму авторів різних часів і народів. Доземний уклін вам, духовно-інтелектуальні наставники й наставниці!

Мій світогляд і вищі цінності життя тонко й трепетно зрощувала моя матуся, філолог і бібліотекар за освітою, Галина Іванівна, багатолітній директор потужної Київської бібліотеки Укрпрофради, що розміщувалася в осяяних сонцем кімнатах Жовтневого палацу України. Царство Небесне тобі, моя голубко! Низький уклін за те, що прикладом свого подвижницького життя вивела мене на ниву Слова Божого, навчила любити Книги...

Чому в ХХІ ст. тебе, Мудра Книго, хочуть поховати у надрах Інтернету, в лабетах технотронної ери? Що може замінити Мудру Книгу, яка, як і людина, має свою долю, дух, душу і тіло? Ніщо! Космонавти брали книги з собою у космос. Геніальний Сковорода ніколи не розлучався з Біблією у всіх мандрах життя і заповідав покласти Біблію в свою могилу під голову. Теренціан сказав: «І книги, зважаючи на читача, мають свою долю». Карлейль додав: «Книга – найчистіша сутність людської душі». Добре помислив – і добре мовив, бо багато читав мудрих книжок.

Хто може витіснити Мудру Книгу – інструмент мислення і культури – на периферію нашої свідомості? Ніхто! Ніщо! Аддісон сказав: «Читання для розуму – те саме, що фізичні вправи для тіла». Паркер додав: «Найкорисніші ті книги, які більше за інших змушують вас думати». Хто наважиться викинути на смітник родинну (фамільну) бібліотеку, де кожен том зберігає мудрість віків, а також не лише дотик пальців своїх пращурів, але і їхній подих, радості й печалі серця, відкриття розуму? Ніхто! Ніколи!

Лабрюйєр сказав: «Якщо читання вивищило ваш дух, якщо воно навіяло вам благородні й мужні почуття, не питайте більше ні про що: значить, книга хороша і створена рукою майстра».

Чому часом ми чуємо дивні нарікання деяких «просунутих» молодих людей, що книга «застаріла», читати вже «не модно», бо її витісняють потужні електронні мережі? Чи не відмовитися нам і від «не модних» пам'ятників світової і національної культури, мистецтва? Девенант сказав: «Книга – пам'ятник умам, які відійшли у вічність».

Хто сказав, що Мудра Книга не збагачує розум і серце усіх читачів?

Не дарує небесний хліб софійності? Лоуелл сказав: «Якщо порівняти інтелект із рослиною, тоді книги подібні до бджіл, які переносять опліднений пилок від одного розуму до іншого».

Чи не забуваємо ми, що книги породжують багатий урожай нових книг? Олкотт сказав: «Хороша книга дає плоди, породжуючи інші книги».

Чи може змінити долю людини хороша книга? Може! Прево сказав: «Випадкова зустріч із хорошою книгою може назавжди змінити долю людини». Хто є кращим і мудрим другом людини, людини розумної? Мудра Книга! Сеттембрині сказав: «Неодноразово за своє життя ти переконаєшся, що книга – кращий друг людини».

Що таке книга, в чому її утаємничений феномен? Уїтмен сказав: «Друже мій, це не книга; торкаючись її, ти доторкуєшся до людини...». Чи кожна людина спроможна стати істинним Читачем? Чи тільки Рівний із Рівним?.. Емерсон сказав: «Найглибша думка чи пристрасть дрімають у книзі, як самородки в шахті, доки рівний розумом і серцем не відкриє їх і не оприлюднить». Мудра Книга – твій найближчий, наймудріший, найдорожчий Друг! Свіфт сказав: «Коли я читаю книгу, розумну чи нерозумну, мені здається, що вона жива і бесідує зі мною». Тому, може, зустрівшись із Мудрою Книгою твоєї Долі, ти зустрівся не лише зі своїм кращим Другом, але і з самим собою, тільки кращим, мудрішим, майбутнім!

Мудра Книга – Золотий Ланцюг Пам'яті поколінь, їх духовно-інтелектуальний Оберіг, окраса Вічності. Ченнінг сказав: «Книги... голоси далеких і померлих: вони роблять нас спадкоємцями духовного життя минулих віків». У Святому Письмі сказано: «Блаженна людина, яка мудрість знайшла, дорожча за золото й перли вона...» Слава Тобі, Боже, що благословив людину Книгою Книг – Біблією, до якої ми припадаємо розумом і серцем, прагнучи доторкнутися до Вічності! Якщо Текст – це Життя, то нехай Господь благословить

кожного з нас вписати хоч одну достойну Вічності Сторінку в Книгу Життя [1].

Сучасна «оцифрована» людина має плекати в собі триєдину мудрість із прадавніх античних часів: «Виправляй минуле, керуй теперішнім, передбачай майбутнє» (Сенека). Латиною це звучить так: *Corrige praeteritum, praesens rege, cerne futurum*.

Список використаних джерел

1. Библия. Издание Московской патриархии. – М. : Изд. Моск. патриархии, 1988.
2. Абрамов Ю.А. Сто великих книг / Ю.А. Абрамов, В.Н. Демин. – М.: Вече, 1999.
3. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. – Київ: ПАРА-ПАН, 2003. – 240 с.
4. Сагач Г. М. Вибрані твори: В 10 т.: Т. VII(2). Професійна риторика : Слово животворяще / Галина Михайлівна Сагач. – Рівне, 2015. – 340 с.
5. Сагач Г. М. Вибрані твори: В 10 т. : Т.VIII(3). Аксіологія серця. Благодатний вогонь віри / Галина Михайлівна Сагач. – Рівне, 2015. – 328 с.
6. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода. – 2-ге вид., стереотип. – Харків : вид. Савчук О.О. – 2016. – 1400 с.
7. 100 найвідоміших шедеврів України. – Київ : Автограф, 2004. – с. 312.
8. 100 великих мыслителей. – М. : Вече, 2002. – С. 578.

*Олександра Петрівна ДЕЛІ,
бібліотекар I категорії
відділу мистецтв ОННБ*

ДОСВІД ПІДГОТОВКИ БІОБІБЛІОГРАФІЧНОГО ПРОЕКТУ ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ «КРАЄЗНАВЦІ ОДЕСИ»

Біобібліографічні покажчики допомагають задовольнити потреби дослідників у пошуку потрібної літератури чи джерел для більш детального вивчення життя та творчості видатних особистостей.

Біобібліографічна серія ОННБ «Краєзнавці Одеси» була заснована у 2013 р. Перший випуск присвячено краєзнавцю Сергію Зеноновичу Луцику (1925–2015), колекціонеру, бібліофілу, досліднику історії літературної та мистецької Одеси кінця XIX – початку XX ст. Його консультаціями, матеріалами його архіву та зібраною ним науковою картотекою користуються авторитетні вчені різних країн.

Другий випуск розкриває діяльність Анатолія Івановича Мисечка (1965–2017), історика, кандидата історичних наук, доцента кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Основними напрямками його наукової діяльності були культурно-просвітницький рух на Півдні України в другій половині XIX – на початку XX ст. та історія козацтва, історія одеської «Просвіти», зв'язки української діаспори з Одесою, історія відродження українського козацтва в Одесі на початку XX ст., життя та діяльність визначних українських діячів Одеси та краю другої половини XIX та XX ст.

Третій, поки що останній, випуск присвячений Олександрю Юлійовичу Розенбойму (Ростиславу Александрову) (1939–2015), журналісту, письменнику, колекціонеру, бібліофілу, члену Національної спілки журналістів України, відомому своїми дослідженнями, насамперед, у літературному краєзнавстві та історії єврейської Одеси.

Основною частиною цих робіт є анотований бібліографічний покажчик: опис книг та публікацій дослідників, відгуки та рецензії на роботи, а також література про життя та діяльність краєзнавців. Бібліографії передують спогади рідних, колег та друзів про цих людей. У роботі над покажчиками використовувалися не лише фонди ОННБ, а й родинні архіви, особисті колекції, фонди музеїв, інших бібліотек та навчальних закладів. Усі зібрані матеріали описано за чинними правилами і систематизовано у хронологічному порядку, в рамках року – в алфавітному. Довідковий апарат включає покажчики імен, періодичних видань, список абревіатур.

Усі персоналії краєзнавчої серії були читачами та вірними друзями Одеської національної наукової бібліотеки. Жодне їх дослідження не обходилося без пошуку інформації у фондах нашої бібліотеки. Практично на кожній книзі, подарованій бібліотеці цими особистостями, автограф з теплими побажаннями працівникам різних відділів бібліотеки та з подякою за надану консультацію, допомогу в пошуку матеріалу.

Важливо відзначити, що структура кожного з покажчиків серії дещо видозмінювалась у залежності від індивідуального підходу їх укладачів, масштабів і внеску персоналії. Наприклад, у роботі про О. Ю. Розенбойма доцільно було подати опис фонду особового походження краєзнавця, який зберігається в Державному архіві Одеської області. Олександр Юлійович був активним учасником наукових секцій «Книги» та «Одесика» при Одеському будинку вчених. Огляд доповідей та інформацію про участь у засіданнях цих товариств зібрано у виданні в окремому розділі.

Слід також зазнати, що перші два покажчики із серії були прижиттєвими виданнями особистостей, про яких збирався матеріал. Робота над останньою книжкою розпочалася після смерті О.Ю. Розенбойма. У цьому випадку важливу роль відіграла родина та друзі краєзнавця, які були готові консультувати та надавати укладачеві всі необхідні для роботи матеріали.

Нашому місту пощастило мати багато вірних та небайдужих громадян, які пишаються званням Одесит, тому ми маємо надію, що біобібліографічна серія «Краєзнавці Одеси» дозволить читачам зануритись у непросту та цікаву історію міста, а з іншого боку – розкриє відомості про людей, які присвятили своє життя нашому місту. Такими особистостями, без перебільшення, були С. З. Лущик, А. І. Мисечко та О. Ю. Розенбойм. Наступним, хто продовжить цей перелік, буде Валентин Володимирович Крапива, робота над присвяченим йому виданням вже триває.

*Олександр Євгенович МУЗИЧКО,
кандидат історичних наук, доцент,
викладач кафедри історії України
історичного факультету
Одеського національного університету
ім. І.І. Мечникова*

**ІСТОРИКО-ТЕМАТИЧНІ ВИДАННЯ
ОДЕСЬКОЇ ДРУКАРНІ Ю.І. ФЕСЕНКА:
АТРИБУЦІЯ, ЗМІСТ, ЗНАЧЕННЯ**

На зламі XX – XXI ст. провідним напрямом історіографії було заповнення «білих плям», повернення з історичного небуття видатних постатей минулого, що опинилися у безвісті суто штучно, з політичних мотивів. Одеса була флагманом політики декомунізації. Одним із досягнень цієї політики є переназивання вулиць на честь справжніх героїв одеської історії, на честь осіб, що зробили справді великий внесок у розвиток міста. Так, у 2016 р. у Малиновському районі Одеси з'явилася вулиця Юхима Фесенка. Це стало наслідком процесу «відкриття» цієї постаті зусиллями декількох учених, зокрема, й завдяки спеціалістам-бібліографам та книгознавцям з Одеської національної наукової бібліотеки¹. Проте парадокс суспільного життя полягає в тому, що нову назву отримала непримітна вулиця, в той час, як головна діяльність Ю.І. Фесенка розгорталася на вулиці Рішельєвській. Значно кращим варіантом було б збереження старовинного красивого будинку друкарні Ю.І. Фесенка з відповідною реставрацією та створенням там музею друкарства Одеси. Але, на жаль, будинок майже зруйновано.

Основним напрямом наших досліджень є вивчення розвитку історичної думки та науки на території Південної України і, ясна річ, передусім Одеси. Ця тема є багатогранною та багаторівневою, бо історична думка – це не лише праці істориків, тим більше, що й пізнанням минулого переймалися не лише фахові історики, тому

темою нашого виступу на конференції та статті обране питання про видання друкарнею Ю.І. Фесенка книг, присвячених історичній тематиці. Це питання не було артикульоване у такому вигляді. У літературі наявні лише окремі згадки. Нашим завданням є визначити кількість цих праць, типологізувати їх згідно зі змістовними особливостями, встановити авторство та особливості друку.

Ми виявили 58 назв книг на історичну тематику, що були видані Ю.І. Фесенком. Важко встановити їх наклад. Лише одного разу Ю.І. Фесенко у мемуарах згадав про те, що підручник з російської історії В.І. Фармаковського він видав 5-тисячним накладом². Було видано як мінімум 250 примірників праці І.М. Бондаренка про Д. Гарібальді. А.В. Ніковський у листі до М.М. Аркаса зазначав, що на продаж до Миколаєва одесити передали 100 примірників брошури М.Ф. Комарова про запорозькі вольності³.

Враховуючи широку наявність більшості з видань на історичну тематику у бібліотеках, згадки у пресі і т.п., можна стверджувати, що це були багатотисячні наклади, що книжки, таким чином, мали велике поширення. Тим більше, що чотири з них мали по два перевидання, одне – три, інше – чотири, а ще одне – аж сім.

37 з 58 книжок були присвячені церковно-релігійній тематиці. Притому, з друкарнею як автори праць на історичну тематику співробітничали лише 10 священнослужителів. Якщо ж деталізувати, то найпомітнішими є дві групи. 19 книг були присвячені історії церковних споруд та закладів при них⁴. Дотичні до цієї групи 2 брошури про історію ікон⁵, 2 путівники по святих місцях, головним їх змістом було теж висвітлення історії та сучасності святинь⁶, 4 брошури – про історію міст – Києва, Константинополя, Меджибожа, Гурзуфа, адже у них чільне місце теж було відведено опису храмів⁷, «Памятная книжка для духовенства Херсонской епархии» (1902), в якій було надруковано 108-сторінкову статтю отця Василя Никифорова про історію єпархії, звичайно, зі згадками про історію храмів та церковних інституцій⁸. До цієї групи значною мірою дотичне єдине видання переважно історичного (конкретніше, історико-мистецтвознавчого) змісту – два випуски альманаху «Из мира искусства и науки»⁹. У збірнику було надруковано статті з історії музики та античного і християнського середньовічного образотворчого мистецтва. У статтях були численні згадки про церковно-мистецтвознавчі моменти. Дві праці священника І.Х. Стрельбицького були присвячені суто релігійній історії – греко-католицтву та старообрядництву¹⁰.

16 праць були біографічними, тобто присвяченими висвітленню життєвого шляху та доробку більш чи менш видатних

письменників, священиків, композиторів та політичних діячів¹¹. Що стосується останніх, то у статтях про князя Володимира та імператрицю Катерину II про них йшлося, переважно, не як про політиків, а про їх про внесок у культуру. У цій групі праця одеського історика, члена місцевої «Просвіти» І.М. Бондаренка про італійського політика Д. Гарібальді прикметна у кількох аспектах. По-перше, це була єдина з 58 праць, що виходила тематично за межі Російської імперії, тобто, власне, у всесвітню історію. По-друге, це була лише одна з двох праць з 58, що була видана українською мовою. І головне, це була єдина, напевно, в історії цієї друкарні праця, що призвела до значних, навіть потенційно фатальних, проблем для видавця. Цензура побачила у книжці крамольний зміст і знищила більшу частину накладу, а Ю.І. Фесенка було притягнуто до відповідальності за те, що він почав друкувати книгу до отримання дозволу, внаслідок цього 250 примірників книги розійшлися. Нащадки мають бути йому безумовно вдячні, адже тим самим він врятував для нас цінну працю¹².

Попри те, що праця І.М. Бондаренка не мала жодного відношення до українознавства, з очевидних ментальних причин вона дотична до двох українознавчих праць інших двох одеських просвітян, виданих у друкарні Ю.І. Фесенка: А.В. Ніковського – про холмських українців, та М.Ф. Комарова – про колонізаційну діяльність українського козацтва¹³.

Три книжки присвячені військово-історичній тематиці¹⁴. Автором двох з цих видань був священик С. Петровський, який, вочевидь, мав негативно ставитися до війн, але діалогу взнаки одне з місць його праці – Одеський кадетський корпус.

4 праці належали до підручково-просвітницької (зі струменем ідеології) літератури¹⁵, при цьому праця священика Є.Ф. Новіка була виконана у жанрі історіософсько-релігійного осмислення історії. До цієї групи дотична й одна історична хрестоматія. Осібно стоїть праця І.Л. Смоленського¹⁶, сина одного зі стовпів, фактично засновника, українського національного руху в Одесі, І.А. Смоленського. Вона присвячена загальному осмисленню історії як галузі знань. Начебто протистоячи усій іншій історичній продукції друкарні Ю.І. Фесенка, він висловлював скептичне ставлення до можливості історії пізнати істину. Втім, тим самим він подавав руку релігійному баченню історії як недосяжному для людського розуміння промислу Божому.

Серед 58 назв книжок 41 мали конкретних авторів. Троє з них на той час вже померли. Серед інших були представники Балти, Херсона, Олександрії, Петербурга, Абхазії, Стамбула (Константинополя

– у православної церковно-політичній традиції), по двоє з Криму та Кавказу. 16 авторів на час видання їхніх книжок були одеситами. Лише завдяки мемуарній згадці Ю.І. Фесенка дізнаємося, що упорядником фундаментального путівника по Єрусалиму був викладач Одеської рисувальної школи, член Одеського товариства історії і старожитностей А.О. Матвеев, який також був редактором та головним автором збірника «Из мира науки и искусства» – іншого «виробу» друкарні. «Улюбленцями» Ю.І. Фесенка були такі відомі постаті, як священники Сергій Петровський (у друкарні видано 5 назв його видань) та Іоанн Стрельбицький (видано 3 назви його книг), педагог П.К. Борзаковський (4 назви). Одна з праць П.К. Борзаковського, про першодрукаря Івана Федорова (1884), була одним із перших видань друкарні Ю.І. Фесенка і, водночас, одним із перших видань на історичну тематику. Привертає увагу шляхетний мотив автора – таким чином він намагався підтримати новозасновану друкарню фінансово¹⁷.

Згадані праці, звичайно, не були рівноцінними як за форматом, так і за змістом, а відтак і за місцем в інтелектуальному русі. Так, М.Ф. Комаров вважав свою працю про запорозькі вольності «просто систематизованою збіркою тих звісток про землеволодіння у запорожців, які ми маємо у Скальковського, Яворницького, Багалія та інших істориків», хоча і суспільно актуальною з огляду на те, що в запорозькому порядкуванні землею бачимо щось подібне до націоналізації землі¹⁸.

Серед 58 видань до тезаурусу історичної думки варто зарахувати передусім друге видання фундаментального дослідження отцем Сергієм Петровським столітньої історії головного одеського храму – Спасо-Преображенського собору. Слід відзначити творчий ентузіазм священника, що спромігся втричі збільшити обсяг своєї роботи порівняно з першим виданням, що побачило світ двадцять років тому, теж у видавництві Ю.І. Фесенка. Досягти цього С. Петровському вдалося завдяки документам про історію собору, які йому надав батько видатного фізика Г.А. Гамова, одеський педагог А.М. Гамов. Сутність цієї історії полягала в тому, що дружиною А.М. Гамова і матір'ю Георгія була донька на той момент вже давно покійного протоієрея Спасо-Преображенського собору Арсенія Лебединцева. Окрім солідної документальної бази, книга С. Петровського мала чітку наукову структуру та розгалужену систему приміток, чим часто нехтували автори інших подібних видань. Ще однією високонауковою працею була магістерська дисертація С. Лобачевського про ранньохристиянського святого Антонія Великого, позитивно оцінена сучасними науковцями¹⁹.

Є риса, що споріднює усі видання: ошатність та високий рівень поліграфічного мистецтва, увага до ілюстративного ряду, за що, власне, сучасники передусім і цінували друкарню Ю.І. Фесенка. Найвиразніший приклад – порівняння першого та другого видання Овцина про Касперовську ікону в Одесі. На відміну від першого видання, виготовленого друкарнею Л. Нитче 1890 р., фесенківське видання 1898 р. містило зображення ікони та більш читабельний шрифт. Ю.І. Фесенко підтримував гарні відносини не лише з істориками – своїми безпосередніми клієнтами. Під час святкування десятиліття друкарні у 1883 р. видавця тепло привітав один із найталановитіших одеських істориків Г.О. Афанасьєв: «Я впевнений, що такі енергійні люди як Ви і Ваша дружина, мають повне право гордовито поглянути на пройдений шлях і твердо сподіватися на ще краще майбутнє»²⁰. Втім, Ю.І. Фесенкові не завжди вдавалося втримати авторів в орбіті свого видавництва. Так, з неясних причин брошури П.К. Борзаковського про М. Лермонтова, О. Кольцова та М. Ломоносова були видані в інших одеських друкарнях. Так, В.І. Фармаковський поряд з чотирьма перевиданнями у друкарні Ю.І. Фесенка свої «Русской истории» для гімназій нізкіше перевидавав цю книгу в іншому одеському видавництві.

Отже, видання книг на історичну тематику було одним із вагомих компонентів широкої видавничо-друкарської діяльності Ю.І. Фесенка. Друкар став сполучною ланкою для представників духовенства, вчителів, громадських діячів, військових, одеситів та не-одеситів і зробив внесок у розвиток історичної пам'яті українців, долучившись до поступу українського національного руху, та продемонстрував якісний та дбайливий підхід до історичних видань.

¹ Закіпна Г.В. Перший український друкар Одеси // Дом князя Гагарина. Одесса, 2004. – Вып. 3, ч. 1. – С. 131–147; Славетний друкар Одеси : кат. укр. видань одеського видавця Є.І. Фесенка / уклад. : Г. Закіпна, Т. Максим'юк. Одеса : КП «Одеська міська друкарня», 2005. 48 с.; Хмарський В.М. Євфим Фесенко: як друкарський верстат в Одесі прислужився українській справі // Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр. : монографія. Одеса, 2011. – С. 421–436; Лабынцев Ю.А., Фесенко – один из крупнейших издателей народной православной печатной продукции XIX–XX вв. / Ю.А. Лабынцев, Л.Л. Щавинская. // Славянский мир в третьем тысячелетии. Этнические, конфессиональные, социокультурные компоненты идентичности народов Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы / отв. ред. Е.С. Узенёва. М., 2017. С. 11–19.

² Семейный альбом одесского издателя Е.И. Фесенко. Одесса : КП ОГТ, 2007. 314 с.

³ Горбатюк М. Листи Андрія Ніковського до Миколи Аркаса як джерело до вивчення історії Одеської і Миколаївської «Просвіти» // Пам'ятки. 2011. Т. 12. С. 252.

⁴ **Боярский А.** Драндский Успенский монастырь на Кавказе / сост. ген. А. Боярский. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1894. 15 с.; Древнехристианские храмы и Св. Александро-Афонский Зеленчукский монастырь в Зеленчукском ущелии Кавказского хребта, Кубанской области, Баталпашинского уезда : [ист. очерк] : (с рис. древних храмов) / изд. Св. Александро-Афонской Зеленчукской пустыни. [3-е изд.]. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1896. 44 с.; **Жилинская Е.** Святогорская общежительная Успенская пустынь. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1902. 184 с.; Исаакиевский кафедральный собор в С.-Петербурге / изд. православ. Исаакиев. братства в пользу бедных прихода. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1903 та 1911. 48 с.; **Кондратов В.М.** Историческая записка о частном благотворительном учреждении, приюте для бедных и странноприимном доме священника Феодосия Несторовича Левицкого в г. Балте, Подольской губернии. С 1831 по 1898 г. : [с прил.] / сост. потомств. попечителями и распорядителями того же учреждения, родными братьями: Василием Максимовичем и Александром Максимовичем Кондратовыми. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1898. 75 с.; **Кулжинский Г.** Святогорская Успенская общежительная пустынь в Харьковской епархии. Изд. 3-е. **Одесса** : Типо-хромолитограф. Е. И. **Фесенко**, 1888. V, 152 с. 5-е изд. **Одесса** : Тип. Е. И. **Фесенко**, 1896. VII, 176 с.; **Огронович И.Н.** Инкерман и Инкерманская киновия в Крыму : сост. в пользу св. обители св. Климента. **Одесса** : Тип. К.И. **Фесенко**, 1894. 19 с.; Панагия или Успенский Бахчисарайский в Крыму скит : (крат. ист. описание). **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1901. 32 с.; Параскево-Вознесенская женская община, Пензенской губернии, в Инсарском уезде : ист.-стат. описание. 3-е изд., испр. и доп. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1905. 60 с.; **Петровский С.В.** Одесский кафедральный Преображенский собор : ист. описание. Одесса, 1894. IV, 123 с.; **Петровский С.В.** Одесский Преображенский ныне кафедральный собор. Одесса, 1908. 480 с.; **Петровский С.В.** Златоверхий Михайловский монастырь в Киеве : ист. очерк и современное состояние обители. **Одесса** : Тип. и хромолитограф. Е.И. **Фесенко**, 1902. 96 с.; Рассказы для народа из жизни и истории Киево-Печерской лавры и ее святых подвижников : по Киево-Печерскому патерику. **Одесса** : изд. тип. Е.И. **Фесенко**, 1904. – 166, II с.; **Русский Свято-Андреевский скит** на Афоне : к его пятидесятилетию 1849 октября/22 1899 г. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1900. 16 с.; **Спаский К.К.** Димитриевский Херсоно-Одесский епархиальный дом : (ист. записка). **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1910. 142, II с.; **Токаев Г.К.** Моквинский Успенский женский монастырь на Кавказе, близ м. Очемчири, Кутаисской губ. **Одесса** : Е.И. **Фесенко**, 1904. 20 с.; **Филарет (Гумилевский Дмитрий Григорьевич, архиепископ Черниговский и Нежинский).** Краткое историческое описание Рыхловской пустыни. 3-е изд. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1891. 83 с.; Историко-статистический очерк Лубенского Мгарского Преображенского монастыря. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1894. 32 с.; Исторический очерк возникновения и обзор деятельности Братства русских обителей (келей) на св. горе Афонской и отчет его за шестнадцать лет с 1896 по 1912 год. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1913. 151 с.; **Стрельбицкий И.Х.** Церковь Одесского института императора Николая I. **Одесса** : Тип. и хромолитограф. Е.И. **Фесенко**, 1907. 78 с.

⁵ Икона Божией Матери «Троеручицы» в г. Полтаве : [история иконы Хиландарского монастыря на Афоне и копии с неё в церкви Сампсона Странноприимца у «Шведской могилы» в Полтаве]. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1901. 24 с.; **Овцын.** Касперовская чудотворная икона Божией Матери : [сост.

- по сведениям шнуровой кн. в Касперовской церкви и из брошюры протоиерея Иоанна Знаменского]. 2-е изд. **Одесса**: Тип. и хромолитогр. Е.И. Фесенко, 1898. 64 с. – **То же. Одесса**: Тип. Л. Нитче, 1890. 32 с.
- ⁶ **Антоний, архимандрит**. Путеводитель по Константинополю: описание замечательных и святых мест. **Одесса**: Типо-литогр. Е.И. **Фесенко**, 1884. IX, 252, IV с.; Путеводитель по Святой земле: с 19-ю литогр. рис., новейшим планом **Иерусалима** и карт. Палестины / изд. Русского св. Ильинского скита на Афоне. **Одесса**: Типо-литогр. Е. Фесенка, 1886. [2], X, 301 с.; –То же. – 2-е изд. **Одесса**, 1890. 312 с.
- ⁷ **Щепетов В.А.** Гурзуф на Южном берегу Крыма и его лечебные средства: сб. ист., экон., лечеб. и др. сведений, относящихся до дан. пункта. **Одесса**: Тип. Е.И. **Фесенко**, 1890. VI, 184 с.; Царьград и его святыни: с портр. визант. имп. **Одесса**: Е.И. **Фесенко**, 1915. 32 с. **Петровский С.В.** Киев, его святыни и достопримечательности. 7-е изд. **Одесса**: Е. И. **Фесенко**, 1918. 104 с. **Орановский А.К.** Исторический очерк местечка Меджибожа: (из посмертн. записок ген. Орановского). **Одесса**: Типо-хромо-литогр. Е.И. **Фесенко**, 1886. 12 с.
- ⁸ Памятная книжка для духовенства Херсонской епархии / сост. свящ. Феодор Миляновский. – **Одесса**: Тип. Е.И. **Фесенко**, 1902. CVIII, 278, XXXIV с.
- ⁹ Из мира искусства и науки: сб., изд. под ред. А.А. Матвеева, для учащихся и учащихся, художников и артистов. Вып. 1. **Одесса**: Типо-хромо-литогр. Е.И. Фесенко, 1887.
- ¹⁰ **Стрельбицкий И.Х.** Униатские церковные соборы с конца XVI века до возсоединения униатов с православною церковью. Изд. 2-е. **Одесса**: Типо-хромолитогр. Е. И. **Фесенко**, 1891. – 164, [1] с.; **Стрельбицкий И.Х.** История русского раскола, известного под именем старообрядчества. – 3-е изд. **Одесса**: Тип. Е.И. **Фесенко**, 1898. 216, II с.
- ¹¹ Бондаренко І. Про Гарібальді, борця за волю італійського народу. Одеса, 1908. 63 с.; **Борзаковский, П.К.** Московский книгопечатник XVI века Иван Федоров. **Одесса**: Тип. Е. **Фесенко**, 1884. 24 с.; **Борзаковский П.К.** Императрица Екатерина Вторая Великая (1729-1762-1796): с прил. портр. имп. и отрывки из ее соч. **Одесса**: Тип. и хромолитогр. Е.И. **Фесенко**, 1896. 62, II с.; **Борзаковский П.К.** Великий поэт Александр Сергеевич Пушкин. **Одесса**: Тип. и хромолит. Е.И. Фесенко, 1899. 38 с.; **Борзаковский П.К.** Великий писатель-поэт Николай Васильевич Гоголь: с портр., рис. и отрывками из соч. Гоголя. **Одесса**: Тип. Е.И. **Фесенко**, 1902. 48 с.; **Боровский Н.С.** Педагогические воззрения императрицы Екатерины Второй и отношение их к вопросам современного профессионального образования: речь, произнес. в торжеств. собр. Одес. коммерч. уч-ща 6 нояб. 1896 г. дир. уч-ща И.С. Боровским. **Одесса**: Тип. и хромолитогр. Е.И. **Фесенко**, 1896. 20 с.; **Егоров А.Е.** Иосиф Семашко, митрополит Литовский и Виленский; Платон Городецкий, митрополит Киевский и Галицкий: изд. по случаю юбил. празднества воссоединения униатов к православию 1839-1899 гг. **Одесса**: Тип. и хромолитогр. Е.И. Фесенко, 1899. 44 с.; Краткое жизнеописание византийских императоров от основания и до падения Константинополя: при сем прилагается: на большом александрийском листе 105 портретов византийских императоров / соч. иеромонаха Антония. **Одесса**: Тип. Е. **Фесенко**, 1885. 20 с. **Лобачевский С.В.** Св. Антоний Великий: (его жизнь, писания и нравственно-подвижническое учение). **Одесса**: Тип. **Фесенко**, 1906. XXVI, 285 с.; Новик Е.Ф. Святой равноапостольный великий князь Владимир. **Одесса**: Тип. Е.И. Фесенко, 1915; **Ногачевский Н.Ф.** Жизнь отца Феодосия, первого архимандрита и основателя Григориевского Бизюкова монастыря. **Одесса**: Тип. Е.И. **Фесенко**, 1895. 15 с. **Петровский С.В.** Семь херсонских архиепископов: биогр. с прил. портр., выполн. фототип.

Одесса : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1894. [4], 184 с.; **Соколов В.Ф.** Деятельность императрицы Екатерины II на пользу женского образования в России : воспитанницам старших классов Одес. гор. 2 женской гимназии. 6 окт. 1896 г. Одесса : Тип. и хромолитогр. Е.И. Фесенко, 1896. 31 с.; **Соловьев Н.Ф.** **Князь Владимир** Феодорович Одоевский и его заслуги в области церковного пения : (к 100-летию со дня его рождения). **Одесса** : Тип. Е.И. Фесенко, 1903. 12 с.; **Соловьев Н.Ф.** П.И. Чайковский как духовный композитор : (к 10-летию со дня его кончины). Одесса : Тип. Е.И. Фесенко, 1903. 13 с. **Худкий Ф.** Записки и воспоминания о Бессарабии священника Иоанна Яковлевича Галушко : биограф. очерк с портр.: [извлечение из дневника]. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1913. 15 с.

¹² Державний архів Одеської області. Ф. 13. Оп. 1. Спр. 161.

¹³ Комар М. Про запорожські вольності. Одеса : Друк. Є.І. Фесенка, 1907. 40 с.; Яринович А. [Никовский А.В.] Украинцы в Холмщине. **Одесса** : Тип. **Фесенко**, 1911. 20 с.

¹⁴ **Загоровский В.Д.** К полувековому юбилею 13-го Стрелкового полка 1843–1893 : заметки из материалов по истории полка / сост. подполк. Загоровский. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1893. 109 с.; Одесский кадетский корпус за первые семь лет его существования : с 2 фототип., 108 автотип. и 7 табл. в тексте / сост. М.Е. Дерюгин, П.Е. Комлич, В.В. Цытович, Н.К. Михайловский, М.Н. Голеевский, К.Н. Гришков, М.Ф. Самоцвет, А.М. Безбедович, Н.В. Беляков [и др.]; под общ. ред. законоучителя прот. С.В. Петровского ; материалы собраны и систематизированы подполк. В.В. Цытовичем. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1906. III, 231, X с.; **Петровский С.В.** Полтавская победа, 27 июня 1709 г. – 27 июня 1909 г. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**, 1909. 52 с.

¹⁵ Краткая история Государства Российского : Юбил. изд. для народа по случаю исполняющегося 300-летия воцарения дома Романовых (1613-1913 гг.). **Одесса** : Е.И. **Фесенко**, 1912. 168 с.; Краткий исторический обзор царствования Дома Романовых 1613-1913 гг. **Одесса** : Е.И. **Фесенко**, 1912. 72 с.; **Новик Е.Ф.** Дивные пути промысла божия в истории русской церкви и русского государства : излож. в строгом применении к прогр. по закону божию в 6 кл. муж. и жен. гимназий и реал. уч-щ. Одесса : Тип. Е.И. Фесенко, 1900. 180, II с.; **Русская история**, с присовокуплением необходимых сведений из истории всеобщей / По способу Грубе изложил В. **Фармаковский**. 5-е изд. Одесса : Типо-хромолитогр. Е.И. Фесенко, 1891. 266, II с. – То же. 6-е изд. Одесса : Типо-хромолитогр. Е.И. Фесенко. 1894. 266, II с. 11-е изд., без перемен против предыдущего. **Одесса** : Тип. Е.И. **Фесенко**. 1905. 268 с.; Историко-литературная хрестоматия : с прил. образцов древнерус. письма / сост. применительно. к учеб. плану гимназий М-ва нар. просвещения. В. Соколов и П. Борзаковский. **Одесса** : Типо-литогр. Е.И. **Фесенко**, 1886. XX, 368 с.

¹⁶ **Смоленский И.Л.** История как наука и как предмет преподавания : (переоценка ист. знаний). [Вып. I]. Одесса : Тип. Е.И. Фесенко, 1905. 1905. [4], II, 176 с.

¹⁷ Семейный альбом одесского издателя Е.И. Фесенко. Одесса : КП ОГТ, 2007. С. 79.

¹⁸ Листи Михайла Комарова до Євгена Чикаленка / вступ. ст., підгот. тексту, комент. І. Старовойтенко // Спадщина. Літературне джерелознавство. Текстологія. Київ, 2007. Т. 3. С. 298–299.

¹⁹ Луговий О. М. Одеський церковний історик С. В. Лобачевський / О.М. Луговий, О.В. Файда // Laugea I. Античний мир і Середніє віка : чтєння пам'яті проф. Володимира Івановича Кадеєва : матеріали. Харків, 2015. С. 185–188.

²⁰ Празднование десятилетия типографии и хромолитографии Евфима Ивановича Фесенко, в Одессе. 15 декабря 1883–15 декабря 1893. Одесса, 1894. С. 27.

*Емілія Іванівна ВАСИЛЕВСЬКА,
завідувач відділу наукового комплектування
та обліку документно-інформаційних ресурсів ОННБ*

**КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ
ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
ВСЕУКРАЇНСЬКА ВИСТАВКА-ФОРУМ
«УКРАЇНСЬКА КНИГА НА ОДЕЩИНІ» –
ВАГОМИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ
ГУМАНІТАРНОГО ПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ**

Одеська національна наукова бібліотека щороку реалізує низку культурно-просвітницьких проектів, спрямованих на підтримку державної гуманітарної політики, популяризацію книги і читання у суспільстві. Одним з таких проектів загальнонаціонального рівня є Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині».

Двадцять років поспіль цю бібліотечну акцію з промоції української книжки Одеська національна наукова бібліотека, Українська асоціація видавців та книгорозповсюджувачів, Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова» проводять під егідою Міністерства культури України за підтримки Одеської обласної державної адміністрації, Одеської обласної та Одеської міської рад, Українського інституту книги та Української бібліотечної асоціації. Захід має широку популярність серед провідних вітчизняних видавництв та високий рейтинг серед книжкових виставок України.

Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині» сприяє збереженню та розвитку культури в Україні, стимулюванню книговидавничої діяльності та книгорозповсюдження, поглибленню стратегічного партнерства бібліотек, видавництв, закладів культури, науки, освіти, популяризації сучасної української книги, вихованню культури читання на кращих зразках вітчизняної літератури, поповненню бібліотек сучасною вітчизняною книжковою продукцією.

Щороку до Одеси на виставку-форум з'їжджаються представники провідних видавництв та бібліотечних закладів України.

У роботі виставки-форуму беруть участь представники Міністерства культури, владних структур, відомі вчені, широко знані на теренах України письменники, літературознавці.

Високо оцінюючи важливість проекту для нашого регіону, Одеська обласна рада впродовж 15 років у рамках цільових програм, спрямованих на розвиток книговидавання, одним з напрямів передбачала надання фінансової підтримки цьому потужному культурно-просвітницькому заходу.

Виставка-форум проводиться за активного сприяння меценатів бібліотеки, почесних благодійників Одещини, зокрема благодійного фонду «Надія, Добро і Добробут», Одеського морського торговельного порту, ПАТ «Пласке» та ін.

Для підготовки і проведення виставки-форуму в бібліотеці створено організаційний комітет, куди входять представники влади, діячі науки і культури, бібліотечні фахівці, представники засобів масової інформації, книговидавання та книгорозповсюдження.

Творчі й ділові зустрічі видавців, бібліотечних фахівців і книголюбів сприяють народженню нових книжкових проєктів, відкриттю нових літературних імен, популяризації української книги, поповненню бібліотек південного регіону новими вітчизняними виданнями. На ділових зустрічах видавців, представників книготорговельних організацій, бібліотечних фахівців обговорюється доля українського книговидавання, його перспективи, підкреслюється нагальна необхідність державної підтримки українського книгодрукування та ін.

З року в рік постійно зростає кількість видавництв, які беруть участь у виставці-форумі, та представлених ними документів. Якщо у першій виставці брали участь 29 видавництв, то в наступні роки їх кількість досягала 80 з усіх регіонів України. Зростала і кількість пропонуваних увазі відвідувачів назв книг – від 500 у першій виставці 2000 року до понад 7 тисяч у 2019 році. Серед видавництв, які постійно беруть участь у виставці-форумі, широко знані київські: «Наукова думка» НАН України, «Генеза», «Картографія», «Ліра-К», «Мистецтво», львівські: «Апріорі», «Видавництво Старого Лева», «Літопис»; тернопільські: «Навчальна книга – Богдан», Редакція газети «Підручники та посібники»; луцькі: «Твердиня», «Терен»; харківські: Інститут прикладної психології «Гуманітарний центр», «Ранок»; одеські: «Астропринт», Видавничий дім «ЯВФ», «Друк Південь», «Фенікс» та ін. Щороку до участі у виставці-форумі

долучаються нові видавництва, зокрема: «Авіаз», «Арт Економі», «Освіта», «Люта справа», національне видавництво дитячої літератури «Веселка», «Орієнтир», «Оріон», «Український пріоритет», «Пенмен», «Юрінком Інтер» (Київ), «Карпатська вежа» (Мукачево), «Олді плюс» (Херсон»), «Яслав» (Миколаїв) та ін. Учасниками виставки-форуму також були представники української діаспори в Румунії – «Союз українців Румунії», «Альянс Франсез, Одеса» та Одеська філія Грецького фонду культури.

Вони широко презентували нову наукову, довідково-енциклопедичну, навчальну, дитячу, художню книгу; видання, присвячені історії та культурі України, українському фольклору, питанням економіки, педагогіки, літературознавства, мистецтва, філософії та релігії; книги патріотично-громадянської тематики. Поряд з книжками на виставці були представлені картографічні видання, мультимедійні навчально-ігрові програми для дітей, поштові листівки тощо.

З року в рік зростає кількість читачів, які цікавляться вітчизняними виданнями.

Про важливість форуму для нашого регіону свідчить його активна відвідуваність мешканцями міста й області. Загалом за двадцять років виставку-форум відвідали близько 100 тисяч шанувальників української книги, які мали змогу познайомитися з новими здобутками сучасного письменства, стати активними учасниками різноманітних за змістом і формою заходів. Серед них: круглі столи, дискусійні студії, авторські читання за участі директора Книжкової палати України імені І. Федорова М.І. Сенченка; поетичні вечорниці; презентації нових книжок та видавничих проєктів, мистецький ярмарок, який представляє творчість майстрів народно-ужиткового мистецтва Одеси та ін.

Фахівці бібліотеки організували лабораторію професійної майстерності «Бібліотекар та дослідник: творчі грані співробітництва», де познайомили колег з результатами цієї роботи – рядом видань, які були підготовлені у творчій співпраці з науковцями, творчими спілками, громадськими організаціями.

Окрасою виставки-форуму 2016 року стала музична вітальня «Співаю тебе, Україно!» за участі провідних артистів Одеського національного академічного театру опери та балету.

У рамках виставки-форуму 2017 року відбувся Всеукраїнський молодіжний бібліокараван «Читай, юність!» за участі Державної бібліотеки України для юнацтва, Одеської обласної бібліотеки для юнацтва імені В.В. Маяковського, а також директорів обласних

бібліотек для юнацтва. Учасники цього культурно-просвітницького заходу взяли участь у роботі круглого столу «Шляхи співпраці та координація зусиль бібліотек і видавництв щодо популяризації української книги та читання серед молоді» за участі представників владних структур, президента Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів О.В. Афоніна, бібліотечних фахівців, книговидавців, книгорозповсюджувачів та представників громадськості.

У 2018 році до участі у виставці-форумі вперше долучилися фахівці Українського інституту книги, які провели для бібліотечних фахівців фокус-семінар «Публічні закупівлі книжок за тендерною процедурою через систему «ProZorro»», презентували оновлені державні програми: «Українська книга» і «Поповнення фондів публічних бібліотек» та представили тезовий опис проекту «Українська цифрова бібліотека». Також вперше в Одесі було презентовано Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний рейтинг-2017», організований Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського.

У рамках виставки-форуму 2018 року відбулася презентація відкритого громадського простору – літньої читальні «Litera» ОННБ, що забезпечило вільний доступ городян та гостей міста до перегляду поточних періодичних видань, які виходять на теренах України та Одеси.

З 2019 року започатковано проект – «Інтелект-форум», який поєднав виставку-форум «Українська книга на Одещині» та ОдесаБібліоСаміт – програму професійного спілкування для фахівців національних, державних, обласних бібліотек України і зарубіжжя.

Загалом впродовж двадцяти років проведено близько тисячі презентацій книг, видавничих проектів, творчих зустрічей, у яких взяли участь відомі українські поети, прозаїки – лауреати літературних премій та автори-початківці. Найяскравішими серед них були презентації: науково-публіцистичного видання відомого громадсько-культурного діяча, письменника Анатолія Погрібного; навчального проекту «Все для школи» громадської організації «Форум видавців» (Львів); творів директора Книжкової палати України імені І. Федорова, доктора технічних наук, професора Миколи Івановича Сенченка; поетичних збірок президента Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів Олександра Афоніна; роману лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, члена Національної спілки письменників України, головного редактора журналу «Кур'єр Кривбасу» Григорія Гусейнова; книг лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимира Рутківського; творів лауреата Національної премії України імені

Тараса Шевченка та премії Президента України «Українська книжка року» Мирослава Дочинця; лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка поета Тараса Федюка; переможця всеукраїнського конкурсу романів, кіносценаріїв та п'єс «Коронація слова», лауреата відзнаки «Золотий письменник України» письменника-белетриста Андрія Кокотюхи та ін. Резонансною була презентація поетичної книги Василя Стуса «Палімпсест. Вибране» за участі сина видатного поета – літературознавця Дмитра Стуса. Непересічною подією стала креативно-мистецька акція – презентація книги Євгена Положія «Іловайськ» – про мужність, героїзм і людяність українських солдатів і офіцерів у війні на сході України. Майстер-клас для літературознавців-початківців проводив письменник, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Володимир Рутківський.

Велелюдними були творчі зустрічі та автограф-сесії: з культурологом, директором та відповідальним редактором видавництва «Критика» Андрієм Мокроусовим, письменниками Ірен Роздобудько, Володимиром Шовкошитним, молодими авторами – Олександром Гаврошем, Тарасом Прохаськом, Євгенією Чуприною та ін.

Цього року в рамках виставки-форуму відбулася творча зустріч з директором Національної парламентської бібліотеки Грузії Гіоргі Кекелідзе, письменником і телеведучим, та знайомство з його книгою «Гурійський щоденник».

Одеська обласна організація Національної спілки письменників України впродовж 20 років презентувала творчий доробок письменників Одещини.

Презентації нових видань відбувалися також на партнерських майданчиках – в інших бібліотеках, громадських організаціях, вищих навчальних закладах та школах міста Одеси.

Невід'ємною складовою виставок-форумів стали масштабні експозиції з популяризації документних фондів бібліотеки: «Рідкісні видання як національне надбання України», «Скарби книжкового мистецтва: українські стародруки XVI – XVIII століть», «Старовинна гравюра – національне надбання України» та ін.

Традиційним заходом у програмі виставки-форуму є виїзні свята української книги в районних центрах та містах Одещини, які всюди незмінно користуються популярністю у місцевого населення. Впродовж двадцяти років такі свята відбулися в 17 районних центрах та містах Одещини. Значимість таких заходів полягає в безпосередньому спілкуванні мешканців районних центрів з письменниками, творцями нових книг.

Вийсні свята книги супроводжуються благодійною акцією – даруванням нових книжок бібліотекам, школам, дитячим будинкам. За двадцять років провідні видавництва України передали таким установам 20 тисяч нових видань. Державний комітет телебачення та радіомовлення України подарував бібліотеці с. Жовтневого, Ширяївського району, комп'ютер. Не залишилась осторонь і ОННБ, яка за роки проведення заходу передала бібліотекам області близько 45 тисяч видань. За цей період на 25 тисяч видань поповнилися і фонди нашої книгозбірні.

Значно активізує роботу виставки-форуму конкурс на кращу книгу, яку оцінює компетентне журі у складі провідних науковців і фахівців у галузі науки, культури, мистецтва, видавничої та бібліотечної справи. За 20 років журі розглянуло близько тисячі книг, представлених на конкурс, з яких понад 300 відзначено почесними дипломами.

Виставці-форуму традиційно передують конкурс читацьких рецензій «Замовте слово про книгу» на видані в Україні книжкові новинки, започаткований у 2009 році. Конкурс спрямований на підтримку активності читачів бібліотеки та визначення рейтингу нових видань серед користувачів. Переможці конкурсів щороку відзначаються дипломами та преміями.

Важливе місце в інформаційній підтримці та популяризації виставки-форуму належить українським та, зокрема, одеським засобам масової інформації. За роки проведення виставки-форуму її заходи широко висвітлювалися на телебаченні та на загальнодержавних і регіональних шпальтах газет і журналів.

Виставка-форум стала своєрідним засобом громадського моніторингу стану і динаміки книжкової справи в Україні, перетворилася на методологічний творчий захід для бібліотечних фахівців держави. Вона переконує, що книга залишається основним джерелом інтелектуального і культурного розвитку особистості, стає наставником нації, здатної мислити, робити висновки, будувати своє гідне майбутнє. Адже через книгу формуються у читачів любов і повага до рідної землі, усвідомлення своєї причетності до збереження та примноження духовних скарбів народу. І саме виховання нації думаючої є основною метою виставки-форуму «Українська книга на Одещині».

*Лариса Вікторівна ДУДНИК,
викладач КЗ «Харківський вищий коледж мистецтв»,
Людмила Володимирівна ПРАВДІВЦЕВА,
викладач КЗ «Харківський вищий коледж мистецтв»*

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ БІБЛІОТЕК У СФЕРІ ТУРИЗМУ

На початку третього тисячоліття туризм перетворився на поширене соціально-економічне явище, що впливає на світовий устрій, економіку кожної держави. Туризм є видом відпочинку, сприяє відновленню сил і працездатності людини, ефективному та природному оновленню психофізіологічних ресурсів суспільства, раціональному використанню вільного часу людини, підвищує життєвий рівень місцевого населення, є екологічно безпечною сферою діяльності людини, збагачує соціально-економічну інфраструктуру і міжрегіональну співпрацю країн, держав і народів. Як система туризм створює безліч можливостей для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, духовними і релігійними цінностями різних країн і народів світу, для проведення активного відпочинку, що включає різноманітні розваги, які допомагають людині змінити вид діяльності, оточення, познайомитися з іншими людьми, новою культурою, традиціями, звичаями, невідомими природними особливостями і явищами. А відтак це дає прибуток у скарбницю держави [2].

В Україні є всі ресурси перетворити державу на «туристичну Мекку». Але потрібна зважена державна політика в галузі туризму, розроблення ефективних програм та здійснення реальних дій, запровадження та опанування нових підходів і стандартів у туристичному обслуговуванні.

Відповідно до ст. 27 Закону України «Про туризм» [3] розроблено «Стратегію сталого розвитку туризму і курортів України до 2026 року», метою якої є забезпечення розвитку в'їзного та

внутрішнього туризму та екскурсійної діяльності, раціональне використання туристських ресурсів і туристського районування [5].

З метою створення необхідної туристичної інфраструктури в місті Харкові та Харківській області, ефективного й раціонального використання ресурсів та історико-культурної спадщини, розвитку внутрішнього і в'їзного туризму у 2018 році затверджено Програму розвитку культури, туризму та охорони нерухомої культурної спадщини Харківської області на 2019 – 2023 роки.

Для визначення та аналізу змістовної складової туристсько-екскурсійних пропозицій суб'єктів туристичної діяльності (СТД) у місті Харкові у довільному порядку було обрано групу з 25 респондентів-офіційних підприємств, які надають туристсько-екскурсійні послуги (діаграма). Ці дані, на жаль, свідчать, що «літературна ніша» залишається сьогодні відкритою, малодослідженою і недостатньо опрацьованою в туристичній сфері. Серед міських туристичних пропозицій (екскурсій) можна назвати такі, як «Окна и балконы дома “Слово”» та «Выдающиеся харьковчане. Слово Харькова». Позаміські туристичні маршрути представлені екскурсіями до с. Сковородинівка – «Світ ловив мене, але не спіймав» (літературна творчість видатного українського філософа, мандрівника, письменника Г.С. Сковороди) та «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» (за мотивами літературної спадщини письменника М.В. Гоголя).

Проникнення індустрії туризму в діяльність бібліотек може відбуватись у таких напрямках [1, 6]:

- створення і розробка різноманітних туристсько-екскурсійних маршрутів, віртуальних фотогалерей, турів по експозиціях місцевих музеїв, цікавих історичних місцях тощо, в т. ч. інтерактивних;
- формування різноманітних електронних баз даних про цікаві та унікальні туристичні об'єкти, про потенціал рекреаційних територій, про визначних особистостей регіону, туристичну інфраструктуру регіону (готелі, транспорт, розважальні заклади, музеї тощо) та надання туристам довідково-інформаційних послуг у туристичній сфері як безпосередньо в бібліотеці, так і онлайн;
- організація онлайн-дискусій та груп у соціальних мережах для обговорення історії краю, розвитку різних видів туризму, блогів та сайтів, що представляють туристичну привабливість регіону тощо;
- співпраця з туристичними фірмами для ініціювання нових туристичних маршрутів та допомога екскурсоводам у змістовному наповненні екскурсій;
- організація семінарів, практикумів для початківців, що мають бажання займатися туристичним бізнесом;
- надання доступу до Інтернету туристам та використання скайп-технологій для спілкування з рідними під час туристичних подорожей.

Цей перелік можна продовжити.

На ринку екскурсійних послуг бібліотека як СТД може одночасно виступати і як організація, що виробляє власну інтелектуальну туристичну продукцію (екскурсійні маршрути), і виконувати роль ділового партнера під час організації сумісних турів із фірмами-партнерами або роль приймаючої сторони в іншому місті під час ділових зустрічей (діловий вид туризму).

Важливо зазначити, що в першому випадку, «екскурсія» виступає як форма роботи з користувачами, сприяє формуванню інтересів та поглядів особистості, розширенню світогляду, організації культурного та змістовного дозвілля, патріотичному вихованню підростаючого покоління тощо.

Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка розробила такі віртуальні тематичні (літературні) туристичні продукти:

- ментальна карта **«Культуртрегер українського футуризму»** – про засновника і теоретика українського футуризму М.В. Семенка, значна частина життя якого була пов'язана з Харковом. Сервіс надає можливість переходу до повних текстів 17 видань творів поета;

- онлайн-вікторина **«Видатні харків'яни. Літературна Харківщина»** – екскурсія у формі «запитання-відповідь» про письменників та їхні твори, про легенди літературного життя Харкова;

- просвітницький проект **«Микола Васильович Гоголь і Харківщина»** (історико-літературна екскурсія) – висвітлено особисті зв'язки письменника та літературні впливи, що виходили з Харківщини, показано, як відбувалося його вшанування, окреслено коло харківських учених, які вивчали його творчість. Ресурс акумулює фактографічну та бібліографічну інформацію, вибірково оцифровані друковані публікації, ілюстративний матеріал;

- віртуальний фотоальбом **«Пам'ятники Тарасові Шевченку на Харківщині»** (літературна, архітектурно-будівельна екскурсія) – його основою є фотографії та інформація, надані М.П. Семенюком, автором книг «Монументальна шевченкіана України», «Скульптурна шевченкіана», «Т. Шевченко і Харківщина», «Т. Шевченко і Житомирщина»;

- просвітницький проект **«Слобожанський уклін Кобзареві»** (літературно-біографічна екскурсія) – різноманітні матеріали про зв'язок поета з харківською землею. До ресурсу увійшли повні тексти 25 статей та окремих досліджень, присвячених поетові, бібліографічні списки до кожного з розділів проекту, ілюстративні та відеоматеріали;

- фотоальбом **«Подорожуючи Харківщиною»** (рекламна екскурсія) – фото, зроблені членкинею бібліотечного клубу «Краєзнавець» Лілею Павлівною Герасименко під час прогулянок містом та областю;

- віртуальний проект **«Харків у житті та творчості Олеса Гончара»** (екскурсія-лекція) – прозаїк, публіцист, громадський діяч, академік НАН України, чий життєвий і творчий шлях був пов'язаний з Харковом. Електронний ресурс знайомить з харківськими адресами митця. Ілюструють тему уривки з його творів, листів і щоденникових записів, спогадів харківських друзів, а також фотографії;

- віртуальна мандрівка (екскурсія-прогулянка) творами українського драматурга Г.Ф. Квітки-Основ'яненка **«Сватання на Гончарівці»**.

Харківська обласна універсальна наукова бібліотека розмістила на своєму сайті рубрику «Харківщина», в якій пропонує оглядові довідки, туристичне онлайн-лото, інформаційно-бібліографічні покажчики або тематичні підбірки про видатних діячів Харкова, про нові пам'ятники культури Харківщини та інші, що також можна розглядати як віртуальну екскурсійну форму роботи з користувачами.

За підтримки Управління культури і туризму Харківської обласної державної адміністрації у листопаді 2011 року було

ініційовано створення на Харківщині при публічних бібліотеках інформаційних пунктів для туристів [6]. На сьогодні до цієї ініціативи вже приєдналися Харківська обласна бібліотека для дітей, Обласна юнацька бібліотека та понад 40 центральних і бібліотек-філій, міських та сільських, дитячих та юнацьких бібліотек різних районів Харківської області.

Сайт Харківської обласної бібліотеки для дітей у навігаційній мапі також містить спеціальне посилання «Арсенал юного краєзнавця», де юним користувачам пропонуються віртуальні екскурсії різних видів – «Харків літературний. Письменники Харкова» (оглядова), «Перлини Слобожанщини» (екскурсія-мандрівка унікальними об'єктами різних районів Харківської області), «Видатні люди Харкова» (біобібліографічна екскурсія).

Коротко про діловий туризм [2]. Діловий туризм (або **MICE**-туризм: **M**eetings (Зустрічі), **I**ncentives (Ін센тив, заохочувальні поїздки), **C**ongresses (Конгреси), **E**xhibitions (Виставки) – це спеціальний вид туризму. Всесвітня туристична організація (UNWTO) до складу форм роботи цього напрямку відносить поїздки для участі у з'їздах, загальних чи професійних зборах, наукових конгресах і конференціях, виробничих семінарах і нарадах, ярмарках, виставках і міжнародних салонах та інші службові поїздки (установка і налагодження устаткування, укладання контрактів тощо).

Інформація є продуктом творчих сил людства, і вміле її використання сприяє науково-технічному прогресу, тому можна сказати, що жодне виважене рішення в політиці, економіці, соціальній сфері не може прийматися без належного інформаційного забезпечення. У цьому контексті слід відзначити вагому роль бібліотек. Зокрема, як зазначає знаний бібліотекознавець, доктор педагогічних наук В.В. Скворцов [4], центральне місце у функціонуванні бібліотеки належить не документу загалом, не книзі, не журналу, не газеті зокрема, а саме інформації. На його думку, у сучасну інформаційну добу одну з провідних ролей у суспільстві мають виконувати бібліотеки, які можуть взяти на себе виконання функції інформаційно-аналітичного забезпечення керівників та фахівців різних сфер діяльності, науково-дослідного, видавничого і культурно-освітнього центру. Синтезована інформація, яка продукується в бібліотеках, має стати затребуваним інформаційним джерелом у процесі ухвалення управлінських рішень економічного, політичного, науково-гуманітарного характеру.

Наш коледж також долучився до такого перспективного напрямку діяльності, як бібліотечний туризм. Так, до циклу професійної

підготовки була введена нова навчальна дисципліна «Інноваційна діяльність установ галузі культури» і розроблена перша екскурсія-прогулянка «Москалівською стежкою до Коледжу».

Аналіз соціокультурних трансформацій бібліотеки показав, що сучасна бібліотека – це адаптивна багатфункціональна, відкрита та культурно-цивілізаційна інституція.

Бібліографічні посилання

1. Нетрадиційні форми краєзнавчої роботи публічних бібліотек.
URL: http://bibliostyhiya.blogspot.ru/2015/10/blog-post_26.html
2. Організація туризму : підручник / М.М. Покоłodна [та ін.]
Харків : ХНАМГ, 2008. 541 с.
3. Про туризм: Закон України від 15.09.95 № 325/95-ВР. Дата оновлення 02.10.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
4. Скворцов В. В. Современная концепция библиотеки. URL: http://libconfs.narod.ru/2002/4s/s4_p16.htm.
5. Стратегія сталого розвитку туризму і курортів України до 2026 року. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501>
6. Туризм і бібліотеки: найкращий зарубіжний та національний досвід. URL: https://ula.org.ua/bibliomist/images/documents/120/U_skarbnytsiu_bibliotekariu_turysm_ta_bibliotek.y.pdf

*Любов Віталіївна ІЛЬНИЦЬКА,
кандидат філософських наук,
науковий співробітник,
УКРПАТЕНТІНФОРМ*

ЗНАЧЕННЯ МЕДИЧНИХ БІБЛІОТЕК У СТВОРЕННІ СПЕЦІАЛЬНОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗНАНЬ

Важливими ресурсними механізмами збереження провідної ролі наукового знання в суспільстві є такі інституційні вектори соціокультурного розвитку, як бібліотеки та освітні заклади. Ефективне проведення цілеспрямованих процесів об'єктивації спеціалізованого підходу до утвердження фахових настанов наукового медичного знання дозволяє матеріалізувати відповідальне ставлення до організації унікальної базової систематизації первинних атрибутів здоров'язбережувального гатунку.

Базова уніфікація медичного профілю знань спирається на закріплений традиційний порядок, який підтримується закономірно встановленим статусом цілісної конкретизації не літературно-просторового накопичення бібліотечних фондів, а засобами чіткого аналізу адресних запитів фахово налаштованої аудиторії. Відтак, актуальний спосіб оновленого поглиблення змістовних складових систематизації внутрішніх ланок медичного знання зміцнює основи інформаційно-аналітичної діяльності, торуючи шлях до такої перспективної наукової форми книжково-ресурсного забезпечення, як алгоритмізований конгломерат завдань зі створення дієвого напряму профільної науково-медичної інформатизації.

Наразі докладне вивчення інноваційного шляху нарощування знання, у тому числі й медичного, сприяє відтворенню багатоманітної картини розгалуженого практичного призначення відповідно до лікарських спеціальностей. Втім, якісний пошуковий запит слушного

фахового аналізу дозволяє віднаходити ідентичний, укорінений у наукове підґрунтя медичний ресурс, який на початковій стадії потрапляння до книгозбірні має бути визначений за класифікованою формою узгодженої кореляції. Якісно виконаний анований аналіз джерела також підкреслює наукове значення відібраного медичного напрямку знань. Ці стадії виваженої еволюційної обробки отриманої спеціалізованої інформації моделюють стандартизований шлях систематизованого оприлюднення місцезнаходження для кожної нової одиниці отриманого носія. Загальна картина ускладнено переплетених інформаційних доріг каталогізовано існує у вимірах інтегрованого підходу до утворення ефективного науково-освітнього середовища.

Акумуляція збереженої інформації рубрикованим способом аналізу допомагає науковим працівникам медичної галузі знань аналізувати стан оновлення дослідницьких робіт за певною проблематикою. Змінні, подеколи перехідні акценти та погресивні погляди на лікування теж відображаються у безпосередньому регулярному, спеціалізованому оновленні літератури – це впливає на структурування каталогізованого шляху пошуку та допомагає зрозуміти, яким чином вітчизняні медичні розробки інтегруються у світовий науковий процес. До того ж, за авторським досвідом використання «методу оглядового порівняння» у межах системного картотечного інструментарію облікової інформації бібліотечних фондів дає можливість віднайти маловивчені ділянки доказової медицини.

Картина аналітично-доцільного обліку бібліотечної ресурсної бази на супутніх підставах найчастіше запитуваної медичної тематики вказує на наявність або, навпаки, на відсутність певного виду наукових документів. Така функціональна зона професійного перегляду існуючого у бібліотеці арсеналу каталогізованого уніфікованого згрупування на основі фахової медико-інформаційної комунікації виявляє відсутні підрозділи нагально необхідного, навіть довідникового інструментарію. Таким чином, медичні бібліотеки як спеціалізовані науково-освітні центри опосередковано слідкують за прогресивними здобуткам певних структуризованих медико-інформаційних осередків, бо цей процес впливає також і на становлення кваліфікованого покоління майбутніх лікарів. Слушно нагадати, що саме визначені стратегічні підвалини до «підготовки медичних кадрів, які забезпечать збереження та відновлення здоров'я населення шляхом надання гарантованого рівня медичної допомоги» [1, с. 10], знаходяться, до певної міри, у площині саморозвитку та

самоосвіти студентів вищих медичних закладів, де теж існує власний науковий книжково-підручниковий фонд медичної інформації.

Засвоєні теоретичні, а отже і базові медичні знання, є фундаментом для перевірки та подальшого вдосконалення на практиці професійних лікарських навичок. Разом з тим, «інформаційна підтримка діяльності» викладача та студента залежить від технологічних впроваджень такої сфери ідентифікації цілісності галузі охорони здоров'я, як медична інформатика. Якщо «медична інформатика вивчає процеси пошуку, добору, перетворення, зберігання та розповсюдження інформації» [1, с. 126], то утворення науково-освітнього осередку на базі медичних бібліотек має органічно спиратися на методологічні засади функціонально-предметної організації роботи зі структурно-тематичними особливостями медичної інформації. Отже, встановлені спільні з бібліотечною каталогізацією вище перераховані функціональні напрями об'єктивованого опрацювання значень медичної інформатики зосереджують фахову роботу працівників охорони здоров'я усіх ланок на поетапному впровадженні спеціалізованих прикладних параметрів, передусім, на пошуку оновленої подачі класифікованої рубрикації складників перерозподілу медичної інформації за, наприклад, термінологічною деталізацією.

Слід взяти до уваги реальний стан, коли цільовою аудиторією медичних бібліотек є підготовлені відвідувачі, що орієнтуються на регулярний запит якісно систематизованого змісту нагальної, вузькопрофільної інформації. За рахунок дотримання відповідальності, чіткого рівня пріоритетного конструювання бібліотекознавчо-лікарських взаємозв'язків вибудовується функціонально зручна платформа стосовно вказаного кола суміжних з тематикою встановленого пошуку влучно розподілених медикознавчих ділянок теоретико-прикладного рівня наукових знань. Відтак, профільне звернення до значень науково-медичної інформації дозволяє при очікуванні на результативний пошук спиратися не на сегмент випадкової інформації, або поширеної довідникової форми знань, а на адресно встановлений рівень структурно окресленої періодизації фондів, безпосередньо дотичних до затвердженого кваліфікованого переліку лікарських спеціальностей.

Тобто, медичні бібліотеки як необхідні осередки саморозвитку, здебільшого, працівників сфери охорони здоров'я населення, стають засадничими центрами накопичення важливої інформації спеціалізованого структурування. Зокрема, профільний напрям роботи

подібних медико-інформаційних фондів визначає аналітико-дослідний гатунок тематично-сконцентрованою спрямування, в свою чергу, ресурсне встановлення якого забезпечується наявністю інноваційно-прикладних параметрів щодо проведення поетапних заходів зі зберігання, розповсюдження та активної пошукової діяльності за таким предметно окресленим виміром, як здоров'язбереження. Передусім, ставлення до перерахованих процесів в інтегрованому контексті концептуальних підходів медичної інформатики і наближають життєдіяльність подібних бібліотек до організованого утворення науково-освітнього простору медичних знань.

Література

Вороненко Ю. В. Дидактичні технології викладання питань репродуктивного здоров'я. / Ю.В. Вороненко, А.І. Бойко, Н.Г. Гойда. – Київ: Книга-плюс, 2011, 192 с.

Валерій Валерійович ЛЕВЧЕНКО,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри українознавства
історико-правових та мовних дисциплін
Одеського національного морського університету

**КНИЖКОВА КОЛЕКЦІЯ ПРОФЕСОРА Б. В. ВАРНЕКЕ
У ФОНДАХ БІБЛІОТЕКИ
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО
ЯК ПАМ'ЯТКА НАУКОВОГО ПОБУТУ
І ТВОРЧОСТІ НАУКОВЦЯ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТ.**

У секторі рідкісної й цінної літератури відділу обслуговування бібліотеки Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса) представлена приватна книжкова колекція професора Казанського (1904–1910) і Новоросійського (Одеського) (1910–1920, 1937–1944) університетів, філолога-класика, історика античності і театру Бориса Васильовича Варнеке (1874–1944) [2; 5–6].

Приватні книжкові колекції відображають культурні інтереси свого часу, несучи в собі основні риси тієї епохи, того історичного моменту й місця, в якому їх виникнення та подальше функціонування виявилось можливим. Донедавна ця тема залишалася за межею наукових інтересів дослідників. Сьогодні узагальнення на міждисциплінарному рівні величезної кількості фактичного матеріалу з історії формування, складу та поширення приватних книжкових колекцій, їх ролі у формуванні фондів бібліотек є актуальною. Приватні книжкові колекції є пам'ятками культури, які відображають особистість власників, їх знання, смаки, духовні та практичні потреби, характер роботи з друкованими виданнями, шляхи її придбання і використання, потреби дарувати, заповідати або передавати.

Нині ступінь вивченості приватної книжкової колекції Б. В. Варнеке є мінімальною. Ідентифікація друкованих видань, що належать до цієї колекції, здійснювалася за її власницькими ознаками: автографами, дарчими написами, власноручними записами на сторінках видань. Інформація про приватну бібліотеку Б. В. Варнеке тривалий час була невідома або прихована не тільки від читачів, а й від співробітників бібліотеки. Документи, що підтверджують її попереднє місцезнаходження та подальшу передачу університетській бібліотеці, встановити не вдалося. За усною інформацією від бібліотекарів-старожилів книжкова колекція Б. В. Варнеке надійшла до фондів бібліотеки у другій половині 1940-х рр.

Приватна книжкова колекція Б. В. Варнеке розглядається як обумовлена інтересами власника сукупність друкованих видань, підібраних відповідно до наукових уподобань її збирача: класична філологія, історія античності, історія російського й світового театру, історія російської та світової літератури тощо. Складовою колекції також є праці колег ученого, які проводили дослідження в одній або суміжних з ним темах наукових досліджень.

Сформована протягом 1890-х – на початку 1940-х рр. книжкова колекція Б. В. Варнеке нині складається з 1 856 одиниць друкованих видань. Серед них 1 169 одиниць видані російською мовою і 687 одиниць іншими мовами (англійською, давньогрецькою, латиною, німецькою, українською та французькою). Серед видань є дуже рідкісні примірники. Найраритетнішим виданням колекції вченого, яке потрапило до його рук 1901 р., є книжка найвідомішого з римських педагогів, ритора (вчитель красномовства) Марка Фабія Квінтіліана «*Declamationes*», видана латиною 1665 р. Ще одним раритетним виданням цієї колекції, яке перейшло у власність науковця 1901 р., є книжка давньоримського автора Гая Плінія Цецилія Секунді «*Epistolae et panegyricus Nervae Traiano dictus*», видана латиною 1750 р.

Досить повно представлені книги російських письменників XIX ст., а також письменників-сучасників, на багатьох з них дарчі автографи. Наприклад, трагедія російського поета, драматурга, перекладача, критика, дослідника літератури і мови І. Ф. Анненського «Меланиппа-філософ» (Санкт-Петербург, 1901) присвячена автором 27-річному Б. В. Варнеке, що засвідчено друкованим надписом на третій сторінці: «Посвящается Борису Васильевичу Варнеке».

Книги з колекції Б. В. Варнеке – одночасно є співучасниками роботи їх власника і джерелом для дослідників методів його творчих пошуків – в них зберігаються закладки, емоційні й критичні записи, зауваження, позначки уважного читача і вченого.

На багатьох виданнях збереглися зроблені рукою вченого власницькі записи – переважно «Б. Варнеке», «B. Warnecke», «B. W». У колекції на деяких книгах залишені власницькі записи інших людей. Наприклад, у книжці «Двадцатипятилетие Одесского городского театра. 1887 – 1-ое октября – 1912» власницький запис «Б. Варнеке» закреслено та зроблено запис «А. Де Рибас».

Важлива риса книжкової колекції Б. В. Варнеке – безліч інскриптів. Інскрипти – рукописні дарчі написи у вигляді фрази або фраз-присвят, виявлені на багатьох виданнях, усі вони є дарчими написами авторів публікацій. Інскрипти розміщені, як правило, на вільному від текстів чи зображень місцях в різних частинах видань: на титульних аркушах книг, на форзацах, шмуцтитулах, звороті шмуцтитулів, авантитулах, звороті авантитулів, чистих аркушах перед титульним і навіть на обкладинці, першій сторінці або довільно, на якій-небудь іншій сторінці.

Книжкові інскрипти, представлені в колекції Б. В. Варнеке, є фактом книжкової культури, що характеризує науковий, літературний і громадський побут епохи кінця XIX – першої третини XX ст., в певній мірі відтворюючи її колорит. Дарчі записи з присвятою допомагають усвідомити громадські та особисті зв'язки вченого з колегами, розкривають характер відносин між різними представниками тієї чи іншої генерації вчених або літераторів, розповідають про ті чи інші події їх особистого або творчого життя, їх настрої, почуття, думки та ідеї. Інскрипти нерідко стають відправною точкою для розуміння культурних комунікацій, взаємовідносин між дарувальником і тим, кому дарували друковане видання, дають додаткову інформацію про життя того чи іншого діяча культури. У більшості випадків традиційні авторські інскрипти представляють собою стримано-діловий, лапідарний, колегіальний, дружній, в рідкісних випадках, багатослівний текст.

Серед авторів інскриптів були академіки М.П. Алексєєв, В.П. Бузескул, В.В. Латишев, М.М. Покровський, М.Г. Попруженко; члени-кореспонденти О.С. Архангельський, Г. Е. Зенгер, Ю.А. Кулаковський, М.І. Новосадський, Н.М. Петровський, М.К. Піксанов, В.І. Резанов, Г.Ф. Церетелі; професори О.І. Алмазов, П.М. Ардашев, О.В. Багрій, О.Я. Богородський, О.О. Браунер, Р.М. Волков, Л.П. Гроссман, І.І. Замотін, Ф.Ф. Зелінський, В.М. Івановський, В.Е. Крусман, В.Ф. Лазурський, М.М. Ланге, С.Я. Лур'є, М.І. Мандес, О.М. Миронов, В.М. Мочульський, Д.І. Нагуєвський, П.В. Нікітін, Ю.Г. Оксман, С.І. Радциг, В.І. Селінов, Є.П. Трифільєв, Б.В. Фармаковський, А.В. Флоровський, К.В. Харлампович,

М.М. Хвостов, Д.П. Шестаков, С.П. Шестаков, І.І. Ягодинський та інші представники наукової спільноти. Діапазон тематики публікацій згаданих учених у бібліотеці Б.В. Варнеке визначено його особистими інтересами – історією античності, історією російської літератури та історією театру.

Наявність великої кількості дарчих написів учених з різних міст колишніх Російської імперії та СРСР у виданнях з бібліотеки Б. В. Варнеке пов'язано з його особистим знайомством з ними в різні періоди його життя – переважно «казанський» і «одеський». Підтвердженням цього, наприклад, служить інскрипт професора Імператорського Казанського університету (1884–1908), члена-кореспондента Імператорської академії наук (1904) О. С. Архангельського (1854–1926) в книжці «Из лекций по истории русской литературы. Литература Московского государства (кон. XV–XVII вв.)» (Казань, 1913): «Старому приятелю Борису Васильевичу Варнеке от автора».

Відносно підтримування дружніх відносин з авторами інскриптів виняток становить дарчий напис П. М. Черняєва (1863–1931) – випускника історико-філологічного факультету Імператорського Казанського університету (1886) та того ж року залишеного при університеті для підготовки до професорського звання. Будучи 1898 р. викладачем стародавніх мов Імператорської Казанської 1-ї гімназії, на подарованому Б. В. Варнеке відбитку статті «Подробное обозрение изданий Теренция в связи с краткой историей изучения комедий этого автора» (Казань, 1898) П.М. Черняєв зробив дарчий напис: «Многоуважаемому исследователю языка теренциевых комедий Борису Васильевичу Варнеке от автора на добрую память г. Казань 18 IX/29 98». Виходячи зі змісту цього запису виходить, що Б. В. Варнеке, який закінчив у червні 1898 р. Імператорський Санкт-Петербурзький історико-філологічний інститут, до переїзду в Казань 1904 р. був знайомий з П.М. Черняєвим та отримав особисто від нього відбиток його статті. У наступні роки наукові комунікації між двома вченими, швидше за все, були перервані. Про це свідчить вкрай негативна рецензія П.М. Черняєва на докторську дисертацію Б.В. Варнеке [1], опублікована двічі – в періодичному виданні [6] і брошурою [7]. Характерно, що вивчення цього історіографічного наративу не ставало об'єктом наукового дослідження, за винятком згадки про нього в двох працях ростовських учених, у яких автори помилково географічно ідентифікують Б.В. Варнеке за часом написання П.М. Черняєвим рецензії «одеським дослідником» [3, с. 191] та «одеським ученим» [4, с. 20].

Представником одеського наукового співтовариства Б. В. Варнеке став тільки 1910 р.

Серед інскриптів одеських знайомих Б. В. Варнеке цікавим є напис М.П. Алексеева (1896–1981) у збірці статей «“Борис Годунов” А.С. Пушкина» (Ленинград, 1936): «Дорогому Борису Васильевичу Варнеке от искренне преданного участника сборника – на строгий суд. М. Алексеев [подпись] Ленинград, 21. III. 1936 г.».

Виявлені інскрипти вчених, представлені в книжковій колекції Б.В. Варнеке, є фактом культури, що характеризує науковий і громадський побут епохи кінця ХІХ – початку ХХ ст. Інскрипти дають можливість простежити певні наукові традиції в процесі розвитку гуманітарних наук на початку ХХ ст., сприяють осмисленню суспільних і особистих відносин між науковцями, пріоритети їх наукових досліджень.

Приватна книжкова колекція Б.В. Варнеке відображає його різноманітні читацькі, творчі та наукові інтереси, відтворює його комунікативні зв'язки з науковою громадськістю; свідчить про його наукові інтереси, про скрупульозне й глибоке вивчення питань різних галузей гуманітарних наук. Окреслені в статті аспекти професійної діяльності та наукового побуту професора Б.В. Варнеке заслуговують на подальше комплексне дослідження.

Список літератури

1. Варнеке Б. В. Наблюдения над древнеримской комедией. К истории типов. – Казань : Типолитограф. Императорского университета, 1905. – 318 с.
2. Воронова Л. Я. Варнеке Борис Федорович // Русская литература в восприятии казанской интеллигенции: учеб. пособие : хрестоматия / под ред. Л. Я. Вороновой, М. М. Сидоровой. – Казань, 2013. – С. 339–340.
3. Казаров С. С. Судьба профессора Черняева / С.С. Казаров, Н.В. Оболенко // Донской временник. Год 2013-й. – Ростов-на-Дону, 2012. – Вып. 21. – С. 190–192.
4. Титоренко Н. В. Научная и педагогическая деятельность профессора П.Н. Черняева : автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Ростов-на-Дону, 2019. – 26 с.
5. Тункина И. В. Борис Васильевич Варнеке : страницы биографии // Античный мир. Проблемы истории и культуры: сб.

науч. ст к 65-летию со дня рождения проф. Э. Д. Фролова. – СПб., 1998. – С. 441–452.

6. Тункіна І. В. Варнеке Борис Васильович, 1874–1944 / І.В. Тункіна, Т.О. Ізбаш-Гоцкан // Одеські історики : енциклопед. вид. – Одеса, 2009. – Том І (початок ХІХ – середина ХХ ст.) – С. 87–88.

7. Черняев П. Н. Обреченный на забвение труд по истории всеобщей литературы. – Воронеж: Типография Т-ва Н. Кравцов и К°, 1906. – 59 с. – Те саме // Филол. зап. – 1906. – № 1. – с. 1-28 ; № 2. – с. 29-60.

*Наталія Матвіївна ДИБА,
завідувач відділу
міжнародних проектів ОННБ*

БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА: З ДОСВІДУ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЦЕНТРАХ «ВІКНО В АМЕРИКУ»

Відділ преси, освіти та культури Посольства США в Києві підтримує низку інформаційних центрів в Україні. До цієї мережі входять 29 центрів «Вікно в Америку» в різних областях держави, включно із чотирма центрами «Вікно в Америку для майбутніх лідерів» та Американською бібліотекою в Києві. Центри «Вікно в Америку» створені на основі партнерства між американським урядом та українськими бібліотеками.

Центри відкриті з метою надання актуальної інформації про США та поповнення фондів бібліотек англomовними виданнями. Їх місія – сприяти взаєморозумінню між народами США та України. Тут надають інформацію про США: історію, уряд, суспільство та цінності; пропонують доступ до ресурсів Інтернету. Вони також інформують про американські програми допомоги та обміну, сприяють вивченню англійської мови.

Центри вже продемонстрували свої можливості для задоволення потреб широкої української аудиторії. Вони стали осередками американської культури в Україні. Центри «Вікно в Америку» організовують багато заходів – лекцій, семінарів, вікторин, які надають можливість українцям більше дізнатися про Сполучені Штати та вдосконалити англійську мову.

Вивчення іноземної мови – це одна з найважливіших складових на шляху до успішності сучасної людини. Знання хоча б однієї іноземної мови розширює світогляд, дозволяє пізнати культуру та звичаї іншого народу. 2016 рік відповідно до Указу Президента України № 641 від 16.11.2015 був оголошений Роком англійської мови в Україні.

Чому ж так важливо вивчати англійську мову? Уже майже століття англійська мова є де-факто мовою спілкування наукового співтовариства, 80% усіх наукових публікацій видається англійською. Також англійська – мова дипломатії, міжнародних конгресів, конференцій та спортивних змагань.

Центри «Вікно в Америку» надають у розпорядження відвідувачів матеріали з вивчення англійської мови і щороку реалізують чимало програм, пов'язаних з оволодінням англійською.

Серед них:

- клуби англомовного фільму;
- розмовні клуби;
- мовні програми добровольців Корпусу миру;
- презентації англомовних ресурсів;
- ознайомчі відвідування;
- тренінги для викладачів.

Усі центри в Україні мають аналогічні ресурси – підручники, настільні ігри, стандартизовані тести TOEFL, SAT, GMAT, LSAT. Важливе значення серед них мають передплатені повнотекстові бібліотеки онлайн, зокрема eLibraryUSA (електронна бібліотека США), яка містить у собі окремий ресурс «English Language Learner Reference Center» для тих, хто цікавиться вивченням англійської мови, а саме:

- ряд статей з розробленим словником;
- широкий спектр тем (література, наука, історія та суспільні науки);
- вікторини на розуміння читачем статті;
- робочі зошити, що допоможуть сформуванню мовленнєвих навичок;
- аудіо-версії статей.

Для самостійних занять відвідувачів у центрах «Вікно в Америку» використовується методика вивчення мови Rosetta Stone, заснована на динамічному зануренні. Rosetta Stone – програмний продукт однойменної американської компанії, призначений для вивчення іноземних мов у вигляді комп'ютерної програми. Її використовують понад 40 000 організацій у світі.

Одеська національна наукова бібліотека має досвід співпраці з територіальними центрами соціального обслуговування в Одесі. Зокрема, центр «Вікно в Америку» бере активну участь у роботі факультету «Англійська мова» для учасників Університету третього

віку. Курси спеціально адаптовані для роботи з людьми літнього віку. Для занять використовуємо мультимедійне джерело VOA (на сайті «Голос Америки»), яке існує з 1959 року. З 2014 року ця безплатна послуга відома під назвою «Вчити англійську мову». <https://learningenglish.voanews.com/> Для зручності в курсі є також робочі аркуші для друку, оцінки та плани уроків для окремих учнів та викладачів англійської мови. Ми радимо дотримуватися щотижневих уроків.

Масові відкриті онлайн-курси (MOOC, Massive Open Online Courses) у бібліотеках України та в центрах «Вікно в Америку» стали популярні з 2017 року. Вони проводяться за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні як загальнодержавний проект – онлайн-курс з медіа-грамотності. Слухачі курсу вдосконалюють знання англійської мови і в той же час дізнаються більше про сучасні засоби масової інформації.

Проект побудовано на матеріалах курсу English for Media Literacy навчальної онлайн-платформи Coursera. <https://www.coursera.org/learn/media>. Участь у курсі вимагає знання англійської мови приблизно на рівні B1 (згідно із загальноєвропейською класифікацією рівня володіння іноземною мовою CEFR).

Плюси онлайн-навчання:

- доступ до програм найкращих університетів і викладачів світу;
- найновіша інформація, технології, теорії;
- безплатне або доступніше за ціною, ніж денне навчання в університеті;
- можливість навчатись будь-де і будь-коли.

Ресурси з цікавим та навчальним контентом

Regional English Language Office –	http://bit.ly/2RRyQuo
Bored Panda –	https://www.boredpanda.com/
Mashable –	https://mashable.com/
Mental_Floss –	http://mentalfloss.com/
Share America –	https://share.america.gov/
Merriam Webster quizzes –	http://bit.ly/2Bb6SnT
Entrepreneur –	https://www.entrepreneur.com/
Open Culture –	http://www.openculture.com/
Куншт Блог –	http://www.kunsht.com.ua/blog/
Brainy Quotes –	https://www.brainyquote.com/
Quizlet –	https://quizlet.com/

Веб-сайти на допомогу вивченню англійської мови:

BBC Learning English – безліч напрямків, відео- та аудіо-матеріалів з текстовою і транскрипцією, шестихвилинні ролики на різні теми;

Livemocha – це соціальна мережа для тих, хто вивчає іноземні мови. Відео- або аудіочат забезпечать кращу практику;

Bussu – на цьому ресурсі можна знайти англомовного співрозмовника.

На ресурсі велика кількість уроків для запам'ятовування лексики, постановки вимови та інших аспектів вивчення мови;

LinguaLeo – тематичні курси, особистий словник з озвученням, набір тренувань: аудіювання, кросворди, переклад слів;

Duolingo – пропонуються численні письмові уроки та диктанти. Розділ для практики вивченої лексики, за один курс можна вивчити до 2000 слів;

ESLPod – жива американська англійська мова, багато підкастів, які охоплюють усі сфери життя. Лексика завдяки методу подачі досить легко засвоюється і закріплюється;

liuro.com.ua – англійські пісні як інструмент вивчення англійської мови, вправи на граматику, крилаті вислови, англійські фільми із субтитрами;

Engvid – відеоуроки англійської мови. Усі записи розділені за категоріями в залежності від рівня знання мови і об'єднані за тематикою – можна дивитися уроки для підготовки до іспитів або уроки, що пояснюють конкретні аспекти граматики;

Exam English – це суперсайт для тих, хто готується до міжнародних мовних іспитів IELTS, TOEFL та до інших. Також ви зможете пройти онлайн-тести і визначити свій рівень англійської на даний момент;

Loyalbooks – має понад 7000 безкоштовних аудіокниг англійською мовою.

Завантажуйте вподобану книгу, слухайте в дорозі додому, у школи, будь-яку вільну хвилину і вчіть мову.

ОНЛАЙН-ІГРИ (БЕЗПЛАТНІ):

learnenglishkids.britishcouncil.org – англійською мовою для дітей;

teacheng.info/games – ігри, спрямовані на розвиток словникового запасу; розвиток навичок правильної вимови слів;

stepup.com.ua – ігри, що вчать правильно будувати англійські речення; допомагають запам'ятовувати слова з різних тем, прислівники, дієслова;

allforchildren.com.ua – онлайн-тренажер для повторення і закріплення правопису слів англійської мови; складання слів з комбінацій літер; гра на уважність з прихованими на картинках літерами;

ua.qwertygame.com – можна створювати слова, придумувати асоціації, вивчати алфавіт, є навіть клавіатурний тренажер для швидкого друку англійською мовою на комп'ютері.

Отримання статусу європейської держави передбачає підтримку деяких норм західного суспільства, одна з яких – знання громадянами ЄС двох іноземних мов, окрім рідної. Звичайно, ніхто не перевірятиме це на іспитах, але відповідно до ключових пріоритетів внутрішньої політики ЄС – це необхідний рівень, аби комфортно жити поруч із європейцями та не відчувати себе при цьому невігласом.

*Оксана Вікторівна ДОРОФІЄНКО,
студентка 2 курсу магістратури
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв (м. Київ)*

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ:
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
(на прикладі ЦРБ ім. П.А. Загребельного
ЦБС Деснянського району м. Києва)**

Слово «бібліотека» походить із грецької мови і означає «книгозбірня», «книгосховище». Бібліотеки виникли за 3-4 тис. років до нашої ери. Вони з'явилися разом з першими книгами, які були написані на глиняних табличках, на папірусі, на пергаменті. У Давній Русі книги складалися у коробки. Так вони краще зберігалися. Давні римляни першими здогадалися будувати публічні бібліотеки. Юлій Цезар створив систему публічних бібліотек. До четвертого століття в Римі існувало 28 публічних бібліотек. На території України найдавнішою була бібліотека Ярослава Мудрого при Софійському соборі – перша бібліотека Київської Русі. Вперше про неї згадується 1037 р., але книги з неї не дійшли до нас. Наприкінці періоду середньовіччя бібліотеки будувалися при соборах. Історія виникнення книги бере свій початок з тих часів. Створивши писемність, людство починає шукати способи матеріалізувати свої думки, передати наступним поколінням накопичені століттями знання та досвід. Книги можуть скільки завгодно змінювати свою форму, але завжди залишатимуться джерелом знань. Найрідкісніша у світі книга – Біблія Гутенберга, яка є однією з перших друкованих книг у світі. Вона іменується 42-рядковою, оскільки на кожен аркуш друкар зміг умістити 42 рядки тексту. Одна з найбільш незвичних у світі книг – «Божественна комедія» Данте, була написана на аркуші паперу розміром 80×60 см ченцем Габріелем Челані. Вона містить

14000 віршів. Якщо подивитися на аркуш з деякої відстані, то можна побачити барвисту карту Італії.

Українські публічні бібліотеки державної та комунальної форм власності є однією з основних складових культурної, освітньої та інформаційної сфер держави, найважливішим інструментом у формуванні громадянського суспільства. Стрімкий розвиток глобального інформаційного простору спонукає ці заклади не тільки впроваджувати нові технології, а й змінювати підходи до власної діяльності, по-новому моделювати та організовувати своє інформаційне середовище. Нині публічні бібліотеки, відповідно до потреб суспільства, радикально трансформуються та перетворюються із закладів з суворо регламентованою діяльністю в установи, які генерують і надають різноманітні інформаційні, сервісні, соціокультурні послуги населенню. Вони виконують місію просвітництва, збереження культурної спадщини, несуть серйозну відповідальність щодо читання, підтримуючи і розвиваючи читацьку культуру, роблять свій внесок у створення та зберігання цифрової інформації, котра є суспільним надбанням у сфері освіти, науки і культури.

ЦРБ ім. П.А. Загребельного ЦБС Деснянського району м. Києва була створена у квітні 1988 року. До грудня 2015 – ЦРБ №141 ЦБС Деснянського району м. Києва.

1. До послуг користувачів бібліотеки: сектор реєстрації, сектор художньої літератури, сектор галузевої навчальної літератури, сектор періодичних видань, сектор інформаційного обслуговування, галерея мистецтв. Також є бібліографічний відділ та відділ організації та використання єдиного книжкового фонду ЦБС.

2. У бібліотеці працюють різноманітні гуртки: клуб любителів гри у шахи «Білий ферзь», інтелектуальний клуб «Пізнаймо світ через книгу та кіно», клуб любителів співів «Троещина співуча», гурток вивчення англійської та польської мов, краєзнавчий клуб, правова приймальня, навчання комп'ютерної грамотності, школа «лідерів», гурток любителів природи «Капітошка», клуб для дітей «Чомусик», клуби для користувачів старшої вікової категорії, гурток програмування для дітей.

3. ЦРБ ім. П.А. Загребельного ЦБС Деснянського району м. Києва та Благодійний фонд Рокада, який у рамках співпраці з Представництвом Управління Верховного комісара ООН у справах біженців виконує програму соціальної допомоги біженцям і шукачам притулку в місті Києві, з 2011 року ведуть роботу у

спільному соціокультурному проєкті «Пізнай, прийми та руку простягни». Проєкт спрямований на проведення в бібліотеці спільних інтеграційних заходів для біженців і мешканців Деснянського району. В бібліотеці здійснюється соціокультурна та просвітницька робота:

- працює студія вивчення української мови «Українське слово» та розмовний клуб «Спілкування без кордонів»;
- надаються консультації юриста та психолога;
- відбуваються семінари-тренінги з гендерної тематики;

проводяться різноманітні заходи:

- історичні години та години інтерактивного спілкування;
- мистецькі та інтернаціональні вечори дружби;
- організовуються книжкові виставки;
- майстер-класи з образотворчого мистецтва та рукоділля.

4. У секторі художньої літератури (СХЛ) представлено: українську сучасну літературу (після 20-го століття), зарубіжну літературу, дитячу літературу (у секторі є також дитячий куточок), українську сучасну літературу російською мовою, романи, історичні романи, фантастику, детективи.

5. Бібліотека працює за автоматизованою бібліотечно-інформаційною електронною системою МАРК. Це дозволяє в електронному форматі вести облік бібліотечного фонду, створювати і вести електронний каталог, здійснювати довідково-інформаційне обслуговування читачів, ведення статистичної звітності. Є головна і робоча база, куди вносяться дані. В базі для сектора художньої літератури важливо вести статистику: скільки книжок беруть діти до 15 років, скільки видано книжок за річною виставкою «Мова» і з краєзнавства (Київщини).

6. Бібліотека проводить безліч мистецьких та просвітницьких заходів.

7. Бібліографічний відділ надає консультаційну допомогу у пошуку необхідної інформації читачам, а також створює багато рекламної та просвітницької бібліотечної продукції.

8. У 2018 році ЦБС Деснянського району взяла активну участь у громадському бюджеті міста Києва 2018 з проєктом «Мобільна бібліотека».

Мета проєкту – популяризація книги та читання, послуг та сервісів сучасних публічних бібліотек, можливість організації

альтернативних форм проведення дозвілля для дітей і дорослих та обслуговування маломобільних груп населення віддалених мікрорайонів Троєщини.

Відбулося відкриття громадського проекту «Мобільна бібліотека» у парку «Деснянський». На святі книги та читання кожен міг знайти собі заняття до душі на свіжому повітрі, у цікавій та веселій компанії бібліотекарів.

Для гостей свята були організовані зони читання з книжками та періодичними виданнями, активного відпочинку з майстер-класами, вікторинами, інтерактивним спілкуванням, настільними іграми, конкурсом малюнків на асфальті та зона IT з мережею Інтернет, WI-FI-зоною.

Бібліотекарі також приготували оригінальний книжковий торт – інсталяцію «Смачного читання». Нетрадиційна зустріч із книжкою привернула до себе увагу як дітей, так і дорослих. Цей книжковий торт – заклик до цікавого, захопливого читання.

Усі, хто завітав того дня до парку «Деснянський», провели час цікаво та з користю.

ЦРБ ім. П.А. Загребельного проводить насичену, змістовну та пізнавальну роботу. Бібліотека динамічно розвивається, залучає різні верстви населення до заходів. Як наслідок, з кожним днем зростає кількість читачів і відбувається колосальна популяризація читання загалом серед населення Деснянського району, і не тільки. Гасло книгозбірні: «Бібліотека: час змін – час дій» говорить само за себе!

Список використаних джерел

1. Вилегжаніна Т. Публічні бібліотеки України на зламі століть : вибр.ст. / Тамара Вилегжаніна ; добір матеріалів та упоряд: С. Басенко, З. Савіна ; відп. ред. З. Савіна : Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2015. – С. 25–27.
2. Цікаві факти про бібліотеку: пам'ятка / ЦРБ ім. П.А. Загребельного ЦБС Деснянського району м. Києва. – Київ, 2019.
3. Програма роботи з біженцями / ЦРБ ім. П.А. Загребельного ЦБС Деснянського району м. Києва. – Київ, 2019.
4. Сайт ЦРБ ім.П.А.Загребельного ЦБС Деснянського району м. Києва / <https://desnalib.kiev.ua>

*Надія Олексіївна ЯЦУН,
головний бібліограф
відділу рідкісних видань
та рукописів ОННБ*

ПРАКТИКА ВІДБОРУ ТА ОПИСУ КНИЖКОВИХ ПАМ'ЯТОК В ОДЕСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАДБАННЯ

Культура є однією з головних ознак ідентичності народу. Як показує світова практика, більшість держав на законодавчому рівні закріплюють норми, спрямовані на захист та збереження культурного надбання, його популяризацію у власній країні та за кордоном. Фонди бібліотек та музеїв України – це унікальна складова загальнонаціональної культурної спадщини, тому створення Державного реєстру національного культурного надбання, зокрема в частині книжкових пам'яток (КП), є актуальним та відповідає нагальним потребам суспільства.

Унікальні культурні цінності, що підлягають занесенню до Державного реєстру національного культурного надбання, перебувають в Україні під охороною закону. Наша країна від часу проголошення незалежності долучилася до виконання міжнародних програм зі збереження бібліотечних та архівних фондів. Ці пріоритети державної бібліотечно-інформаційної політики України були закріплені в низці законодавчих документів та державних програм. У законах України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про культуру», програмі ЮНЕСКО «Пам'ять світу», Програмі збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 рр., Положенні про Державний реєстр національного культурного надбання (ДРНКН), Державній цільовій національній культурній програмі створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи «Бібліотека ХХІ» та ін. поставлені завдання забезпечити збереження і використання національної культурної спадщини.

Положення про ДРНКН було затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 466 від 12 серпня 1992 р. У його першому пункті зазначено: «Державний реєстр національного культурного надбання запроваджується відповідно до Основ законодавства України про культуру з метою обліку об'єктів матеріальної та духовної культури виняткової історичної, художньої, наукової чи іншої культурної цінності, що мають важливе значення для формування національної самосвідомості українського народу і визначають його вклад у всесвітню культурну спадщину». Тобто, Державний реєстр книжкових пам'яток – це юридично оформлений перелік рукописних книг, стародруків, рідкісних і цінних видань XIX-XX ст., що охороняються державою і мають особливу видатну історико-культурну значимість.

Основні параметри опису для Реєстру подані в «Інструкції про порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань з бібліотечних фондів до Державного реєстру національного культурного надбання», затвердженій Міністерством культури України Наказом № 708 від 20 листопада 2001 р. Тут визначено також порядок відбору документів і проведення роботи щодо включення їх до Державного реєстру. Головною бібліотекою в організації цієї роботи визначено Національну бібліотеку України ім. Ярослава Мудрого.

Для забезпечення методичного супроводу створення Держреєстру Національна бібліотека України ім. Ярослава Мудрого у 2002 р. підготувала та видала рекомендації «Створення баз даних документів, визначених для включення до ДРНКН», а Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського в 2007 р. – «Методичні рекомендації для державної реєстрації книжкових пам'яток України: кириличні рукописні книги та стародруки». На основі інструкції Міністерства культури України від 20 листопада 2001 р. та зазначених методичних рекомендацій бібліотеки провели значну роботу з виявлення та відбору книжкових пам'яток України. Серед бібліотечних фахівців тривали обговорення проблем, пов'язаних зі створенням Реєстру, проводилися конференції та семінари. Усі ці обговорення, теоретичні викладки та практичні заходи стосовно вирішення проблем, пов'язаних з Реєстром, звісно, наближали до його створення, але юридичного механізму створення і передачі відомостей про КП від фондоутримувачів не було затверджено. Тобто, проблема полягає в тому, що практична робота над формуванням Державного реєстру національного культурного надбання досі не розпочалася.

Сподіваємося, що переломним етапом активізації діяльності щодо формування Реєстру став семінар «Актуальні питання

книжкових пам'яток», організований та проведений Національною бібліотекою України ім. Ярослава Мудрого 15 листопада 2018 р.

На семінарі вдалося:

- вирішити питання щодо координації роботи: перевіркою та зведенням відомостей від фондоутримувачів для передачі їх на розгляд Експертній комісії займається відділ книгознавчих досліджень НБУ ім. Ярослава Мудрого;
- вирішити проблему юридичного оформлення заявок на книжкові пам'ятки;
- провести презентацію інструментів, завдяки яким з'явилася можливість практичного створення Реєстру;
- чітко сформулювати позицію щодо форми передачі відомостей про книжкові пам'ятки: запропонована форма подання інформації про книжкову пам'ятку має спрощений вигляд та заповнюється за єдиною методикою (для групи Укр).

Документний фонд Одеської національної наукової бібліотеки, найстарішої публічної книгозбірні України, заснованої 25 вересня 1829 р., становить понад п'ять мільйонів вітчизняних і зарубіжних видань понад 100 мовами світу, зокрема 200 тисяч рідкісних книжкових пам'яток, які мають виняткову цінність з огляду історії, культури, науки України та світу: рукописні книги, стародруки (інкунабули, палеотипи, видання кириличним шрифтом, видання XVIII ст.), українські видання (1801–1945), іноземні видання, окремі колекції тощо. Унікальний різноплановий фонд ОННБ є невід'ємною складовою культурного надбання України. Бібліотечні раритети Одеської національної наукової бібліотеки ввійшли до складу таких загальновідомих каталогів, як «Музеи книги и книжного дела : указатель музеев мира», «Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР. XI–XIII вв.», «Сводный каталог инкунабулов меньших собраний, хранящихся в библиотеках СССР», «Издания кирилловского шрифта второй половины XVI века : сводный каталог», «Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України. 1798–1923 рр.» та ін. Результатом дослідження фонду нашої книгозбірні стали власні численні тематичні каталоги та бібліографічні видання: «Книги старой Одессы. 1814–1850», «Книги гражданской печати XVIII века», каталоги україномовної книги: шість випусків «Українська книга в фондах Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького. 1574–1923 рр.», «Книги з автографами : збірка М.Ф. Комарова», «Бібліотека М.Ф. Комарова» та ін. Вищеназвані видання можуть розглядатися як основа для реалізації «Положення про Державний

реєстр національного культурного надбання». Одеська національна наукова бібліотека з початку 2019 р. активно долучилася до роботи у цьому напрямі. 27-28 лютого 2019 р. в Бібліотеці відбувся тренінг для фахівців установ, які мають у своїх фондах рідкісні та цінні видання, що підлягають занесенню до ДРНКН. Тренінг проводили спеціалісти з Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого. У ньому взяли участь близько 30 фахівців з Одеської національної наукової бібліотеки, Державного архіву Одеської області, Одеської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. М.С. Грушевського, бібліотек вищих навчальних закладів: Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського, Національного університету «Одеська юридична академія», Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової, Одеської національної академії зв'язку ім. О.С. Попова, одеських історико-краєзнавчого, археологічного, художнього та літературного музеїв. Учасники тренінгу мали можливість практично відпрацювати технологію створення інформації про книжкові пам'ятки та передачі її до електронної бази даних «Книжкові пам'ятки України» у відповідності до Наказу Міністерства культури України від 14.06.2016 № 437 «Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання», що поширюється на бібліотеки, музеї, архіви, навчальні заклади, наукові установи, інші підприємства, установи, організації державної та комунальної форм власності, в яких зберігаються книжкові пам'ятки (КП).

На першому етапі створення Реєстру фахівці НБУ ім. Ярослава Мудрого запропонували розпочати роботу з книжкових пам'яток, що відносяться до групи Укр – книги та періодичних видань, надруковані українською мовою протягом 1801–1922 рр., незалежно від того, на якій території вони надруковані, та надрукованих будь-якою мовою протягом 1801–1860 рр. на території сучасної України (Порядок відбору, частина II, пункт 2, підпункт 3).

В ОННБ робота над створенням заявок з формування Реєстру для подальшої передачі цих відомостей для опрацювання відділом книгознавчих досліджень НБУ ім. Ярослава Мудрого практично розпочалась у 2019 р. Для створення заявок і відомостей про КП у процесі науково-дослідної роботи ми обов'язково перевіряємо на достовірність каталожний опис КП, опрацьовуємо генеральний алфавітний каталог, каталоги і картотеки бібліотечних зібрань та колекцій, бібліографічні покажчики, мережу Інтернет. За потреби,

проводимо книгознавчі дослідження щодо атрибуції КП. Опис документа та його характеристика здійснюються згідно з чинними стандартами безпосередньо з титульного аркуша, *de visu*, а в разі його відсутності використовується практично будь-яка частина документа, яка містить відомості та вихідні дані про нього, зокрема: колофон, шмуцтитул, передмова, колонтитул, заголовки розділів тощо. Для прискорення внесення інформації до бази даних (БД) відділ книгознавчих досліджень НБУ ім. Ярослава Мудрого розробив спеціальні форми подання інформації (Додаток 1). Саме така форма таблиці з такими полями може бути юридичним документом. Заповнюємо інформацію про КП в електронному вигляді, копіюючи дані з електронного каталогу, за потреби доповнюємо і пересилаємо заявку і додатки-таблиці з відомостями про КП електронною і традиційною поштою до НБУ ім. Ярослава Мудрого (Додаток 2).

Перший крок до створення Державного реєстру (юридично оформленого переліку) – створення невеликих юридично оформлених переліків (заявок від фондоутримувача з таблицями-додатками про КП). Заявки, створені фондоутримувачами на підставі досліджень власних фондів, підписані керівниками установ, зберігатимуться в НБУ ім. Ярослава Мудрого як звітні документи, що підтверджують достовірність поданої інформації. Тобто заявки обов'язково мають бути оформлені і на паперових носіях.

Для ідентифікації документа в БД обов'язково потрібно робити фотографії титульного аркуша, та, за потреби, інших сторінок примірника КП, тому окрему увагу хотілося б приділити створенню назв графічних файлів до кожної книжкової пам'ятки, оскільки таких файлів буде дуже багато. Щоб назви не повторювалися, ми створюємо назву графічних файлів, використовуючи аббревіатуру закладу, дату та час створення, порядковий номер. Для автоматичного створення назви графічного файлу з датою та часом створення використовуємо додаток для смартфона CamScanner. Такий спосіб полегшує створення і обробку графічних файлів, заощаджує час, не впливає на якість. Ідея назви файлів з аббревіатурою закладу може використовуватися кожним фондоутримувачем. Під час фотографування особливу увагу звертаємо на те, щоб усі елементи сторінок (шифр, інвентарний номер, печатки, назва, рік створення та ін.) було чітко видно, що полегшить ідентифікацію КП.

Для широкого кола споживачів важливим критерієм для ідентифікації, збереження та доступності інформації є наявність електронної копії документа. Оцифрування документного фонду, створення цифрових бібліотек сьогодні є одним з найактуальніших

завдань у роботі ОННБ. Особливо це стосується книжкових пам'яток (рукописних книг, рідкісних і цінних видань, окремих унікальних книжкових колекцій), адже ці документи мають виняткове історичне, художнє, наукове, культурне значення для формування вітчизняного інформаційного простору і визначають внесок України у всесвітню культурну спадщину.

У 2019 р. ОННБ перемогла у конкурсній грантовій програмі Українського культурного фонду і з того ж року під егідою Міністерства культури України розпочала реалізовувати проект «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки». Метою проекту є створення страхового фонду книжкових пам'яток, які підлягають занесенню до ДРНКН, забезпечення вільного віддаленого доступу до документів культурної спадщини, поширення інформації про культурне надбання України, впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність бібліотеки та створення сегмента Української цифрової бібліотеки. Таким чином, створення цифрової бібліотеки зменшить обмеження у користуванні цими фондами, дасть можливість знайомитися з повним текстом видання, бачити його особливості, здійснювати інформаційний пошук у масиві документів тощо, не порушуючи Закон України «Про бібліотеки та бібліотечну справу», яким для цих фондів встановлено особливий режим охорони, зберігання та використання.

Під час реалізації проекту планується створення онлайн-ресурсу, на якому буде представлено цифрову бібліотеку книжкових пам'яток з фондів ОННБ, та розроблення довідково-пошукового апарату до оцифрованого фонду.

Електронний ресурс, на якому буде представлено колекцію книжкових пам'яток з фонду Одеської національної наукової бібліотеки, розширить можливості користування фондами Бібліотеки та допоможе Україні посісти гідне місце у культурному світовому співтоваристві. Цей проект стане імпульсом для подальшого вивчення та популяризації документних артефактів, які зберігаються у фондах бібліотек України.

Таким чином, ми на власному досвіді переконалися у тому, що нині в Україні є всі умови для формування ДРНКН: за роки незалежності вивчено фонди, створено численні друковані каталоги та зведені бібліографічні покажчики, які є чудовими помічниками для створення Реєстру; нарешті вирішено питання юридичного оформлення заявок від фондоутримувачів; для координації роботи з формування ДРНКН створено відділ книгознавчих досліджень в

НБУ ім. Ярослава Мудрого; значно поліпшилося технічне забезпечення. На жаль, фактична відсутність ДРНКН залишається головною проблемою, саме через це не можна гарантувати збереження й заборону вивозу за кордон унікальних культурних цінностей. У зв'язку з цим сподіваємося, що процес включення фондоутримувачів у формування Реєстру буде активнішим, оскільки саме тепер маємо найкращі умови та сучасні технології для його створення. Головне – бажання і розуміння важливості формування Державного реєстру національного культурного надбання.

Додаток 1

Форма-таблиця для заповнення інформації про КП

1.	Книжкова пам'ятка: книга	
2.	Вид видання (текстове, нотне, картографічне, образотворче)	
3.	Назва книжкової пам'ятки із додержанням орфографії оригіналу	
4.	Бібліографічний запис за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 сучасною орфографією	
5.	Рік друку	
6.	Мова (мови) видання	
7.	Територія (країна)	
8.	Посилання на електронну копію	
9.	Відомості про примірник / примірники	

№ п.	Інвентарний номер	Шифр зберігання	Назва графічного файлу (формат: jpg, bmp, png, tif)
1.			
2.			
3.			
Примітка:			

Додаток 2

Приклад заповнення таблиці про КП з фонду ОННБ

1.	Книжкова пам'ятка: книга	код групи – Укр
2.	Вид видання (текстове, нотне, картографічне, образотворче)	текстове
3.	Назва книжкової пам'ятки із додержанням орфографії оригіналу	Казки про Волю. П. Чайка-Небога.
4.	Бібліографічний запис за ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 сучасною орфографією	Липа І. Л. Казки про Волю. [В 5 ч.]. Ч. 2. Чайка-Небога / Іван Липа. – Одеса : Народний стяг, 1917. – 24 с. – Вид. число: 6.
5.	Рік друку	1917
6.	Мова (мови) видання	українська
7.	Територія (країна)	Україна
8.	Посилання на електронну копію http://catalog.odnb.odessa.ua/ONNB_ec/HudLit/346205.pdf	
9.	Відомості про примірник / примірники	

№ п.	Інвентарний номер	Шифр зберігання	Назва графічного файлу (формат: jpg, bmp, png, tif)
1.	132312	VII 33775	ОННБ-2019-04-13 14.40.48_4 ОННБ-2019-04-13 14.40.48_5 ОННБ-2019-04-13 14.40.48_6
Примітка: Кожна книжка видавництва «Народний стяг» друкувалася під своїм порядковим номером, тому на титульному аркуші після назви видавництва зазначено: ч[исло] 6.			

Оксана Петрівна ПОПОВА,

завідувач відділу обслуговування користувачів

Одеської національної наукової бібліотеки

ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ ВІЛЬНОГО ГРОМАДСЬКОГО ПРОСТОРУ «LITERA»

Одеська національна наукова бібліотека – одна з найстаріших публічних бібліотек України, провідний науково-інформаційний та культурно-просвітницький центр, який має багаторічний досвід успішної реалізації соціально-культурних проектів, спрямованих на збереження та популяризацію культурної спадщини України.

Активно впроваджуючи інновації в роботу, колектив бібліотеки невпинно дбає про створення комфортних умов для користувачів. Бібліотека багата на інноваційні ідеї, проекти. І один з таких соціальних проектів – літній читальний зал «LITERA» – відкритий громадський простір, розрахований на жителів Одеси та гостей міста. Книгозбірня має чимало читальних залів, де користувач може попрацювати: головний читальний зал, зал наукових працівників, зали спеціалізованих відділів, таких як відділ рідкісних видань та рукописів, відділ мистецтв, читальні зали відділу міжнародних проектів та інші. Проект «LITERA» має на меті урізноманітнити літнє дозвілля мешканців та гостей міста, збагатити інформаційний кругозір різних верств населення та різних вікових категорій, в загальному – наблизити бібліотеку до читача.

Читальня під відкритим небом – оптимальне втілення вільного громадського простору. Вона розташована у літньому дворикі бібліотеки, поблизу пішохідної зони, щоб будь-хто за бажання міг скористатися послугами літньої читальні.

Ідея створення літньої читальної зали виникла минулого року. Ми прагнули привернути увагу публіки, показати, що у нас є можливості вивчати інтереси та потреби широкої аудиторії.

Важливим є те, що цей простір безбар'єрний. Літня читальня, де можна провести дозвілля, доступна кожному: студентам, людям з особливими потребами, людям різного віку: матерям з дитячими візочками, батькам і дітям, людям третього віку (перегляд періодичної преси, WI-FI, можливість насолодитися кавою, що суворо заборонено в інших читальних залах бібліотеки). Вхід вільний (без запису та читацького квитка).

Унікальний соціально-значущий проект «LITERA» бібліотека презентувала одеситам та гостям міста 18 травня 2018 року під час Всеукраїнської виставки-форуму «Українська книга на Одещині». Його унікальність полягає в оригінальності втілення ідеї та винятковості самого проекту, що отримало високу оцінку відвідувачів. Це осередок спілкування, набуття нових знань, користування соціальними мережами, отримання потрібної інформації і просто відпочинку в комфортних умовах.

Працюючи в тестовому режимі, ми моніторили відвідування літньої читальної зали з метою оцінки успішності проекту. Експериментальна функціональність читальні в літній період 2018 року продемонструвала високий рівень зацікавленості читачів і перспективність цього напрямку. Визріла необхідність в облаштуванні літнього читального залу, забезпеченні комфортних умов для відвідувачів.

За підтримки краудфандингової платформи «Мой город» та у співпраці бібліотекарів і фахових архітекторів, зокрема Марії Смірної, було розроблено проект модернізації бібліотечного простору на об'єкті. Читальня передбачає обладнання сонцезахисного навісу з місцями для столиків та книжкових полиць.

Літня читальня – майданчик, що слугує розвитку бібліотеки як соціокультурного центру.

Переваги літнього читального залу:

- вільний та доступний вхід;
- безоплатне ознайомлення з поточними періодичними виданнями, з широким спектром нових газет і журналів ;
- використання WI-FI;
- буккросинг;
- участь у зустрічах (як спікера, так і слухача);
- обговорення та дискусії;
- виступи поетів, бардів, артистів;
- спілкування на свіжому повітрі;
- кава.

«LITERA» – найкращий формат сімейного читацького дозвілля. Вона гуртує навколо себе людей різного віку, з різними уподобаннями, особливо інтелігенцію, людей третього віку, тут вони можуть приємно поспілкуватися та змістовно провести своє дозвілля. Так, у літньому читальному залі проводяться соціокультурні заходи на будь-який смак:

- поетичні вечори;
- літературні зустрічі;
- виставки картин;
- презентації;
- книжкові виставки;
- дискусії;
- майстер-класи;
- вечори пам'яті;
- творчі концерти;
- наукові обговорення.

Серед них:

- зустріч з науковим співробітником Інституту виноградарства і виноробства імені Таїрова, хіміком – Любов'ю Венгер, на якій вона презентувала книгу «Меланіни». Відвідувачам було цікаво отримати нову інформацію та дізнатися про теорію фізичного вакууму;
- презентація книги Жанни Жетті «О любови, о поэзии, об Одессе»;
- цикл лекцій Тамари Биханової про меценатів Одеси;
- бесіда про дворянський рід Лузанових;
- вечір пам'яті : «Відомі люди та їх долі – сторінками життя»;
- творча зустріч з Сергієм Головіним та Юрієм Коробейниковим «Балади» (жива музика: домра, флейта та гітара);
- концерт (у партнерстві з краудфандинговою платформою «Мой город») духового оркестру «This bass band Odessa». Молоді музиканти з Одеської обласної філармонії та Одеського національного академічного театру опери та балету, лауреати міжнародних та всеукраїнських джазових конкурсів виконували кавери на популярні хіти Елвіса Преслі, Брітні Спірс та авторські пісні, а також класику джазу. Всі зібрані кошти підуть на облаштування читальні.

Постійну допомогу проекту «Litera» надають Український клуб Одеси (керівник Н.О. Чайчук), ПАТ «Єнні Фудз» (голова

правління С.Г. Терзієв), Ротарі-клуб «Одеса-Рішельє» (президент клубу В.Г. Денісов), краудфандингова платформа «Мой город», школа дизайну й маркетингу «Projector.Odessa» та інші. Інформаційним партнером проекту є газета «Вечерняя Одесса».

Від самого початку роботи читальні організовано буккросинг: кожен бажуючий може залишити книжку з власної бібліотеки для того, щоб нею скористалися інші читачі.

Якщо проаналізувати роботу залу «LITERA» минулого року і цього року, то можна упевнитись, що зацікавленість користувачів зростає, а разом з тим і перспективи проекту.

Для проекту «LITERA» студенти школи дизайну та маркетингу «Projector» створили індивідуальну символіку. Спеціально було представлено чотири варіанти її креативного бачення. Тепер в нас є свій логотип. Нещодавно ми наповнили літню читальну залу новими меблями, тепер стало ще зручніше та комфортніше читати, спілкуватися, мріяти разом.

Проект «LITERA» підтримують і наші маленькі відвідувачі. Для них планується організувати дитячий куточок, де можна буде читати, навчати дітей поводитися з книжками, писати, грати в настільні ігри та малювати, привчати їх до читання (у нас є добірка дитячої літератури), прищеплювати любов до бібліотеки, аби в майбутньому вони стали читачами книгозбірні. У планах є також демонстрація фільмів з обговоренням, шахово-шашкові ігри, проведення тижнів видатних особистостей (митець, поет, культурний діяч).

Сьогодні соціальний проект «LITERA» продовжує збирати кошти на сучасне обладнання сонцезахисного навісу з місцями для столиків та книжкових полиць. Аби підтримати проект «LITERA», завітайте на сторінку «Мой город». Поповнити скриньку можна і безпосередньо в бібліотеці. Нове облаштування території залу забезпечить комфортні умови перебування відвідувачів. Літня читальня стане осередком соціальних контактів і громадського діалогу, збагатить інтелектуальний простір Одеси новою яскравою локацією.

*Ольга Михайлівна БАРКОВСЬКА,
головний бібліотекар
відділу мистецтв ОННБ*

**ПУБЛІКАЦІЯ
(з науковим коментарем)
РІДКІСНИХ МАТЕРІАЛІВ З АРХІВУ
ОДЕСЬКОГО КРАЄЗНАВЦЯ С.З. ЛУЩИКА
(1925–2015)**

Досвід роботи показав, що створення сучасної наукової бібліографії, а особливо біобібліографії, неможливе без залучення архівних і музейних матеріалів. Однак є пласт інформації, яка часто залишеться за межами професійної уваги бібліографів, – це матеріали з приватних архівів колекціонерів і дослідників, де можна натрапити на унікальні видання і документи. Чимало років відділ мистецтв ОННБ співробітничав з одним із таких подвижників, краєзнавцем, дослідником, бібліофілом і колекціонером С.З. Лущиком.

Сергій Зенонович – давній друг нашої бібліотеки, її постійний читач з 1942 р. В ОННБ відбувалася підготовча робота майже над усіма книгами Лущика, а для нас, бібліотечних працівників, він став незамінним консультантом і помічником у складних пошуках. Багато років він був членом ученої ради бібліотеки.

Дослідження С.З. Лущика з історії літературного і художнього життя Одеси кінця XIX – початку XX століття відомі далеко за межами нашого міста. Його консультаціями, матеріалами з його архіву і картотеки користувалися авторитетні вчені з різних країн світу. Такі книги С.З. Лущика, як «Реальный комментарий [к повести В.П. Катаева “Уже написан Вертер”]», «Вениамин Бабаджан. Из творческого наследия», «Одесские “Салоны Издебского” и их создатель» та інші стали не лише джерелом інформації, а й школою для молодших поколінь дослідників.

Поширена практика збирання книг та предметів мистецтва з часом поступалася місцем пошуку інформації про експонати колекції, в останні роки життя Лущик любив повторювати: «Я колекціоную інформацію».

Структура архіву чітко впорядкована. «Пошуковиком» слугує картотека, де вся накопичена за багато років інформація розподілена у двох великих розділах: 1) персоналія; 2) товариства і організації. На кожній картці – посилення чи на друковане джерело (з вказівкою бібліотеки і шифром, якщо книжка була відсутня у збирача), чи на конкретну папку в архіві Лущика з матеріалами за темою (документами, вирізками, фотографіями та ін.). У папках зберігались, в основному, залишки особистих архівів літераторів і художників, що збереглися у їхніх родичів. У картотеці можна знайти і виписки зі справ ДАОО з точним зазначенням архівного фонду, номери справи і потрібного аркуша в справі. Крім відсилок і виписок з друкованих і архівних матеріалів, картотека включає в себе записи розмов з родичами і колегами особистостей, які цікавили дослідника, – з вказаною точною датою розмови і короткими даними про співбесідника. Важливість цих записів збільшується з кожним днем, оскільки свідків довоєнних (не кажучи вже про ще раніші) подій вже майже не залишилося. У цілому, картотека С.З. Лущика унікальна. Зібрана в ній інформація може прислужитися не одному поколінню вчених і краєзнавців Одеси. Те саме стосується архівних матеріалів, що зберігаються у цьому зібранні. (До речі, частина їх уже передана до ДАОО, де засновано особистий фонд С.З. Лущика.)

У науковій роботі відділу мистецтв ОННБ картотека і архів С.З. Лущика використовувалися постійно, починаючи з кінця 1980-х рр. Одна з перших спільних робіт з колекціонером-дослідником – виставка, присвячена художнику і літератору М.І. Жуку, яку в 1993 р. з ініціативи С.З. Лущика, за його участі та із залученням матеріалів з його колекції організувала бібліотека. Тут же були представлені прижиттєві видання книг Жука, газетні та журнальні публікації його текстів з наших фондів.

Практично жодна наукова робота відділу мистецтв не обходилася без консультацій та участі С.З. Лущика. Але остання книга, що вийшла в 2019 р., зроблена за матеріалами зібрання дослідника вже після його смерті. Це «Мои воспоминания» одеського художника С.Я. Кишинівського, передані Лущику спадкоємцями В.І. Кривцова, друга художника, в сім'ї якого довгі роки пролежав рукопис.

С.Я. Кишинівський (1862/1864–1941/1942) – популярний наприкінці XIX – початку XX ст. живописець і графік. Закінчив

Одеську рисувальну школу і Мюнхенську академію мистецтв, навчався в приватних академіях Рима і Парижа, потім повернувся на батьківщину. З Одесою було пов'язане все його подальше життя. Він брав участь у виставках Товариства південноруських і Товариства незалежних художників, був відомий як художній критик. У радянські часи продовжував займатися живописом, брав активну участь у виставках, читав лекції про мистецтво для широкої публіки. Твори майстра зберігаються в багатьох музеях України та інших держав. На початку окупації Одеси Кишинівський приніс рукописні зошити зі своїми спогадами сім'ї журналіста і поета В.І. Кривцова (1893–1941). А невдовзі пішов до гето, де сліди його загубилися... Ні дати, ні місця загибелі старого художника встановити не вдалося.

Рукопис пережив окупацію, післявоєнні роки і вже на початку 1960-х потрапив до архіву С.З. Лущика. Він складається з п'яти зошитів, датованих 1938–1941 рр., і кількох ранніх фрагментів середини 1920-х рр., записаних на окремих аркушах, котрі при переписуванні у зошити з деякими змінами увійшли в остаточний текст спогадів.

У картотеці С.З. Лущика є матеріали про В.І. Кривцова, є опис кожного із зошитів (розмір, тематика і т. ін.). Однак при підготовці тексту до публікації виявилось, що чимало фактів і понять, побіжно означені мемуаристом, потребують розшифрування, так само, як і багато забутих імен, що були відомими сучасникам. Оскільки серйозні сучасні дослідження про творчість С.Я. Кишинівського відсутні, у додатках до мемуарів подана бібліографія, опубліковані уривки з рецензій і статті про художника з 1890-х по 1940 р.

Рукопис, колекційні матеріали, інформація з унікальної картотеки С.З. Лущика були люб'язно надані для публікації сім'єю Сергія Зеноновича.

Використання у роботі бібліотеки матеріалів приватного зібрання С.З. Лущика дозволило відкрити невідомі сторінки історії культурного життя Одеси, а також урізноманітнити і збагатити роботу бібліографа новими формами.

*Людмила Олексіївна РАДІОНОВА,
кандидат філософських наук, доцент,
Ольга Миколаївна РАДІОНОВА,
кандидат економічних наук, доцент,
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова*

«ТРЕТЄ МІСЦЕ» ЯК НОВИЙ ФОРМАТ ПРАЦІ БІБЛІОТЕКИ В МІСТІ

Кожному з нас необхідний простір, де ми можемо відчутти себе на «своєму місці». Простір неформальний, затишний, відкритий і вільний. «Третє місце» – частина міського простору, яка не пов'язана з будинком або з роботою. Прикладом такого місця може бути сучасна бібліотека.

«Третє місце» – це не географічний простір, а відчуття, що цей простір тобі належить і ти належиш йому. З'являється бажання його облагородити, не зробити модним, красивим, а створити комфортну обстановку. Методологією розуміння бібліотеки як «третього місця» є теорія публічних просторів. У соціальній філософії існує безліч концепцій публічних міських просторів. Деякі вчені, такі як Річард Сеннет, Ервінг Гоффман і Лін Лофланд, стверджують, що при їх розмежуванні необхідно використовувати дихотомію приватне – публічне, підкреслюючи самовідчуження людини в умовах взаємодії з чужинцями в сфері публічної взаємодії [1–3]. Інші дослідники, такі як Рей Ольденбург і Едвард Соджу, розширюють цю позицію та додають нові змінні, це поділ, наділяючи поняття публічності іншими смислами, що сприяє найкращому розумінню соціальної активності городян [4].

Концепція «третьих місць» вперше була представлена в 1989 році в книзі відомого американського соціолога Рея Ольденбурга «The Great Good Place». Основною ідеєю цієї роботи, яка простежувалася протягом всієї книги, було те, що у кожної людини є три своїх місця:

перше місце – це будинок і ті люди, з якими вона живе, друге місце – це офіс, робота, те місце, де люди проводять більшу частину свого часу; третє місце – це таке місце, яке може згуртувати, створити атмосферу взаємодії, спілкування і творчості, це місце, де люди зустрічаються, знайомляться, обмінюються своїми ідеями, дізнаються щось нове [4]. Заклади, які вписуються в концепцію «третіх місць», повинні володіти відповідною обстановкою і атмосферою як для людського спілкування, так і для відпочинку, навчання або роботи. Це комфортні для людини простори поза домом і роботою. Ольденбург стверджує, що «третє місце» мають важливе значення для громадянського суспільства, демократії, міської активності, а також створення певного «почуття місця» [4]. Він виділяє ряд характеристик, якими має володіти «третє місце»: воно повинно бути недорогим або зовсім безкоштовним; наявність в ньому їжі та напоїв є важливим, але не суттєвим; територіальна доступність третіх місць (крокова, щоб людям було зручно відвідувати ці простори); залучення, наявність завісників, постійних учасників взаємодії; гостинність і комфорт; можливість зустрічі старих друзів і придбання нових. Повною мірою всіма цими характеристиками володіють бібліотеки.

Спустіння бібліотек – проблема не тільки вітчизняна. Так, в міській бібліотеці номер № 10, поряд з головним залізничним вокзалом фінської столиці, протягом останніх років відзначалося стійке зниження числа відвідувачів. Жителі міста, особливо молодь, перестали ходити в бібліотеки старого формату. Практично всі книги і диски тепер можна прочитати або послухати в інтернеті. У результаті співробітники бібліотеки зважилися на експеримент – змінити традиційний простір, враховуючи потреби нових читачів: головна функція бібліотеки нового формату – надати відвідувачам простір, обладнання та ноу-хау, а далі вони вже самі зможуть вирішити, що з усім цим робити. Сучасні читачі використовують приміщення для навчання або як мобільний офіс, а традиційні функції бібліотеки – надання книг або аудіозаписів – відходять у подібній моделі на другий план. Завдяки цьому в бібліотеці змінюється все – від дизайну меблів до функцій персоналу. Наприклад, сьогодні в розпорядженні відвідувачів м'які мобільні меблеві блоки, які можна як завгодно комбінувати, підвісні електрокабелі, щоб підключити ноутбук до мережі в будь-якій точці простору. Тиші тут приділено особливу увагу.

Відвідувачі сидять в звуконепроникних сферичних кріслах з вбудованими столиками і розетками. Також можна обставити робоче місце звуконепроникними пересувними перегородками або

піти в повністю герметичну скляну капсулу-кабінку для телефонних переговорів. Заявку на бронювання тихого місця треба залишати заздалегідь, але послуга надається безкоштовно. Бібліотека навіть готова обслужити групи читачів, якщо хтось хоче організувати зустріч або обговорення для 10–20 осіб – у невеликій переговорній є вся базова техніка для презентацій [5].

Перший поверх гелсінської бібліотеки Oodi являє собою справжній суспільний простір, а самих бібліотечних функцій практично не виконує (тут можна лише здати книги і оформити читачський квиток). Цей простір задуманий як місце зустрічей. Тут є просторий хол з диванами і кріслами, де можна сісти з ноутбуком, великий зал-трансформер, призначений для проведення лекцій, і кафе. У бібліотеці є також державний кінотеатр на 320 місць, програму якого курирує Інститут аудіовізуальних мистецтв.

На другому поверсі відділ самостійної роботи: читальні зали, опен-спейс і окремі кабінети, де будь-який відвідувач може знайти собі заняття до душі. Тут передбачені місця для читання, оформлені у вигляді амфітеатру, зона з комп'ютерами, копіювальною технікою, принтерами, плоттерами, а також більш специфічні відділи: наприклад, є зона зі швейними машинами, оверлоком, машинами для в'язання та вишивання. Є 3D-принтери, кілька студій звукозапису, обладнана кухня, на якій можна провести майстер-клас або записати відео, а також кімнати для занять музикою з великою колекцією музичних інструментів. Користуватися всією цією апаратурою можна безкоштовно, заплатити доведеться лише за деякі витратні матеріали – на зразок пластика для 3D-принтера (коштує він, втім, недорого: всього 70 центів).

Більшість з цих функцій – звичний набір навіть для районної бібліотеки в Гельсінкі. Крім цього, в бібліотеках по всій країні надають послуги безкоштовного прокату інвентарю: можна взяти ковзани і лижі, а також інструменти – дріль або молоток.

Тільки третій поверх Oodi схожий на традиційну бібліотеку. Наповнений світлом просторий зал з панорамними вікнами, з яких відкривається чудовий вид на місто, заставлений стелажми. На них зберігається колекція зі 100 тисяч книг на 17 мовах, включаючи російську. Одне з помітних відмінностей фінських бібліотек від наших у тому, що книги в них завжди знаходяться у відкритому доступі.

Простір з живими деревами і стелею неправильної форми поділено на дві зони – з книгами для дорослих і для дітей. У дитячій зоні є невеликий ігровий майданчик, а ще «Кімната казок», що

оформлена темно-помаранчевою тканиною, де батьки можуть почитати дітям вголос. Для дорослих вибір місця для читання обмежений лише вподобаннями: тут є розташовані прямо біля вікон крісла-кулі фінського дизайнера Ееро Аарне, багатоступінчасті сходи з м'якими сидіннями, затишні вітальні з диванами і килимами, а також функціональні офісні столи та стільці.

Між собою поверхи бібліотеки з'єднують гвинтові сходи, зроблені за проектом фінського художника Отто Карвонена. Їх поверхня поцяткована написами з усіма безладними характеристиками, які тільки можна дати людині. Вони говорять: «Худим, товстим, розумним, розважливим, безграмотним, самотнім, мамам, доброзичливим, автомобілістам, імператорам, трансвеститам...» За задумом авторів, цей арт-об'єкт підкреслює головну ідею проекту: у бібліотеці раді кожному. Oodi – єдина бібліотека у Фінляндії, в якій є служба охорони, але потрібна вона лише для того, щоб забезпечувати безпеку. Взагалі ж тут чекають абсолютно кожного, в тому числі безпритульних, які у Фінляндії часто гріються взимку в бібліотеках. Якщо вони поводяться тихо і не заважають іншим, їх ніхто не виганяє. Бібліотека відкрита і для туристів.

У контексті «третього місця» як публічного міського простору з'являються нові формати бібліотек: частіше зустрічається формат – комплексна бібліотека, що представляє собою швидше багатофункціональний культурний комплекс, соціокультурний міський центр, центр спілкування, інтелектуального дозвілля тощо. Це може бути бібліотека – освітній центр, бібліотека-театр, бібліотека-музей, бібліотека – центр діалогу культур або бібліотека як місце, де звучить музика.

Інший формат передбачає загальнодоступну медіотеку або бібліотеку дозвілльового характеру, можливо, навіть характеру проведення часу в ній «по дорозі» до серйозних справ, максимально територіально наближену до потенційного читача, тобто розташовану не тільки на перетині транспортних потоків, у колишніх промислових і складських приміщеннях, а й у великих торгових центрах. Бути ближче до читача бібліотека може і в складі житлового комплексу. У Лондоні при будівництві ЖК забудовника зобов'язали звести і районну бібліотеку. Її розмістили на рівні перших поверхів. Бажаючи поєднати на невеликій площі і спільний простір, і приватні зони для спокійного читання, архітектори запропонували розвивати бібліотеку по спіралі. Книжкові полиці рампою огортають загальний зал, який може бути використаний для зборів, вистав та свят. Циліндр атріуму хаотично прорізається видовими вікнами,

дозволяючи урізноманітнити простір внутрішньої читальної галереї. Розміщуючи в центральному 10-метровому атріумі дитячу бібліотеку, автори хотіли ще раз підкреслити, що нова будівля бачиться їм не як місце для тихого вечора з книгою, а як майданчик для дозвілля всієї сім'ї протягом дня.

Дослідження, проведене в США, показало, що в останні роки зросло користування всіма видами онлайн-послуг, крім однієї – відвідування сайтів бібліотек. Але при цьому фізичне відвідування бібліотек зросло. Що ж приваблює людей? Багато хто приходить, оскільки хоче користуватися комп'ютерами в бібліотеках, але частіше справа в іншому: людей приваблює не просто інтер'єр, а особлива атмосфера в бібліотеці – затишок, безпека, місце, відкрите для всіх. Англійський філософ сказав: «Бібліотека – це одне з небагатьох місць, де від вас не вимагають нічого купити, щоб там залишатися».

Таким чином, видавати читачам на час книги не є сьогодні головним завданням бібліотек. Вони стали творчими майданчиками не тільки для окремих людей, а й для цілих команд. Зараз це економічні інкубатори та центри освітньої діяльності. Перш за все, бібліотеки – це точки входу в цифровий світ. З їх допомогою можна оволодіти технологіями і уникнути виникнення цифрового бар'єру.

Список використаних джерел

Сеннет Р. Плоть и камень. Тело и город в цивилизации Запада : пер. с англ. – М. : Strelka Press, 2016. – 504 с.

Goffman Erving. Forms of Talk. –Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Lofland Lynn. The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Territory. – New York, 1998.

Oldenburg R. The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community. 1989.

Новаторская библиотека в Хельсинки создана для людей [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://finland.fi/ru/zhizn-i-obshchestvo/novatorskaya-biblioteka-v-helsinki-sozdana-dlya-lyudej/>

*Лариса Володимирівна ІЖИК,
головний бібліотекар
відділу рідкісних видань і рукописів ОННБ*

АЛЬБОМ ІНТЕР'ЄРІВ З КОЛЕКЦІЇ ГРАФА М.М. ТОЛСТОГО

Альбом акварелей, про який ітиме мова, пов'язаний з ім'ям останнього попечителя Одеської міської публічної бібліотеки графа Михайла Михайловича Толстого молодшого (1863–1927). Протягом своєї попечительської діяльності граф Толстой пожертвував бібліотеці величезну кількість видань. Після революції і перед еміграцією від подарував особливо дорогі та пам'ятні речі: сімейні альбоми і архів родини Толстих¹. Альбом інтер'єрів – найбільш ранній, належав він ще дідові Михайла Михайловича – графу Михайлу Дмитровичу Толстому (1800–1891), засновнику одеської гілки графів Толстих. Він містить 12 інтер'єрних видів 1830-х – 1840-х років, виконаних у техніці акварелі і гуаші. Найбільш ранній – 1834, останній – 1842 року. Дев'ять акварелей виконані невідомим художником (чи художниками), а три, що виконані в техніці гуаші, належать відомому італійському художнику і рисувальнику Карло Боссолі. Під зображеннями – підписи французькою мовою, виконані рукою Михайла Дмитровича Толстого.

Зображення інтер'єрів, або «види кімнат», як їх називали в першій половині XIX століття, з'явились в російському мистецтві на рубежі XVIII – XIX століть, але найбільше поширення вони отримали у другій чверті XIX століття. Саме до цього періоду належить наш альбом. Це був час, коли види кімнат у більшості своїй створювалися як професійними художниками, так і аматорами. Останнім часом

¹ У 1927 році особистий архів родини Толстих, як чимало інших фондів особистого походження, був вилучений з бібліотеки і переданий до Одеського обласного архіву. За багато років частина архіву Толстих була втрачена, і нині з 12 є лише 7 справ.

спостерігається підвищений інтерес до інтер'єрного жанру, особливо до робіт, виконаних у графічній техніці. Можливо, це спричинено бажанням проникнути у внутрішній, прихований від сторонніх очей, повсякденний світ минулої епохи, пройтися чарівністю численних деталей домашньої обстановки людей минулого.

Але окрім художньої, альбом має історико-документальну цінність. Цей альбом – історична пам'ять роду Толстих, у якому все зображене має безпосереднє відношення до Михайла Дмитровича та його сім'ї.

Нащадок старовинного графського роду Михайло Дмитрович Толстой народився 25 грудня 1800 року в сім'ї графа Дмитра Олександровича Толстого (1754–1832), який у 1811–1818 роках був Могильовським губернатором. У віці 10-11 років вступив до Пажеського корпусу, з якого був випущений у 1819 році прапорщиком у кінно-артилерійську роту. Учасник воєнних походів російсько-турецької війни 1828 року і польського походу 1831 року. У чині полковника у листопаді 1835 року вийшов у відставку. У 1833 одружився з Катериною Михайлівною Комбурлей (1801–1866), донькою дійсного таємного радника Михайла Івановича Комбурля (1761–1821), від якої отримав у придане помістя Онуфріївка, Олександрівського повіту, Херсонської губернії. Остаточно оселившись в Одесі наприкінці 1840-х, Михайло Дмитрович Толстой зайнявся громадською діяльністю: був гласним міської думи (1863–1877), старшиною домовласницького стану, почесним мировим суддею (1869–1879) і головою міського з'їзду мирових суддів (1869–1872), протягом тривалого часу був віцепрезидентом (1853–1862), а потім президентом Товариства сільського господарства південної Росії (1862–1871). Помер граф М.Д. Толстой 15 жовтня 1891 року у власному будинку на Преображенській вулиці.

Альбомні інтер'єри допомагають поринути в атмосферу життя графа М.Д. Толстого і його родини в Петербурзі (1834), в Онуфріївці (1836), у закордонних мандрівках Австрією, Італією, Німеччиною (1838–1839) і, звичайно, в Одесі (1838, 1842). Яскраві, ретельно промальовані, вишукані й витончені ці акварельні «портрети» кімнат занурюють нас у привабливий світ домашньої обстановки його мешканців, дають можливість роздивитися численні предмети, якими вони себе оточували з таким смаком і любов'ю.

Особливий інтерес викликають зображення одеських видів (одеські роботи цього жанру до нас дійшли взагалі в лічених примірниках). В альбомі їх два – вітальня в домі Н.Д. Акацатової на Софіївській вулиці (1838) і кімната одеського купця Маркуса Розенберга на Преображенській вулиці (1842).

Будинок Акацатової знаходився посередині кварталу вулиці Софіївської (№ 13), між вулицями Торгова і Преображенська¹. Аquareль вітальні цього дому виконана у 1838 році. Його власниця – Наталія Дмитрівна Акацатова (1811–1842) – представниця старовинного дворянського роду Херсонської губернії, що перебував у родинних зв'язках з Кир'яковими, Лосєвими, Скаржинськими. Ось як описував сучасник вітальню цього дому: «В ее большом доме по Софиевской улице, собирався кружок умных и образованных людей... В большой гостиной, обитой бирюзовым штофом и уставленной позолоченной мебелью, за двумя круглыми столами председательствовала молодая хозяйка и ее неразлучный друг мисс Маам... Их окружали люди различного возраста, но одного и того же настроения в любви и понимании прекрасного». У 1838 році власниця будинку проживала в Італії, і, ймовірно, Толстї винаймали його.

Другий будинок, на Преображенській вулиці, як свідчить архівний документ², був придбаний графом М.Д. Толстим в одеського купця М. Розенберга з публічних торгів. Купівля ця відбулася в 1845 році, а в 1847 новому власнику був виданий лист про введення у володіння. Вірогідно, до купівлі будинку Толстї орендували його, як і будинок Акацатової. Збережені фотографії 1860-х років дають уявлення про те, як виглядав цей будинок³ зовні, аquareль з альбому дає можливість побачити одну з кімнат зсередини: кабінет-вітальня з білими шпалерами у дрібну сіру смужку і ліпною стелею, меблі, оббиті тканиною з дрібним квітковим малюнком. З цієї ж тканини виконані порт'єри, оторочені червоною бахромою, на підлозі – темно-червоний килим. Письмовий стіл з прибором і бронзовим підсвічником, на столі аquareльний портрет хлопчика з собакою, поряд – етажерка з книжками, камін, драпірований темно-зеленим оксамитом, бронзові вазочки, статуетки, світильник. Увесь простір кімнати по периметру заставлений живими квітами в горщиках. Атмосфера кабінету пронизана тишею і затишком.

¹ Будинок на зберігся. Нині тут знаходиться приміщення Апеляційного суду (№ 19).

² Лист від 24 вересня 1847 року про введення у володіння графа М.Д. Толстого будинком, придбаним з публічних торгів в одеського купця Маркуса Розенберга // ДАОО, ф. 266, оп. 1, справа д. 2: Історичні документи по будинку Михайла Михайловича Толстого старшого, розташованому на розі вулиць Софіївської і Преображенської. Оpubл.: Белоусова Л.Г. Документи семьи Толстых в фонде ГАОО // Страницы истории благотворительности в Одессе / ОГНБ им. М. Горького. Одесса, 2000. С. 77-81.

³ Зберігся до нашого часу, але в перебудовану до невпізнанності вигляді.

Створені для того, щоб бути предметами родової пам'яті і гордості, акварельні інтер'єри і сьогодні, вражаючи чистотою і свіжістю кольорів, залишаються для нас прекрасними творами графічного мистецтва, милуючись якими, ми поринаємо в чарівний предметний світ давно минулої епохи.

*Анна Володимирівна ІВАНЧЕНКО,
головний бібліограф
науково-бібліографічного відділу
ОННБ*

БІОГРАФІСТИКА ТА БІОБІБЛІОГРАФІЯ В ОДЕСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Бібліографічна діяльність є невід'ємною складовою діяльності ОННБ. Від 40-х рр. XIX ст., саме тоді були складені перші бібліографічні праці – рукописні каталоги фондів, бібліографія пройшла довгий шлях. Разом із зростанням фондів з'явилася потреба у їх розкритті. Цілеспрямована робота зі створення бібліографічних посібників розпочалася у 1932 р., коли при бібліотеці був створений спеціалізований бібліографічний відділ. До 1937 р. ним завідував історик і бібліограф Саул Якович Боровой. Працівники відділу склали низку картотек, зокрема літературно-критичну, та каталог рецензій. Особливе місце серед картотек займає «Одесика» (близько 400 000 карток), першим її упорядником був Олександр Михайлович де-Рібас [6, с. 52–53]. Серед значних праць цього періоду треба відзначити «Зведений каталог іноземної періодики в бібліотеках Одеси», який охоплював понад 5 тис. назв [6, с. 53].

З часом з'явився такий напрям, як персональні покажчики, тобто роботи, в яких розкривався творчий шлях окремих діячів науки, культури, письменників та ін. Щоб запобігти хаотичному накопиченню персональних покажчиків, бібліотека, починаючи з повоєнних років та у 80-ті рр. минулого століття, видавала покажчики в серіях: «Вчені Одеси» (1957), «Літературна Одеса» (1973), «Письменники Одеси» (1980), «Вчені вузів Одеси» (1994), «Краєзнавці Одеси» (2013) та ін., це дало змогу послідовно сформувати масив бібліографічних покажчиків.

У 1990-ті роки з'явився новий вид робіт: про особистість розповідали не тільки засобами бібліографії. Показчик літератури перетворився на збірник матеріалів, що включав не тільки бібліографію персоналії та статті про її життя та діяльність, але і републікації уривків з творів бібліографованого та документів, листування, спогади сучасників, статті та ін. Першою такою науковою працею стало видання, присвячене одеському міському голові (1878–1895), меценату і колекціонеру Григорію Григоровичу Маразлі (1831–1907), «Г.Г. Маразлі и его библиотека» (1994) [9]. До збірника увійшли: документ, що підтверджує дату народження Г.Г. Маразлі; некролог, надрукований у газеті «Одесский листок»; кілька статей. На фондах ОННБ було вивчено історію книжкових знаків бібліотеки Г.Г. Маразлі та відзначено внесок цього філантропа у розвиток Одеської міської публічної бібліотеки (нині ОННБ). Бібліотека в ті часи не мала свого приміщення та неодноразово переїжджала з місця на місце. У 1882 р. Маразлі запропонував на власні кошти спорудити будинок для музею Товариства історії та старожитностей і бібліотеки (нині це будівля Одеського археологічного музею). Для цього він виділив 30 тисяч рублів, але цих коштів виявилось недостатньо, і міська дума змушена була додати ще 18 тисяч рублів. У 1890–1892 рр. коштом Маразлі до будівлі було прибудоване триповерхове книгосховище, що дало можливість бібліотеці ефективно працювати тут ще десять років. Однак згодом все ж було порушено питання про спорудження будівлі виключно для бібліотеки. Значними були і пожертви міського голови на придбання книжок для бібліотеки. А після його смерті бібліотеці перейшло все його зібрання книг [4, с. 14–15].

У 1995 р. світ побачив збірник статей «Григорий Григорьевич Маразлі – меценат и коллекционер» [10]. Це мініатюрне видання, що було надруковане на одеській книжковій фабриці в оформленні художника В.Т. Миненка, увійшло до десятки кращих новинок видавництва України [5, с. 57]. За обсягом збірник більший, ніж видання 1994 р. Окрім вже згаданих матеріалів, він включає статті про діяльність Г.Г. Маразлі та спогади сучасників про нього. Обидва збірники містять портрети, копії документів, інші ілюстративні матеріали (будівлі, пов'язані з ім'ям Г.Г. Маразлі, книжкові знаки та ін.).

Упродовж майже півтора століття з Одесою була пов'язана доля родини де-Рібасів, окремі представники якої відіграли значну роль у культурному житті міста, зокрема в історії ОННБ. Їм присвячене видання «Династія де-Рібасів в Одеській публічній (державній науковій) бібліотеці» [7]. Книга містить інформацію про кожного з де-Рібасів

(Йосипа Михайловича, Фелікса Михайловича, Михайла Феліксівича, Людвіга Михайловича, Олександра Михайловича, Марію Михайлівну, Марію Олександрівну, Віру Олександрівну, Данила Олександровича, Мальвіну Миколаївну Пфейфер-де-Рібас), а також ксерокопії документів, фотознімків, деякі з яких оприлюднені вперше.

У бібліотечній сфері самовіддано працювали і працюють висококваліфіковані фахівці, неординарні і безкорисливі люди, заслужовуючи визнання і глибоку повагу за своє служіння книзі. Імена найвідоміших з них, їх біографії, здобутки, роль і участь в організації бібліотечної справи мають бути збережені в історії культури. Саме такій особистості присвячений збірник матеріалів «Александра Николаевна Тюнеева» [2]. О.М. Тюнеева (1888–1984) – книгознавець, директор бібліотеки в роки Другої світової війни, ініціатор створення у 1922 р. музею книги. Понад півстоліття свого життя вона присвятила науковому вивченню рідкісних видань. У збірнику – автобіографія та основні праці О.М. Тюнеевої, статті про її життя та діяльність, спогади, републікації її статей, документів, бібліографія.

До 150-річчя від дня народження видатного вченого, політичного діяча, письменника, літературного критика та публіциста Михайла Грушевського бібліотека представила науково-довідкове видання «Твори Михайла Грушевського у фондах Одеської національної наукової бібліотеки» [18]. У вступній статті «Людина. Вчений. Політик» висвітлюється життєвий та творчий шлях вченого. Враховуючи унікальність фонду бібліотеки, подано опис штампів, печаток та екслібрисів, які розкривають історичне буття книг М.С. Грушевського, перебування їх у різних бібліотеках та приватних колекціях. До каталогу також включено листи М.С. Грушевського до М.Ф. Комарова, одеського бібліографа, критика, фольклориста, перекладача, лексикографа та громадського діяча, які зберігаються в ОННБ у відділі рідкісних видань і рукописів. Це перше повне їх оприлюднення. Листування має переважно діловий характер і супроводжується науковим коментарем. Воно також містить згадки про громадську діяльність та епізоди з побуту вченого.

До 170-річчя від дня народження видатного діяча української культури кінця XIX – початку XX ст. Михайла Комарова був виданий збірник матеріалів «Закоханий в українське слово» [12]. Пропоновані увазі читачів матеріали розкривають різні аспекти життя, творчості та громадської діяльності М.Ф. Комарова. Це статті вчених і письменників, присвячені Михайлу Федоровичу та його родині; тексти некрологів на смерть М.Ф. Комарова. Видання включає також хронологічний перелік праць М.Ф. Комарова і

літературу про його життєвий і творчий шлях. Слід відзначити, що у збірнику вперше оприлюднені листи сина М.Ф. Комарова, Богдана Михайловича, ботаніка, заслуженого діяча науки Таджицької РСР, бібліографа, до Г.Д. Зленка, письменника, літературознавця, бібліографа, заслуженого діяча мистецтв України, який у 1972–2012 рр. завідував редакційним відділом ОННБ.

До 150-річчя від дня народження одного з видатних діячів у галузі цивільного права кінця XIX – першої половини XX ст. Є.В. Васьковського був підготовлений збірник матеріалів, що презентує його творчий спадок [11]. Євген Володимирович приділяв пильну професійну увагу проблемам цивільного права, однак не менш уважно спостерігав повсякденне і театральне життя Одеси, і як талановитий журналіст і дотепна людина публікував фейлетони, рецензії, відгуки на сторінках одеських періодичних видань під псевдонімами Мартин Боруля і Maestro. Видання, окрім біографічного нариса і бібліографічного покажчика, включає тексти публікацій Є.В. Васьковського в газетах «Одесский вестник» и «Одесские новости», що є унікальним свідченням очевидця і безпосереднього учасника громадсько-політичного і культурного життя Одеси кінця XIX ст.

Збірник «М.В. Гоголь в Одесі» [14], що вийшов у серії «Літературна Одеса», присвячений перебуванню Миколи Гоголя в Одесі та зв'язкам письменника з нашим містом. Видання складається з двох частин: бібліографічного покажчика та антології статей про М. Гоголя в одеській пресі другої половини XIX – початку XX ст., які відтак стали доступними для всіх, хто цікавиться неординарною багатогранною постаттю письменника.

Цікавий збірник матеріалів присвячено художнику-ілюстратору Володимирі Тимофійовичу Миненку [8]. За багатогранність таланту колеги називали його «Людина-видавництво». В.Т. Миненко за життя встиг оформити близько п'ятисот видань. Створюючи образ тієї чи іншої книги, він майстерно поєднував у ній візуальний та текстовий матеріали. Він оформлював і видання ОННБ, зокрема «Григорий Григорьевич Маразли – меценат и коллекционер» [10], «Старопечатные издания кирилловского шрифта. XV – первая половина XVI ст.» [17], видання серії «Письменники Одеси» та ін. Збірник знайомить читачів з доробком художника і письменника, зокрема з власними статтями і віршами Володимира Миненка, спогадами про нього друзів і колег, статтями про його творчість.

У 2002 р. об'єднаними зусиллями Одеського філіалу Грещького фонду культури, Одеської національної наукової

бібліотеки, Одеського художнього музею та колекціонерів міста було підготовлене видання «Кириак Костанди и художники-греки в Одессе» [13]. Книга розкриває малодосліджені сторінки історії художнього життя Одеси кінця XIX – початку XX ст., у якому важливу роль відігравали художники-греки К. Костанді, М. Алексоматі, О. Стіліануді, Х. Костанді, С. Васілопуло та ін. Видання включає репродукції основних полотен художників, а також дослідження їх творчості. У ньому вперше опубліковано історичні документи, рукописи, автографи художників та ін.

За ініціативи ОННБ були зібрані матеріали про творчість заслуженого художника України Олексія Копйова. Підготовлений альбом-каталог [16], включає репродукції основних робіт скульптора, бібліографію літератури про майстра, автобіографічні нотатки, відгуки преси, спогади друзів. Видання доповнюють ілюстрації, які дають уявлення про особистість Олексія Копйова, його скульптурні та графічні роботи.

Збірник матеріалів «Сергей Зенонович Лущик» [15], що відкрив серію «Краєзнавці Одеси», присвячений бібліофілу, колекціонеру та краєзнавцю, читачу ОННБ з 1942 р. Сергій Зенонович відомий своїми дослідженнями з історії літературного та мистецького життя Одеси кінця XIX – початку XX ст. Його консультаціями, матеріалами його архіву та картотеками користуються авторитетні науковці.

Другий випуск у цій серії присвячений історику та громадському діячеві Анатолію Івановичу Мисечку [3]. Видання містить біографічну довідку, бібліографію праць кандидата історичних наук А.І. Мисечка та нариси друзів і колег про нього.

Продовжив серію «Краєзнавці Одеси» збірник матеріалів, присвячений Олександрю Юлійовичу Розенбойму (Ростиславу Александрову) [1], відомому своїми дослідженнями, насамперед, у літературному краєзнавстві та історії єврейської Одеси. Збірник складається із спогадів про О.Ю. Розенбойма його колег і друзів та бібліографії – опису книг та публікацій краєзнавця, відгуків і рецензій на його роботи, а також літератури про його життя і діяльність.

Таким чином, тенденція створення праць, що поєднують біографістику та бібліографію, є перспективною. Таке поєднання та включення у книги матеріалів різноманітного характеру робить ці видання інформативнішими, цікавішими та затребуванішими у користувачів, хоча це й вимагає від упорядників більше зусиль і часу на їх підготовку.

Список джерел:

1. Александр Юлиевич Розенбойм (Ростислав Александров) (1939–2015) : воспоминания друзей ; библиография / сост. А.П. Дели ; ред.: Н.Г. Майданюк, И.С. Шелестович. – Одесса : Optimum, 2019. – 284 с. : ил. – (Серия «Краеведы Одессы» ; вып. 3).
2. Александра Николаевна Тюнеева : сб. материалов / сост.: Л.В. Арюпина, Л.Н. Бурьян, Т.В. Щурова ; отв. за вып. О.Ф. Ботушанская ; ред. И.С. Шелестович. – Одесса : ВМВ, 2012. – 316 с.
3. Анатолій Іванович Мисечко : біобібліогр. покажч. / упоряд. Т.М. Іванова ; наук. ред.: Т.Г. Гончарук, Л.І. Саєнко ; ред. І.С. Шелестович. – Одеса, 2015. – 170 с. : іл. – (Серія «Краєзнавці Одеси» ; вип. 2).
4. Арюпина Л.В. Г.Г. Маразли и городская публичная библиотека // Г.Г. Маразли и его библиотека : сб. ст. и материалов / сост.: Л.В. Арюпина, О.М. Барковская ; ред. Г.Д. Зленко. – Одесса, 1994. – С. 14–18.
5. Бур'ян Л.М. Внесок бібліотек Південного регіону в створення бібліографічної бази України // Скарбниця культури : зб. ст. / редкол. : О.Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса, 2014. – Вип. 4. – С. 50–68.
6. Бур'ян Л.М. Внесок ОДНБ у створення бібліографічної бази України / Л.М. Бур'ян, І.Е. Рікун // Скарбниця культури : зб. ст. / редкол. : О.Ф. Ботушанська (відп. ред.) [та ін.]. – Одеса, 2004. – Вип. 3. – С. 52–63.
7. Бур'ян Л.М. Династія де-Рібасів в Одеській публічній (державній науковій) бібліотеці / наук. ред.: Л.В. Арюпіна, О.В. де-Рібас ; ред.: Н.Г. Майданюк, І.С. Шелестович. – Одеса, 2014. – 120 с.
8. Володимир Тимофійович Миненко : зб. матеріалів про митця / авт.-упоряд.: Л.М. Бур'ян, Т.В. Щурова ; редкол.: О.Ф. Ботушанська (відп. ред.), А.С. Глушак, Г.Я. Лазарева ; ред. І.С. Шелестович. – Одеса : Друк, 2009. – 150 с.
9. Г.Г. Маразли и его библиотека : сб. ст. и материалов / сост.: Л.В. Арюпина, О.М. Барковская ; ред. Г.Д. Зленко. – Одесса, 1994. – 32 с. : ил. – (Серия «Личные собрания в фондах Одесской государственной научной библиотеки им. М. Горького» ; вып. 1).
10. Григорий Григорьевич Маразли – меценат и коллекционер : сб. ст. / сост.: Л.В. Арюпина, О.М. Барковская, С.З. Лушчик, Т.В. Щурова ; отв. ред. О.Ф. Ботушанская. – Одесса : ОКФА, 1995. – 288 с. : ил.

11. Евгений Владимирович Васьковский : правовед, литератор, критик : сб. материалов к 150-летию со дня рождения / сост.: Н.А. Яцун, И.А. Бирюкова ; науч. ред. В.М. Зубарь ; отв. ред. О.Ф. Ботушанская ; рецензенты: Е.О. Харитонов, Т.В. Добко ; ред.: Н.Г. Майданюк, И.С. Шелестович. – Одесса : Бондаренко М.А., 2017. – 588 с. : ил. – (Серия «Одесса в именах и документах»).
12. Закоханий в українське слово : до 170-річчя від дня народження Михайла Комарова : зб. матеріалів / упоряд. Л.М. Бур'ян ; ред. І.С. Шелестович ; рецензент Г.В. Закіпна. – Одеса : Друк Південь, 2017. – 516 с. : іл. – (Серія «Одеса в іменах і документах»).
13. Кириак Костанди и художники-греки в Одессе : конец XIX – начало XX веков / сост.: О.М. Барковская, Л.А. Еремина, Т.В. Щурова ; редкол.: О.Ф. Ботушанская, Г.А. Изувита ; пер. на англ. В.Ю. Сунцова. – Одесса : Друк, 2002. – 204 с. : ил., цв. ил.
14. М.В. Гоголь в Одесі : матеріали до біографії / упоряд. О.Г. Нуньєс ; наук. ред. В.Б. Мусій ; ред. І.С. Шелестович. – Одеса : Фенікс, 2014. – 320 с. – (Серія «Літературна Одеса» ; вип. 14).
15. Сергей Зенонович Лущик : сб. материалов / сост. О.М. Барковская ; ред. М.Л. Десенко. – Одесса, 2013. – 132 с. : ил. – (Серия «Краеведы Одессы» ; вып. 1). – Авт. ст.: Е.М. Голубовский, Т.В. Щурова, Г.Ф. Коваленко и др.
16. Скульптор Алексей Копьёв : альбом-каталог / сост.: О.М. Барковская, Т.А. Копьёва, Т.М. Щурова ; ред. И.С. Шелестович. – Одесса : ВМВ, 2012. – 120 с.: ил.
17. Старопечатные издания кирилловского шрифта. XV – первая половина XVI ст. : кат. коллекции / сост. В.Н. Райко ; науч. ред. Е.Л. Немировский ; ред. М.Л. Десенко. – Одесса : ОКФА, 1998. – 127 с. : ил.
18. Твори Михайла Грушевського у фондах Одеської національної наукової бібліотеки : каталог / упоряд., авт. вступ. ст. і комент. А.В. Іванченко ; відп. за вип. Л.В. Арюпіна ; ред. І.С. Шелестович. – Одеса, 2016. – 87 с. : іл.

ЗМІСТ

Ірина Олександрівна БІРЮКОВА, <i>генеральний директор Одеської національної наукової бібліотеки</i> Одеська національна наукова бібліотека – скарбниця культури, освіти, науки	3
Дарія Михайлівна ДЕЙЧ, <i>завідувач сектора методичного забезпечення бібліотечної діяльності науково-методичного відділу ОННБ</i> Науково-методична діяльність національних бібліотек України: з досвіду роботи Одеської національної наукової бібліотеки	13
Галина Михайлівна САГАЧ, <i>доктор педагогічних наук, доктор теології, доктор філософії (Словацька Республіка), академік чотирьох Міжнародних академій, професор кафедри суспільно-гуманітарної освіти Одеської академії неперервної освіти, м. Одеса.</i> Ода мудрій книзі	20
Олександра Петрівна ДЕЛІ, <i>бібліотекар I категорії відділу мистецтв ОННБ</i> Досвід підготовки біобібліографічного проекту Одеської національної наукової бібліотеки «Краєзнавці Одеси»	25
Олександр Євгенович МУЗИЧКО, <i>кандидат історичних наук, доцент, викладач кафедри історії України історичного факультету Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова</i> Історико-тематичні видання одеської друкарні Ю.І. Фесенка: атрибуція, зміст, значення	27

Емілія Іванівна ВАСИЛЕВСЬКА, <i>завідувач відділу наукового комплектування та обліку документно-інформаційних ресурсів ОННБ</i> Культурно-просвітницький проект Одеської національної наукової бібліотеки Всеукраїнська виставка-форум «Українська книга на Одещині» – вагомий чинник розбудови гуманітарного простору держави	35
Лариса Вікторівна ДУДНИК, <i>викладач КЗ «Харківський вищий коледж мистецтв»,</i> Людмила Володимирівна ПРАВДІВЦЕВА, <i>викладач КЗ «Харківський вищий коледж мистецтв»</i> Нові тенденції інноваційної активності бібліотек у сфері туризму	41
Любов Віталіївна ІЛЬНИЦЬКА, <i>кандидат філософських наук, науковий співробітник, УКРПАТЕНТІНФОРМ</i> Значення медичних бібліотек у створенні спеціального науково-освітнього середовища знань	47
Валерій Валерійович ЛЕВЧЕНКО, <i>кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства історико-правових та мовних дисциплін Одеського національного морського університету</i> Книжкова колекція професора Б. В. Варнеке у фондах бібліотеки Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського як пам'ятка наукового побуту і творчості науковця кінця XIX – першої третини XX ст.	51
Наталія Матвіївна ДИБА, <i>завідувач відділу міжнародних проектів ОННБ</i> Безперервна освіта: з досвіду вивчення англійської мови в центрах «Вікно в Америку»	57
Оксана Вікторівна ДОРОФІЄНКО, <i>студентка 2 курсу магістратури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (м. Київ)</i> Діяльність публічної бібліотеки: сучасний стан і перспективи (на прикладі ЦРБ ім. П.А. Загребельного ЦБС Деснянського району м. Києва)	62

Надія Олексіївна ЯЦУН, <i>головний бібліограф відділу рідкісних видань та рукописів ОННБ</i> Практика відбору та опису книжкових пам'яток в Одеській національній науковій бібліотеці до Державного реєстру національного культурного надбання	66
Оксана Петрівна ПОПОВА, <i>завідувач відділу обслуговування користувачів Одеської національної наукової бібліотеки</i> Інноваційний проект вільного громадського простору «Litega»	74
Ольга Михайлівна БАРКОВСЬКА, <i>головний бібліотекар відділу мистецтв ОННБ</i> Публікація (з науковим коментарем) рідкісних матеріалів з архіву одеського красзнавця С.З. Лущика (1925–2015)	78
Людмила Олексіївна РАДІОНОВА, <i>кандидат філософських наук, доцент,</i> Ольга Миколаївна РАДІОНОВА, <i>кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова</i> «Третє місце» як новий формат праці бібліотеки в місті	81
Лариса Володимирівна ІЖИК, <i>головний бібліотекар відділу рідкісних видань і рукописів ОННБ</i> Альбом інтер'єрів з колекції графа М.М. Толстого	86
Анна Володимирівна ІВАНЧЕНКО, <i>головний бібліограф науково-бібліографічного відділу ОННБ</i> Біографістика та біобібліографія в Одеській національній науковій бібліотеці: досвід та перспективи	90
ЗМІСТ	97

Наукове видання

**БІБЛІОТЕКА
ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРНОГО,
НАУКОВОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ:
ДО 190-РІЧЧЯ
ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ**

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції

(Одеса, 25-26 вересня 2019 р.)

Упорядник
Світлана Григорівна Сердюк

Верстка, технічне редагування
І.М. Свістунова

Видання підготував
до оприлюднення редакційний відділ
Одеської національної наукової бібліотеки

65023 Одеса-23, вул. Пастера, 13
Підписано 10.09.2020.
Обл.-вид. арк. 6.